Asesiad o Anghenion Iechyd Llygaid Cymru

31 Mawrth 2025

Wedi'i gymeradwyo gan Bwyllgor Gofal Llygaid Cymru 28 Ebrill 2025

Cynnwys

Crynodeb Gweithredol 3
1.0 Cyflwyniad 4
1.1 Ein poblogaeth 4
1.2 Iechyd Llygaid 5
1.3 GIG Cymru 7
1.4 WGOS 8
1.5 Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 9
2.0 Byrddau Iechyd 11
2.1 Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan 11
2.1.1 Trosolwg o Went 11
2.1.2 Gwasanaethau a Gomisiynir 26
2.1.3 Cyflyrau clinigol gan gynnwys nifer yr achosion 32
2.1.4 Ffactorau risg 41
2.1.5 Contractwyr a gweithgarwch 46
2.1.6 Darpariaeth Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth 53
2.1.6 Crynodeb ac Argymhellion 91

Crynodeb Gweithredol

Er mwyn cynorthwyo i ddiwallu anghenion gofal llygaid cymunedau, yn 2023, gosododd Llywodraeth Cymru ddyletswydd ar Fyrddau Iechyd Lleol i gynnal Asesiad o Anghenion Iechyd Llygaid bob tair blynedd er mwyn canfod anghenion y cyhoedd o ran darpariaeth gofal llygaid ym meysydd gofal sylfaenol ac eilaidd.

Bydd lefelau uwch o wasanaethau clinigol a nodir gan yr asesiadau o anghenion gofal llygaid lleol yn cael eu darparu ar lefel Rhwydweithiau Gofal Cymdogaeth (NCN) i atgyfnerthu'r ddarpariaeth hon. Gyda'i gilydd, bydd yr asesiad o anghenion ynghyd â chyflawni ar sail ôl troed Rhwydweithiau Gofal Cymdogaeth yn sicrhau y bydd anghenion y boblogaeth leol yn cael eu hystyried yn llawn ac y cyflawnir yn unol â hynny.

Mae'r Asesiad o Anghenion Iechyd Llygaid hwn wedi'i baratoi yn unol â Chyfarwyddyd Deddfwriaethol ac mae'n ymwneud â darparu Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru (WGOS) ar lefelau 1-5 a ddarperir o dan drefniadau a wneir gan Fyrddau Iechyd Lleol ac mae'n cynnwys:

(a) asesiad a chrynodeb o ddarpariaeth WGOS 1–5;

(b) asesiad a chrynodeb o'r galw am WGOS 1–5;

(c) cynigion ar gyfer gwasanaethau offthalmig pellach a allai fod yn angenrheidiol i ateb y galw am y gwasanaethau hynny;

(d) amlinelliad o nifer achosion ac effaith colli golwg yn ardaloedd pob Bwrdd Iechyd Lleol, gan gynnwys yr achosiaeth, ffactorau risg, demograffeg ac iechyd y cyhoedd, a chanlyniadau eraill colli golwg;

(e) dadansoddiad o'r wybodaeth a ddarparwyd gan yr holl ffynonellau data;

(f) map sy'n nodi'r safleoedd lle darperir unrhyw un neu bob un o wasanaethau WGOS 1–5 yn ardaloedd pob Bwrdd Iechyd Lleol.

Wrth baratoi'r Asesiad o Anghenion Iechyd Llygaid hwn, mae pob Bwrdd Iechyd Lleol

(a) wedi ystyried, i'r graddau y bo'n ymarferol gwneud hynny, y materion canlynol—

(i) demograffeg ei ardal,

(ii) unrhyw anghenion gwahanol sydd gan wahanol leoliadau yn ei ardal,

(iii) y gwasanaethau offthalmig a ddarperir yn unol â threfniadau ag unrhyw Fwrdd Iechyd Lleol cyfagos sy'n effeithio ar yr angen am wasanaethau offthalmig yn ei ardal,

(iv) unrhyw wasanaethau eraill y GIG a ddarperir yn ei ardal neu oddi allan iddi (nad ydynt wedi'u cynnwys o dan is-baragraff (iii)) sy'n effeithio ar yr angen am wasanaethau offthalmig yn ei ardal,

(v) unrhyw wybodaeth berthnasol a ddarparwyd i'r Bwrdd Iechyd Lleol naill ai yn unol â Chyfarwyddiadau Deddfwriaethol neu Reoliadau 2023, ac

(b) wedi ystyried yr anghenion tebygol yn y dyfodol o ran y newidiadau i nifer y bobl yn ei ardal y bydd arnynt angen unrhyw un neu bob un o wasanaethau WGOS 1–5.

1.0 Cyflwyniad

1.1 Ein poblogaeth

Yng Nghymru, sy'n cwmpasu 20,779 km²[22] ac sydd â phoblogaeth o tua 2.98 miliwn, ceir saith Bwrdd Iechyd Lleol (BILl) amrywiol. Mae ffiniau Byrddau Iechyd Lleol yn disgrifio ardaloedd y mae eu maint daearyddol yn amrywio o lai na 500 km2 yn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Lleol Caerdydd a'r Fro i fwy na 6,000 km2 yn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr. Mae poblogaethau preswyl y Byrddau Iechyd Lleol yn amrywio o 132,000 yn achos Bwrdd Iechyd Addysgu Powys i 678,500 yn achos Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr. Mae ardaloedd deheuol a dwyreiniol mwy trefol ac ôl-ddiwydiannol Byrddau Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan, Caerdydd a'r Fro, Cwm Taf Morgannwg a Bae Abertawe yn cyfrif am 60% o boblogaeth Cymru ond dim ond 17% o arwynebedd tir Cymru. Mewn cyferbyniad, ardaloedd mwy gwledig yw rhai Byrddau Iechyd Prifysgol Powys, Betsi Cadwaladr a Hywel Dda yn bennaf.

Mae Sefydliad Cenedlaethol Brenhinol y Bobl Ddall (RNIB) yn amcangyfrif y bydd bron i un o bob pump o bobl yn colli eu golwg yn barhaol yn ystod eu hoes, ac un o bob tri yn profi rhyw fath o golli golwg yn ystod eu hoes. Yn 2016-2017, digwyddodd 90% o achosion o golli golwg mewn pobl 65 oed a hŷn. Fodd bynnag, yn yr un flwyddyn, roedd 25 o bobl rhwng 15 a 64 oed yn cael eu heffeithio gan golli golwg bob dydd. Amcangyfrifir bod dwy filiwn o bobl yn y DU yn byw gyda cholled golwg sy'n effeithio ar eu bywydau beunyddiol. (RNIB, 2016)

Yng Nghymru, amcangyfrifir bod 3.5% o'r boblogaeth yn byw gyda cholled golwg sy'n effeithio ar eu bywydau beunyddiol. Amcangyfrifir bod 111,000 yng Nghymru wedi'u nodi fel rhai sydd wedi colli eu golwg a disgwylir i hyn gynyddu 35% i 146,000 erbyn 2030 (RNIB 2021, Pezzullo ac eraill 2018). Mae colli golwg yn effeithio'n ddwys ar lesiant unigolyn. Ceir cysylltiad agos rhwng colli golwg ac iechyd cyffredinol, mae'n bwysig mynd i'r afael â'r berthynas hon a cheisio ffyrdd o'i gwella.

Mae oedran yn ffactor risg ar gyfer clefyd y llygaid. O blith y boblogaeth 65-74 oed, mae 23,400 o bobl yn byw gyda cholled golwg yng Nghymru. Mae hyn yn cynyddu i 34,800 ymhlith y rhai sydd dros 85 oed (RNIB 2021, Pezzullo ac eraill 2018 ac Access Economics Pty Limited ar gyfer RNIB 2009). Rhagwelir hefyd y bydd nifer y bobl hŷn yn y DU (ac felly yng Nghymru) yn cynyddu (ONS 2019 ONS 2020 a StatsCymru 2020). Mae poblogaeth hŷn yn rhoi mwy o bwysau ar wasanaethau gofal iechyd, yn enwedig gofal llygaid, oherwydd daw clefyd y llygaid yn fwy cyffredin wrth i bobl heneiddio (RNIB 2021, Pezzullo ac eraill 2018 ac Access Economics Pty Limited ar gyfer RNIB 2009).

Dyma brif achosion colli golwg yn y DU: (RNIB 2021, Pezullo, L 2018 ac Access Economics Pty Limited ar gyfer RNIB 2009).

- Cyfeiliornad plygiant heb ei gywiro – 39%
- Dirywiad Maciwlaidd Cysylltiedig ag Oedran (AMD) - 23%

- Cataract – 19%
- Glawcoma – 7%
- Clefyd llygaid diabetig – 5%

Yn ôl RNIB (2018), gellir osgoi hanner yr achosion o golli golwg. Gall lensys presgripsiwn cywirol wella nam ar y golwg oherwydd cyfeiliornad plygiant. Gall pobl sy'n byw gyda chataractau gael llawdriniaeth i dynnu cataractau ac mae datblygiadau wedi digwydd o ran triniaethau ar gyfer cyflyrau fel AMD Gwlyb ac mae ymchwil yn cael ei chynnal yn gyson ynghylch atal pob clefyd llygaid. Mae mynediad gwell at ofal llygaid yn allweddol i atal colli golwg. Yng Nghymru, mae nifer y bobl sydd wedi'u cofrestru â nam ar eu golwg yn lleihau, ac mae hyn yn debygol o ddeillio o driniaethau gwell a mynediad gwell at ofal llygaid. Fodd bynnag, mae angen cyflawni llawer iawn rhagor (Bourne RRA ac eraill 2018 a StatsCymru 2021).

Mae'r cynnydd rhagamcanol yn nifer y bobl â chlefyd y llygaid yn cael ei waethygu gan broblemau capasiti mewn unedau offthalmoleg. Yn ychwanegol, mae gwelliannau o ran triniaethau ar gyfer cyflyrau llygaid megis Dirywiad Maciwlaidd Gwlyb (AMD Gwlyb) a chanllawiau gwell wedi ysgogi mwy o alw am apwyntiadau offthalmoleg. Yn anffodus, mae'r rhestrau aros wedi cynyddu ymhellach oherwydd pandemig COVID-19. Yn anffodus, gall hyn achosi niwed anadferadwy i gleifion yn sgil cyflyrau llygaid yn gwaethygu, a gall y niwed hwnnw effeithio ar bob rhan o'u bywydau. Mae angen ffyrdd gwell o weithio i gynyddu capasiti a gwella gofal ar gyfer cleifion (Boyce, 2014, Foot a MacEwen 2017, Ting ac eraill 2020, Ting ac eraill 2021). Diben diwygio contractau optometreg yw ceisio gweithredu cydweithio gwell a darparu gofal llygaid gwell. Mae optometryddion yn gwella eu sgiliau, ac wrth ddiwygio contractau, ceisir defnyddio'r sgiliau hanfodol hyn er budd pobl Cymru. Mae llwybrau gofal newydd wedi cael eu sefydlu mewn rhai ardaloedd yng Nghymru, a'u nod yw lleihau nifer y cleifion sy'n cael eu cyfeirio at wasanaethau mewn ysbytai a rhyddhau capasiti ym maes gofal eilaidd a bydd y rhain yn cael eu sefydlu ledled Cymru (Llywodraeth Cymru 2021, Gwasanaethau gofal llygaid Cymru a Pyott 2021). Nod yr Asesiad o Anghenion Iechyd Llygaid hwn yw darparu'r wybodaeth sydd ei hangen i gynllunio ar gyfer y gwasanaethau hyn a'u hehangu ledled Cymru. Bydd hyn yn adeiladu ar waith blaenorol ynghylch y Gweithlu Optometreg (Schumm, S 2021) a'r Cynllun Rheoli Cleifion (Morgan, Tim 2021).

1.2 Iechyd y Llygaid

Mae llawer o ffactorau risg clefydau systemig yr un fath â ffactorau risg clefyd y llygaid. Gellir mynd i'r afael â ffactorau risg y gellir eu haddasu i helpu i atal colli golwg rhag dechrau neu arafu'r gwaethygu. Gellir targedu ffactorau risg na ellir eu haddasu ar gyfer sgrinio er mwyn eu hadnabod yn gynnar a chael mynediad at driniaeth.

Ceir llawer o oblygiadau negyddol yn sgil colli golwg. Ceir cysylltiad agos rhwng iechyd cyffredinol ac iechyd llygaid, a bydd ymdrechion i wella iechyd llygaid yn dylanwadu'n gadarnhaol ar les yn gyffredinol.

Amcangyfrifir bod 111,000 o bobl yn byw gyda cholled golwg a 12,137 wedi'u cofrestru'n ddall neu'n rhannol ddall yng Nghymru. Cataract, glawcoma, AMD, retinopathi diabetig a

chyfeiliornad plygiant yw prif achosion nam ar y golwg yn y DU. Mae gan 1 o bob 3 o bobl dros 75 oed gataractau sy'n achosi nam ar y golwg.

Amcangyfrifir bod 36,100 o bobl yng Nghymru yn byw gyda glawcoma. Mae gan tua 73% o bobl dros 75 oed ryw fath o AMD. O blith tua 210,000 o oedolion diabetig yng Nghymru, mae gan 62,800 ryw fath o retinopathi diabetig ac mae gan 5,780 retinopathi diabetig difrifol. Mae gan tua thraean o blant ac oedolion dan 20 oed gyfeiliorna plygiant. Yn sgil ymyrraeth gynnar a rheolaeth briodol, gellir lleihau neu hyd yn oed atal colli golwg a achosir gan y cyflyrau hyn.

Rhagwelir y bydd nifer yr achosion o gataractau, AMD, glawcoma, unrhyw fath o retinopathi diabetig a cholli golwg yn cynyddu erbyn y flwyddyn 2040. Mae'n ymddangos y bydd nifer yr achosion o gyfeiliornad plygiant ymhlith plant dan 16 oed yn sefydlog tan 2040, ond nid yw'r cyfrifiadau hyn yn cynnwys cynnydd mewn myopia. Bydd angen cynyddu'r gwasanaethau a ddarperir a'r gweithlu i ddiwallu'r galw am ofal llygaid yn y dyfodol. Os nad ymdrechir i fynd i'r afael â'r lefel gynyddol a ragwelir o golli golwg, bydd llawer o bobl yn dioddef gan nam ar y golwg a bydd hynny'n peri mwy o straen i'r systemau Iechyd a Gofal Cymdeithasol.

Rhagwelir y bydd cynnydd o 120,726 ym mhoblogaeth Cymru erbyn 2040. Bydd poblogaeth gynyddol yn golygu mwy o alw am wasanaethau gofal llygaid ac mae angen ystyried hyn wrth gynllunio ar gyfer gwasanaethau yn y dyfodol.

Mae'r data yn yr adran hon yn dangos tystiolaeth o boblogaeth sy'n heneiddio ac fe wnaiff hynny achosi baich mwy o ran clefydau'r llygaid. Mae hyn yn fwyaf nodedig yn ardaloedd Bwrdd Iechyd Addysgu Powys, Bwrdd Iechyd Prifysgol Hywel Dda ac Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr. Mae gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg, Bwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro a Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan ddemograffeg iau, a gallai hynny fod yn berthnasol gan gofio bod disgwyl i nifer yr achosion o fyopia gynyddu ymhlith grwpiau oedran iau.

Asiaid oedd yn ail ymhlith y grwpiau ethnig mwyaf yng Nghymru yn 2019, ac roedd y ganran fwyaf ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro. Fel ffactor risg ar gyfer rhai cyflyrau llygaid, yn ogystal â chyflyrau iechyd cyffredinol, mae casglu gwybodaeth am ethnigrwydd yn hanfodol at ddibenion cynllunio darpariaeth gofal llygaid a sicrhau bod grwpiau sydd mewn perygl yn manteisio ar wasanaethau gofal llygaid, yn enwedig ar y lefel leol.

Bwrdd Iechyd Prifysgol Caerdydd a'r Fro, Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan, Bwrdd Iechyd Prifysgol Cwm Taf Morgannwg a Bwrdd Iechyd Prifysgol Bae Abertawe sydd â'r gyfran uchaf o'r 20% o Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is (LSOAs) mwyaf difreintiedig. Gall cefndiroedd economaidd-gymdeithasol ddylanwadu ar nifer yr achosion o glefyd y llygaid a mynediad at wasanaethau gofal llygaid.

Gall ffactorau risg clinigol fod yn rhagfynegydd o debygolrwydd cynyddol o glefyd y llygaid. Mae casglu gwybodaeth am ffactorau risg clinigol yn ysgogi'r drafodaeth ynghylch cyngor mewn perthynas ag ymddygiad a bydd yn helpu i benderfynu ar ddulliau priodol o reoli cleifion. Mae ysmygu yn ffactor risg sylweddol ar gyfer clefyd y llygaid yn ogystal â chyflyrau eraill. Dylai pob gweithiwr gofal iechyd proffesiynol (gan gynnwys staff optometreg) gynnig

cyngor ynghylch rhoi'r gorau i ysmygu er mwyn cynorthwyo i sicrhau gostyngiad yn y nifer o achosion o golli golwg.

Mae grwpiau agored i niwed, gan gynnwys y sawl sydd ag anabledd, mewn mwy o berygl o brofi nam ar y golwg: Bwrdd Iechyd Addysgu Powys, Bwrdd Iechyd Prifysgol Betsi Cadwaladr a Bwrdd Iechyd Prifysgol Hywel Dda oedd â'r ganran uchaf o bobl wedi'u cofrestru fel rhai sy'n byw gydag anabledd yn 2019.

1.3 GIG Cymru

GIG Cymru yw Gwasanaeth Iechyd Gwladol Cymru a ariennir ag arian cyhoeddus, ac mae'n darparu gofal iechyd i oddeutu tair miliwn o bobl sy'n byw yn y wlad. Llywodraeth Cymru sy'n pennu'r strategaeth Gofal Iechyd ac mae'r GIG yng Nghymru yn cyflawni'r strategaeth a'r gwasanaethau hynny drwy'r saith Bwrdd Iechyd Lleol, tair Ymddiriedolaeth y GIG a dau Awdurdod Iechyd Arbennig. Mae gan y GIG egwyddor allweddol: dylai gofal iechyd da fod ar gael i bawb.

Mae prif ysgogwyr strategol GIG Cymru yn cynnwys:

- *Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015*

  Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (2015) yn gwahodd cydweithio ar draws gwasanaethau a sectorau ac â'r unigolyn i wella llesiant a lleihau'r galw am wasanaethau (Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol Cymru 2021).

  Mae diwygio contractau optometreg wedi ymgorffori cydweithio rhwng gwasanaethau a sectorau. Mae Optometryddion ac Optegwyr Cyflenwi yn cydweithio'n agos â chleifion a gweithwyr proffesiynol eraill ym maes gofal iechyd i wella iechyd y llygaid ac iechyd cyffredinol, gan sicrhau y cynigir cyngor ataliol i wella lles a lleihau'r galw am ofal eilaidd.

- *Cymru Iachach*

  Mae'r polisi hwn yn annog dull mwy cyfannol o ymdrin ag iechyd a gofal cymdeithasol ac yn cynorthwyo i sicrhau'r defnydd o wasanaethau cymunedol yn hytrach na gofal eilaidd lle bo'n briodol. Mae'r nod pedwarplyg yn amlinellu'r defnydd o weithlu brwdfrydig, gwerth uwch y gofal sy'n cael ei ddarparu, iechyd a lles gwell y boblogaeth, ac ansawdd gwell gofal a mynediad cynyddol ato er mwyn cyflawni nodau 'Cymru Iachach' (Rhwydwaith Iechyd y Cyhoedd 2021 a Llywodraeth Cymru 2016, Llywodraeth Cymru 2021).

  Mae optometryddion yng nghanol y gymuned ac mewn sefyllfa dda i ddarparu dull cyfannol o ymdrin ag iechyd cleifion.   Drwy wella sgiliau'r gweithlu, gall Optometryddion ac Optegwyr Cyflenwi ddefnyddio eu sgiliau i sicrhau bod gofal yn digwydd yn nes at gartrefi cleifion a chyfeirio cleifion at weithwyr gofal iechyd proffesiynol eraill pan fo angen hynny. Mae Gwneud i Bob Cyswllt Gyfrif (MECC) yn sicrhau bod pob rhyngweithiad o werth uchel a bydd yn helpu i wella lles yr unigolyn a darparu cyngor ataliol.

- Optometreg: Cyflwyno Cymru Iachach (Pwyllgor Optometreg Cymru 2021)

Mae'r papur hwn yn amlinellu sut y dylai optometreg ddylanwadu ar y newid sydd ei angen i gyflawni'r nodau a geir yn nogfen Cymru Iachach - trwy wella sgiliau'r gweithlu, gweithio mewn clystyrau a darparu gofal yn nes at gartrefi cleifion. Felly, mae Asesiad o Anghenion Iechyd Llygaid yn briodol ac yn angenrheidiol i gyflawni'r nodau yn ymwneud â llygaid, i sicrhau bod meysydd yn cael eu blaenoriaethu ac i'n helpu i gynllunio at y dyfodol, gan sicrhau bod gwasanaethau o safon yn cael eu darparu drwyddi draw.

- *Datblygu Clwstwr Carlam*

Bydd Datblygu Clwstwr Carlam yn gwella cynllunio integredig rhwng clystyrau, byrddau iechyd ac awdurdodau lleol. Mae Datblygu Clwstwr Carlam yn sicrhau bod ystod ehangach o wasanaethau ar gael yn lleol ac y gellir llunio cynlluniau ar sail asesiadau o anghenion y boblogaeth leol gan weithwyr gofal iechyd proffesiynol yn y clwstwr trwy gydweithio. Mae optometryddion yn rhan o waith clystyrau drwy ymgysylltu mewn cydweithrediadau proffesiynol, gan sicrhau bod anghenion y boblogaeth leol yn cael eu diwallu. Mae asesiadau o anghenion y boblogaeth leol yn hanfodol i gyflawni newidiadau sy'n sicrhau buddion gwirioneddol i'r gymuned leol (Hwb Datblygu ac Arloesi Gofal Sylfaenol a Chymunedol. 2022).

1.4 Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru

Sefydlwyd Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru (WGOS) ar 20 Hydref 2023, gan uno fframweithiau a dulliau llywodraethu a gwerthuso gwasanaethau ledled Cymru i ddarparu gofal yn nes at gartrefi cleifion a sicrhau na fydd pobl yn cael gwasanaethau llygaid mewn ysbytai oni bydd hynny'n ofynnol. Mae WGOS yn Wasanaeth haenog sy'n cynnwys y canlynol:

- WGOS 1: archwiliadau llygaid a chynllun rheoli cleifion.
- WGOS 2: yn cynnwys tri band:
  - Band 1 – Gofal llygaid acíwt a chyfeiriadau i gael archwiliad gan weithiwr gofal iechyd proffesiynol arall.
  - Band 2 - Archwiliadau pellach yn dilyn WGOS 1 i lywio neu atal cyfeiriad.
  - Band 3 - Archwiliadau dilynol wedi WGOS 2 Band 1 ac Asesiadau ar ôl Llawdriniaethau i dynnu Cataractau.
- WGOS 3:
  - Asesiadau ar gyfer y sawl sydd â golwg gwan a darparu cymhorthion golwg i bobl sydd â golwg gwan pan fo hynny'n briodol, yn ogystal â chynorthwyo cleifion yn gyfannol a darparu cymorth yn ymwneud ag adsefydlu.
  - Ardystio namau ar y golwg ar gyfer cleifion y mae Dirywiad Maciwlaidd Sych sy'n Gysylltiedig ag Oedran yn brif achos colli golwg iddynt.
- WGOS 4: mae archwiliadau ar gyfer cleifion a fyddai wedi cael eu cyfeirio at/neu eu rheoli gan Wasanaeth Llygaid Ysbyty yn flaenorol yn cael eu cynnal ym maes

gofal sylfaenol i sicrhau asesiadau manylach pellach fel rhan o lwybr mireinio neu fonitro cyfeiriadau cytunedig ar gyfer y cleifion canlynol:
    - y sawl sydd â chyflyrau meddygol y retina (neu'r sawl yr amheuir bod ganddynt y cyflyrau hynny)
    - y sawl sydd â glawcoma neu orbwysedd ocwlar (neu'r sawl yr amheuir bod ganddynt y cyflyrau hynny)
    - y sawl sydd mewn perygl o retinopathi yn sgil cymryd hydrocsiclorocwin neu glorocwin
- WGOS 5: archwiliadau ym maes gofal sylfaenol ar gyfer cyflyrau llygaid acíwt y dylid eu rheoli gan optometrydd rhagnodi annibynnol i leihau'r angen am gyfeiriadau at Wasanaethau Llygaid mewn Ysbytai.
- Talebau Optegol y GIG: cymorth ariannol ar gyfer darparu sbectol neu lensys cyffwrdd i gleifion mewn categorïau cymwys a bennir gan Lywodraeth Cymru.

1.5 Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru

Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru (MALlC) yw mesur swyddogol Llywodraeth Cymru o amddifadedd cymharol mewn ardaloedd bach yng Nghymru. Mae'n nodi'r ardaloedd bach hynny ble ceir y crynodiadau uchaf o sawl math gwahanol o amddifadedd. Mae amddifadedd yn golygu diffyg mynediad at gyfleoedd ac adnoddau y gallem ddisgwyl eu cael yn ein cymdeithas. Mae MAlLC yn rhestru pob ardal fach yng Nghymru o 1 (y mwyaf difreintiedig) i 1,909 (y lleiaf difreintiedig). Mae'n Ystadegyn Cenedlaethol a lunnir gan ystadegwyr yn Llywodraeth Cymru. Mae ardaloedd bach yn ardaloedd daearyddol y Cyfrifiad o'r enw Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is (LSOAs). [1]

Caiff y mynegai llawn ei ddiweddaru bob pedair neu bum mlynedd. Cyhoeddwyd y mynegai diweddaraf yn 2019. Mae nifer o ddangosyddion yn cyfrannu at MALlC. Diweddarir rhai o'r rhain yn flynyddol (pan fo'n bosibl), diweddarir rhai yn rheolaidd, a diweddarir rhai pan ddiweddarir MALlC yn gyffredinol yn unig, ac ni ddiweddarir rhai ohonynt nes bydd data'r cyfrifiad ar gael.

Mae ystadegau Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru yn ystyried:

- Amddifadedd Incwm
- Cyflogaeth
- Iechyd
- Addysg
- Mynediad at Wasanaethau
- Llety
- Diogelwch Cymunedau
- Amgylchedd Ffisegol

Mae'r maes iechyd yn mesur diffyg iechyd da. Dyma'r dangosyddion:

- Pobl sydd wedi cael diagnosis yn cadarnhau cyflwr cronig a gofnodwyd gan feddyg teulu (wedi'i safoni'n anuniongyrchol yn ôl oedran a rhyw)
- Pobl sydd wedi cael diagnosis yn cadarnhau cyflwr iechyd meddwl a gofnodwyd gan feddyg teulu (wedi'i safoni'n anuniongyrchol yn ôl oedran a rhyw)
- Cyfradd yr Achosion o Ganser (wedi'i safoni'n anuniongyrchol yn ôl oedran a rhyw)
- Salwch Hirdymor Cyfyngol (wedi'i safoni'n anuniongyrchol yn ôl oedran a rhyw)
- Cyfradd Marwolaethau Cynamserol (marwolaethau pobl iau na 75 oed)
- Plant 4-5 oed sy'n ordew
- Pwysau Isel ar Adeg Geni, genedigaethau sengl (genedigaethau byw llai na 2.5kg)

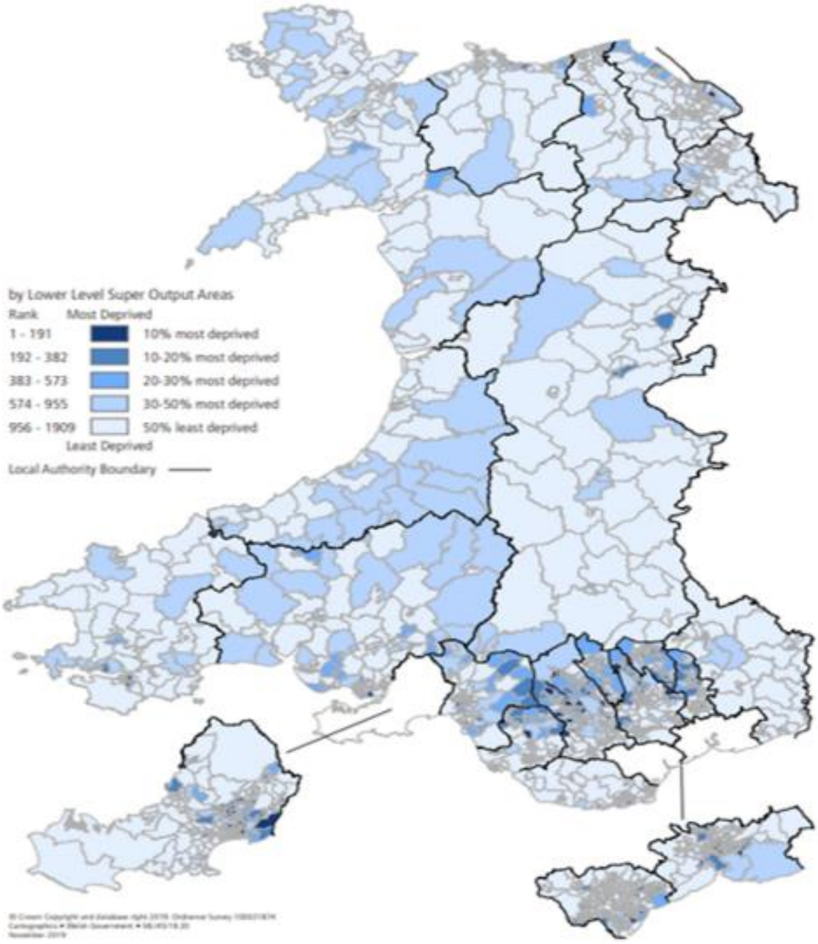

Mae'r dangosyddion uchod wedi'u safoni yn ôl oedran a rhyw i addasu yn unol â nifer achosion disgwyliedig clefyd ymhlith y boblogaeth sylfaenol. Mae hyn yn caniatáu i'r mynegai nodi meysydd ble mae amddifadedd iechyd yn bodoli y tu hwnt i effaith oedran a rhyw.

Mae'r cysylltiad rhwng amddifadedd ac iechyd yn amlwg ledled Cymru, yn enwedig yng nghymunedau'r cymoedd ôl-ddiwydiannol yn Ne Cymru. Yma, mae canlyniadau iechyd gwaeth yn sylweddol waeth na rhai Cymru gyfan.

2.0 Byrddau Iechyd

2.1 Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan

Mae'r Asesiad o Anghenion Iechyd Llygaid hwn yn disgrifio anghenion y boblogaeth sy'n byw yn ardal Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan. Pennir yr angen drwy ystyried cyffredinrwydd a nifer yr achosion o broblemau iechyd y llygaid, gan gynnwys ffactorau risg. Mae'r Asesiad o Anghenion Iechyd Llygaid yn adolygu'r lefel bresennol o wasanaethau sydd ar gael ac yn ystyried yr angen yn y dyfodol. Cyflwynir y wybodaeth ar lefel ôl troed Gwent, awdurdodau lleol a rhwydweithiau gofal cymdogaeth.

Mae'r data wedi'u cydgasglu o ddata a gynhyrchir yn genedlaethol gan gynnwys data Llywodraeth Cymru, y Cyfrifiad, Sefydliad Brenhinol Cenedlaethol Pobl Ddall a'r Model Epidemiolegol Iechyd Llygaid Cenedlaethol. Defnyddir gwybodaeth am gontractio lleol gan gynnwys lefelau gweithgarwch ynghyd â phapurau academaidd.

Yn achos yr Asesiad o Anghenion Iechyd Llygaid hwn, nid oedd cleifion na darparwyr yn rhan o'r broses, ond byddant yn cael eu hystyried ar gyfer fersiynau'r dyfodol o'r Asesiad o Anghenion Iechyd Llygaid hwn.

2.1.1 Trosolwg o Went

2.1.1.1 Cyflwyniad

Mae ôl troed Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan yn cyd-fynd ag ardal ddaearyddol 'Gwent' Fwyaf, term a ddefnyddir i gyfleu ardaloedd y pum awdurdod lleol sef:

- Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent
- Bwrdeistref Sirol Caerffili,
- Sir Fynwy,
- Dinas Casnewydd a
- Bwrdeistref Sirol Torfaen.

Bydd yr enw Gwent yn cael ei ddefnyddio drwy gydol yr Asesiad o Anghenion Iechyd Llygaid hwn i gyfleu'r ardal a gwmpesir gan Fwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan.

Mae Gwent yn ardal 1,533 cilomedr sgwâr (km^2), sef 7.2% o Gymru (21,225 km^2) ac mae'r boblogaeth yno yn 594,412[1], sy'n cyfateb i 18.8% o gyfanswm poblogaeth Cymru (3,164,404).

Mae ardal y Bwrdd Iechyd yn amrywiol a cheir canolfannau trefol a mannau gwledig, ynghyd â chymoedd mwyaf dwyreiniol De Cymru. Mae'r map isod yn dangos y dosbarthiad gwledig/trefol ar gyfer yr Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is yn ardal y Bwrdd Iechyd ac yn dangos y rhaniad cyffredinol rhwng mannau gwledig yn y Dwyrain a'r ardaloedd trefol yn y Gorllewin.

[1] Amcangyfrifon poblogaeth (StatsCymru)

Mae Gwent yn Rhanbarth Marmot, sy'n golygu bod rhwydwaith o randdeiliaid lleol wedi ymrwymo i fynd i'r afael ag anghydraddoldeb trwy weithredu mewn ymateb i benderfynyddion cymdeithasol iechyd – yr amodau cymdeithasol ac economaidd sy'n llywio ein hiechyd. Mae dod yn Rhanbarth Marmot yn dynodi bwriad ar y cyd i gydweithio i wella tegwch ledled Gwent, a gwella bywydau ein holl gymunedau yn sgil hynny, yn unol ag egwyddorion Marmot.

Map 2.1.1 Awdurdodau lleol Gwent[2]

Map 2.1.2 – dosbarthiad gwledig trefol (2011) Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan[3]

2 Map BIPAB o Went

3 Mapiau Iechyd Cymru, Gwasanaeth Gwybodeg GIG Cymru

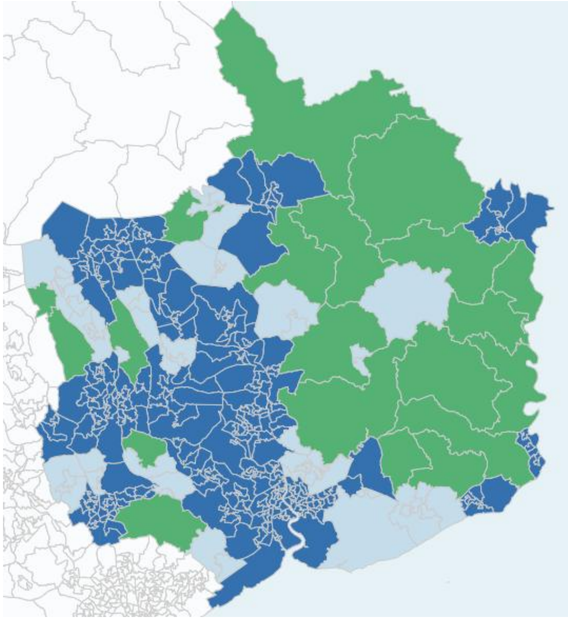

Hawlfraint y Goron a hawliau cronfa ddata 2013 Arolwg Ordnans 100050829

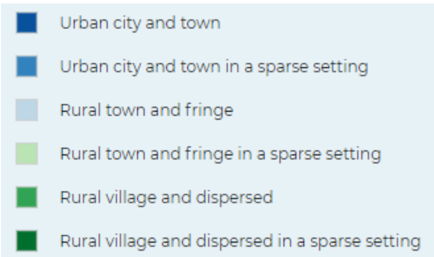

Awdurdodau lleol

Mae **Blaenau Gwent** yn ardal gymharol fach (tua 109 km^2) ac mae ei phoblogaeth yn 67,356[4]. Diffinnir Blaenau Gwent yn ffisegol gan lethrau bryniau uchel sy'n rhannu'r tri phrif ddyffryn.

Er gwaethaf awyrgylch prysur a threfol ei threfi, mae Blaenau Gwent yn ardal wledig yn bennaf. Mae'n wynebu diweithdra uchel, ac mae cyfran sylweddol o'r boblogaeth yn dibynnu ar fudd-daliadau.

Map 2.1.3 – Bwrdeistref Sirol Blaenau Gwent

[4] Amcangyfrifon poblogaeth (StatsCymru)

Mae **Bwrdeistref Sirol Caerffili** yn cwmpasu tua 280 km^2 o ardal y Cymoedd yn Ne-ddwyrain Cymru ac mae ei phoblogaeth yn 176,437[5]. Mae'r fwrdeistref sirol yn gymysgedd o gymunedau trefol a gwledig. Defnyddir tri chwarter o arwynebedd y fwrdeistref sirol at ddibenion amaethyddiaeth a choedwigaeth.

Mae gan dref Caerffili economi sy'n ehangu ac mae'n elwa o gysylltiadau cludiant da â Chaerdydd, ond ceir lefelau sylweddol o ddiweithdra ac iechyd gwael, yn enwedig yng ngogledd y fwrdeistref sirol.

Map 2.1.4 – Bwrdeistref Sirol Caerffili

Lleolir **Sir Fynwy** yn Ne-ddwyrain Cymru, ac mae ganddi leoliad strategol rhwng y prif ganolfannau yn Ne Cymru, De-orllewin Lloegr a Chanolbarth Lloegr. Mae arwynebedd y sir yn 880 km^2 fwy neu lai, ac amcangyfrifir bod ei phoblogaeth yn 94,572[6].

Yn gyffredinol, mae Sir Fynwy yn ardal ffyniannus sy'n cynnig ansawdd bywyd uchel i'w thrigolion, ond mae hyn yn cuddio rhai ardaloedd ble ceir amddifadedd.

Map 2.1.5 – Sir Fynwy

[5] Amcangyfrifon poblogaeth (StatsCymru)
[6] Amcangyfrifon poblogaeth (StatsCymru)

Mae **Dinas Casnewydd** yn ddinas amlddiwylliannol a hi yw trydedd ganolfan drefol fwyaf Cymru ac mae ei phoblogaeth yn 163,628[7]. Mae ei harwynebedd yn 217.7 km². Yr ardal hon sy'n ail o ran y nifer fwyaf o bobl o gymunedau ethnig lleiafrifol ymhlith holl siroedd Cymru (ar ôl Caerdydd) ac mae wedi parhau i gynyddu ers 2009 pan amcangyfrifwyd bod y ffigur yn 6.6% o'r boblogaeth.

Map 2.1.6 – Dinas Casnewydd

Mae arwynebedd bwrdeistref sirol **Torfaen** yn 126km² ac mae'n drydydd yn y rhestr o fwrdeistrefi lleiaf Cymru. Mae ei phoblogaeth yn 93,419[8] fwy neu lai. Torfaen yw'r mwyaf dwyreiniol o blith cymoedd diwydiannol De Cymru.

Map 2.1.7 – Bwrdeistref Sirol Torfaen

[7] Amcangyfrifon poblogaeth (StatsCymru)
[8] Amcangyfrifon poblogaeth (StatsCymru)

Tabl 2.1.1 – Poblogaeth Gwent fesul awdurdod lleol

	Poblogaeth	**% o Went**
Gwent	**594,412**	
Blaenau Gwent	67,356	11.31
Caerffili	176,437	29.63
Sir Fynwy	94,572	15.88
Casnewydd	163,628	27.48
Torfaen	93,419	15.69

2.1.1.2 Poblogaeth

Ar sail amcangyfrifon poblogaeth StatsCymru ar gyfer canol blwyddyn 2023, roedd cyfanswm poblogaeth ardal y Bwrdd Iechyd yn 594,412, ac roedd 49.06% ohonynt yn wrywod a 50.94% yn fenywod[9].

Rhagwelir y bydd y boblogaeth yn cynyddu 6.02% erbyn 2043, o'r amcangyfrif poblogaeth o 594,412 yn 2023 i 617,305 yn 2034 (cynnydd o 3.71%) ac i 630,230 yn 2043, cynnydd pellach o 2.31%. Gwelir y cynnydd mwyaf yng Nghasnewydd ble ceir cynnydd amcangyfrifiedig o 7.95% (163,628 i 176,631); mae cynnydd rhagamcanol Sir Fynwy yn 7.04%, ac mae'r cynnydd hwnnw yn 5.09% ac achos Torfaen ac yn 4.82% yn achos Caerffili. Rhwng 2018 a 2023, bu gostyngiad o 3.39% ym mhoblogaeth Blaenau Gwent, ond rhagwelir y bydd y boblogaeth yn cynyddu 2.80% erbyn 2043.

Ffigur 2.1.1 - rhagamcan poblogaeth fesul ardal leol

[9] Amcangyfrifon poblogaeth (StatsCymru)

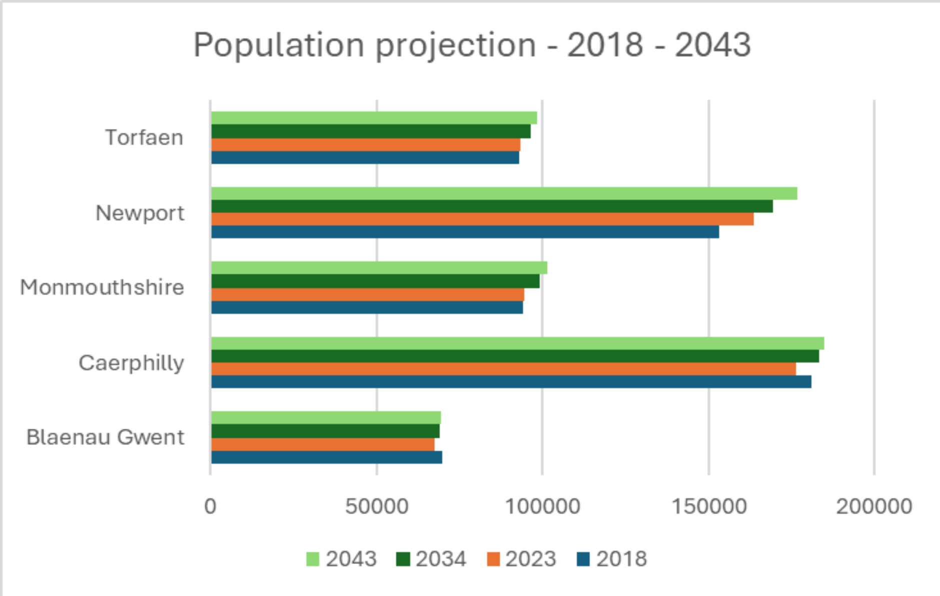

Yn 2023, roedd 21% o'r boblogaeth dros 65 oed ac roedd bron i chwech o bob deg (61%) o oedran gweithio (16 i 64 oed) a bron i un o bob pump (18%) o dan 16 oed.

Rhwng 2013 a 2023, mae'r boblogaeth rhwng 16 a 24 oed wedi gostwng 12,078 (22.72%), o 65,233 i 53,155. Mae hynny gryn dipyn yn uwch na'r ffigur ar gyfer Cymru (8.6%).

Mae'r ffigur isod yn dangos sut mae oedran y boblogaeth wedi newid yn y ddeng mlynedd rhwng 2013 a 2023, â gostyngiad yn nifer y sawl sy'n 0-4 oed, 16-24 oed a 45-64 oed.

Ffigur 2.1.2 – newid yn oedran y boblogaeth ar sail amcangyfrifon poblogaeth canol blwyddyn, 2013 a 2023

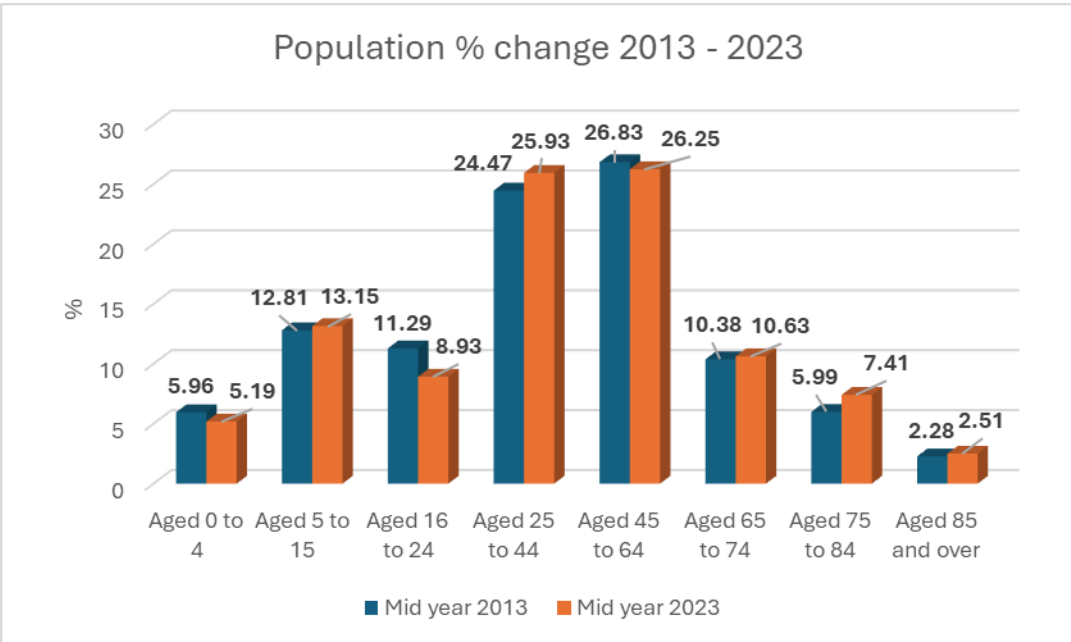

Rhagwelir y bydd y cynnydd yn y boblogaeth dros 65 oed yn 16.7%, ac amcangyfrifir y bydd un o bob pedwar (25%) yn 65 oed neu'n hŷn yn 2034. Mae hynny ychydig yn uwch na'r rhagamcan ar gyfer Cymru (15.5%).

Erbyn 2034, rhagwelir y bydd cynnydd o tua 42.7% yn nifer y bobl sy'n 85 oed neu'n hŷn (o tua 15,311 yn 2023 i 21,842). Mae hyn yn uwch na'r cynnydd cyffredinol a ragwelir ar gyfer Cymru, sef 31.3%.

Mae'r amcangyfrifon poblogaeth canol blwyddyn 2023 yn dangos bod 303,328 yn fenywod a 292,084 yn wrywod.

Marwoldeb
Ers 2013 mae pob awdurdod lleol wedi profi gostyngiad yn y cyfraddau marwolaethau (wedi'u safoni yn ôl oedran) ar gyfer y sawl sydd dros 80 oed. Yn Sir Fynwy, cafwyd gostyngiad o 10.53% yn nifer marwolaethau pobl 80-84 oed. Fodd bynnag, bu newidiadau sylweddol ym Mlaenau Gwent a Sir Fynwy yn yr oedran 85-89 a chafwyd gostyngiadau o 21.57% a 13.38% yn y drefn honno. Mae newidiadau hefyd wedi digwydd yn achos grwpiau oedran eraill, a chafwyd cyfradd marwolaethau is ym Mlaenau Gwent yn y grwpiau oedran 35-39 a 55-59 ac yn Nhorfaen yn achos y rhan fwyaf o grwpiau oedran, ac eithrio pobl 40-49 oed.

Dwysedd
Ac eithrio Sir Fynwy, mae gan ranbarth y bwrdd iechyd ddwysedd poblogaeth uwch na chyfartaledd Cymru, ac mae'r ardal fwyaf dwys ei phoblogaeth yng Nghasnewydd.

Tabl 2.1.2 - dwysedd poblogaeth (pobl fesul cilomedr sgwâr), 2023[10]

Cymru	152.60
Blaenau Gwent	619.49
Caerffili	636.07
Sir Fynwy	111.37
Casnewydd	859.25
Torfaen	743.20

2.1.1.3 Ethnigrwydd

Yn ôl data Cyfrifiad 2021[11], roedd 94.2% o boblogaeth y Bwrdd Iechyd yn perthyn i'r grŵp ethnig Gwyn. Mae'r 5.8% arall yn drigolion sy'n disgrifio eu hunain fel a ganlyn:

- Asiaidd/Asiaidd Prydeinig - 2.9%
- Grwpiau Cymysg/Aml-ethnig - 1.5%
- Du/Affricanaidd/Caribïaidd/Du Prydeinig - 0.8%
- Grwpiau ethnig eraill - 0.7%

[10] Dwysedd (StatsCymru)
[11] Nomis - Grwpiau ethnig 2021

Ffigur 2.1.3 - % ethnigrwydd Gwent

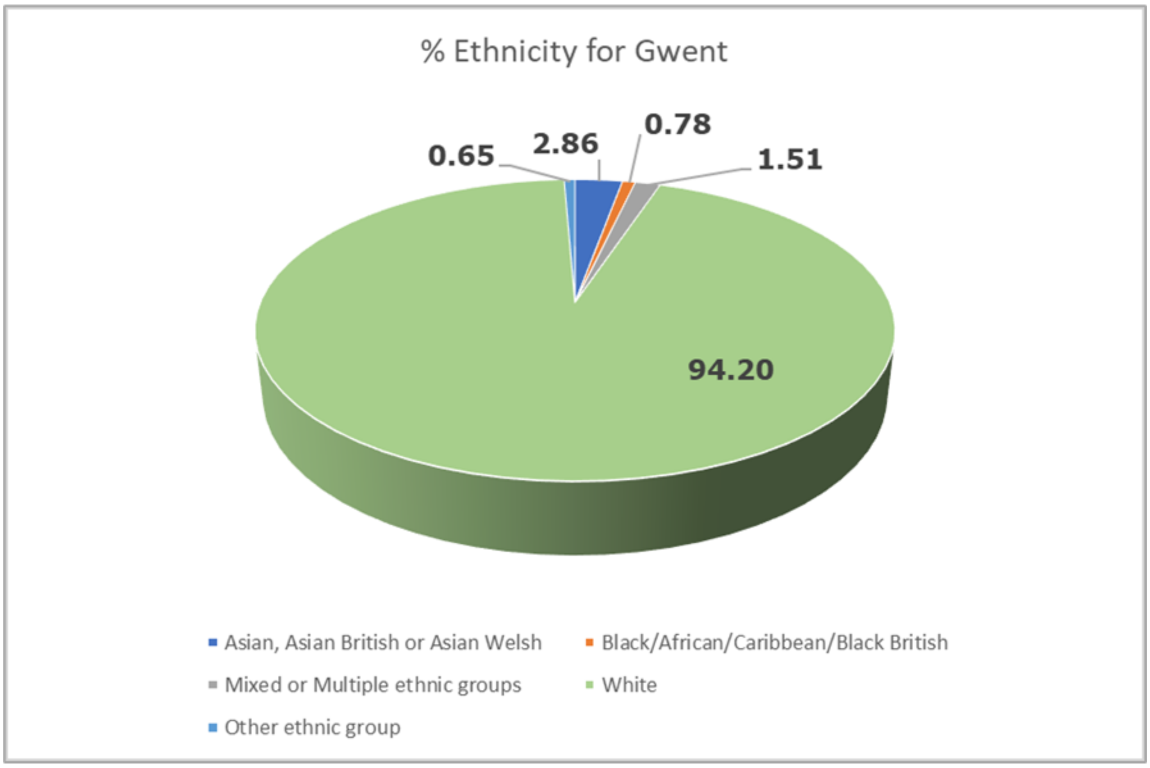

Mae gan Gasnewydd boblogaeth fwy amrywiol o ran ei hethnigrwydd nag ardaloedd yr awdurdodau lleol eraill. Ac eithrio Casnewydd, mae canran y grŵp ethnig Gwyn yn ardaloedd yr awdurdodau lleol yn uwch na chanran Cymru.

Tabl 2.1.3 – Grwpiau ethnig (canran) fesul awdurdod lleol a Chymru

Awdurdod lleol	Gwyn	Asiaidd / Asiaidd Prydeinig	Grwpiau Cymysg / Aml-ethnig	Du / Affricanaidd / Caribïaidd / Du Prydeinig	Grwpiau ethnig eraill
Blaenau Gwent	97.8	0.9	0.8	0.2	0.2
Caerffili	97.7	0.9	1	0.2	0.2
Sir Fynwy	96.9	1.3	1.2	0.2	0.3
Casnewydd	85.5	7.6	2.8	2.4	1.7
Torfaen	97.1	1.3	1.1	0.2	0.3
Cymru	93.8	2.9	1.6	0.9	0.9

2.1.1.4 Iaith y cartref

Mae Cyfrifiad 2021 yn dweud wrthym fod 97% o'r boblogaeth (569,430) yng Ngwent yn datgan mai Saesneg neu'r Gymraeg yw eu prif iaith a bod 3,441 yn dweud nad ydynt yn gallu siarad Saesneg yn dda.[12] Fel y gwelir o'r ffigur isod, mae'r gallu i siarad Saesneg ar ei uchaf yn yr ystod oedran canol oedolaeth.

Ffigur 2.1.4 – Hyfedredd yn y Saesneg yn ôl oedran

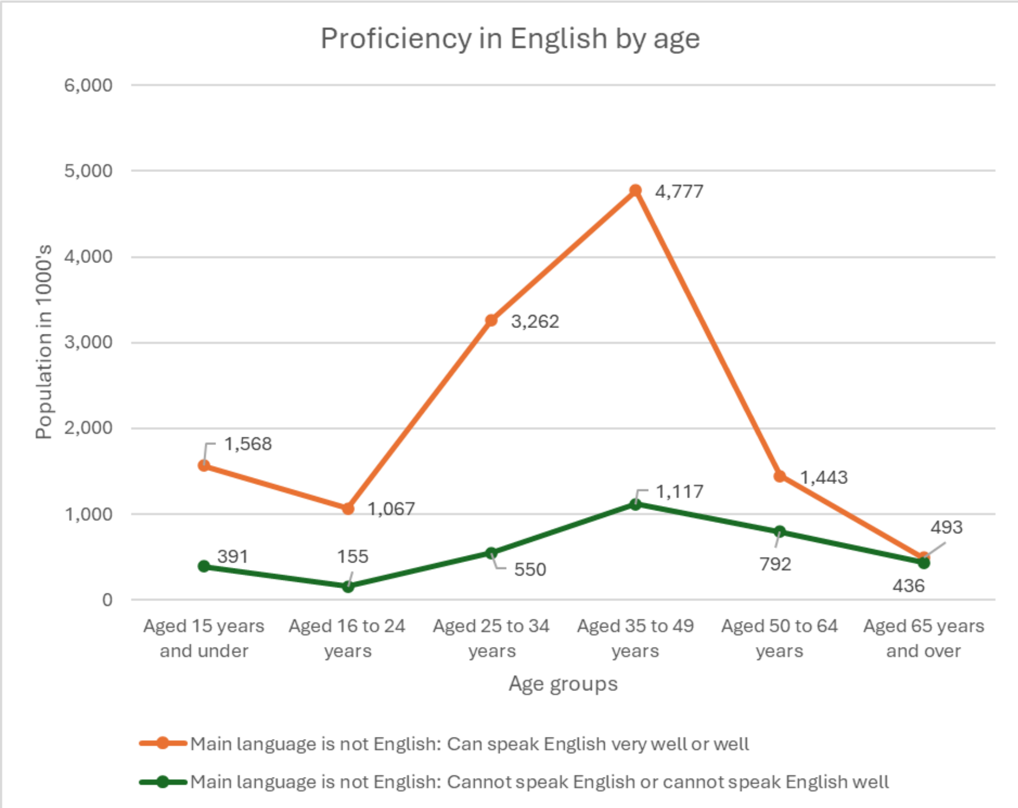

Dyma'r chwe iaith nesaf a siaredid amlaf:

- Pwyleg – 2.7%
- Rwmaneg – 0.9%
- Bengaleg (yn cynnwys Sylheti a Chatgaya) – 0.2%, Arabeg, Hwngareg a Pwnjabeg - 0.5% yr un

Ceir rhywfaint o amrywio ar lefel awdurdodau lleol; ceir canran lai o bobl sy'n siarad Saesneg fel eu prif iaith yng Nghasnewydd (95%) o gymharu ag ardaloedd yr awdurdodau lleol eraill (99% yn achos pob un).

2.1.1.5 Sgiliau yn y Gymraeg[13]

Mae sgiliau iaith Gymraeg trigolion Caerffili yn well ar y cyfan nag yn ardaloedd yr awdurdodau lleol eraill; trigolion Blaenau Gwent yw'r rhai lleiaf tebygol o fod ag unrhyw

12 Hyfedredd iaith Nomis 2021 (Saesneg)
13 Hyfedredd iaith Nomis 2021 (Cymraeg)

sgiliau. Ond ni nododd mwyafrif y trigolion yn ardal y Bwrdd Iechyd unrhyw sgiliau yn y Gymraeg yng Nghyfrifiad 2021 (87%).

Tabl 2.1.4 – Sgiliau iaith Gymraeg yn ôl awdurdod lleol

%	Blaenau Gwent	Caerffili	Sir Fynwy	Casnewydd	Torfaen
Dim sgiliau yn y Gymraeg	90.2	84.8	87.3	88.6	88.2
Yn gallu siarad, darllen ac ysgrifennu Cymraeg	4.7	8.5	6.8	5.7	6.5
Yn gallu deall Cymraeg llafar yn unig	2.3	3.1	2.5	2.5	2.2
Yn gallu siarad Cymraeg a chyfuniadau eraill o sgiliau yn y Gymraeg	0.1	0.2	0.1	0.2	0.1
Yn gallu siarad ond nid yn gallu darllen nac ysgrifennu Cymraeg	0.9	1.2	1.2	1.2	1.1
Yn gallu siarad a darllen ond nid yn gallu ysgrifennu Cymraeg	0.4	0.6	0.5	0.5	0.5
Yn gallu darllen ond nid yn gallu siarad nac ysgrifennu Cymraeg	0.7	1.1	1.0	0.8	0.7
Yn gallu darllen ac ysgrifennu ond nid yn gallu siarad Cymraeg	0.4	0.4	0.5	0.5	0.4
Yn gallu ysgrifennu ond nid yn gallu siarad na darllen Cymraeg	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2

2.1.1.6 Crefydd

Yn 2021, dywedodd 44.2% o'r boblogaeth eu bod yn dilyn un o'r chwe phrif grefydd, gostyngiad o gymharu â 57.1% yng nghyfrifiad 2021. Dywedodd 49.9% nad oeddent yn dilyn unrhyw grefydd, cynnydd o gymharu â 35.3% yn flaenorol. Ni wnaeth 5.82% gynnig unrhyw ymateb.

Mae'r tabl isod yn dangos yr amrywiad o ran crefyddau. Cristnogaeth yw'r grefydd fwyaf poblogaidd o hyd ond mae'r ganran ychydig yn is na chyfanswm Cymru. Mae canran y bobl nad ydynt yn dilyn crefydd ychydig yn uwch na'r un ganran ar lefel Cymru. Mae Casnewydd yn ail yn unig i Gaerdydd o ran y nifer sy'n nodi mai Islam yw eu prif grefydd.

Tabl 2.1.5 – crefydd ar lefel awdurdod lleol a Chymru[14]

[14] Nomis 2021 - Crefydd

Crefydd	Blaenau Gwent	Caerffili	Sir Fynwy	Casnewydd	Torfaen
Dim crefydd	56.4	56.7	43.4	43.0	50.8
Cristion	36.5	36.4	48.7	42.8	41.5
Bwdhydd	0.2	0.2	0.4	0.3	0.3
Hindŵ	0.1	0.1	0.2	0.5	0.3
Iddew(es)	0.0	0.0	0.1	0.1	0.0
Mwslim	0.4	0.3	0.5	7.1	0.4
Sîc	0.2	0.1	0.1	0.3	0.1
Crefydd arall	0.5	0.4	0.6	0.5	0.5
Heb ateb	5.8	5.7	6.2	5.6	6.1

2.1.1.7 Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru[15]

Mesurir amddifadedd gan ddefnyddio Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019. Cyfrifir hyn ar gyfer ardaloedd daearyddol bach o'r enw Ardaloedd Cynnyrch Ehangach Haen Is, o 1 (mwyaf amddifad) i 1,909 (lleiaf amddifad).

Ceir wyth maes yn y mynegai, a cheir dangosyddion gwahanol ym mhob un ohonynt. Caiff y rhain eu pwysoli a'u cyfuno wedi hynny i lunio'r mynegai cyffredinol o amddifadedd lluosog. Mae'r ffigur isod yn dangos pob maes a'u pwysoliad.

Ffigur 2.1.5 – wyth parth Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru a'u pwysoliad priodol

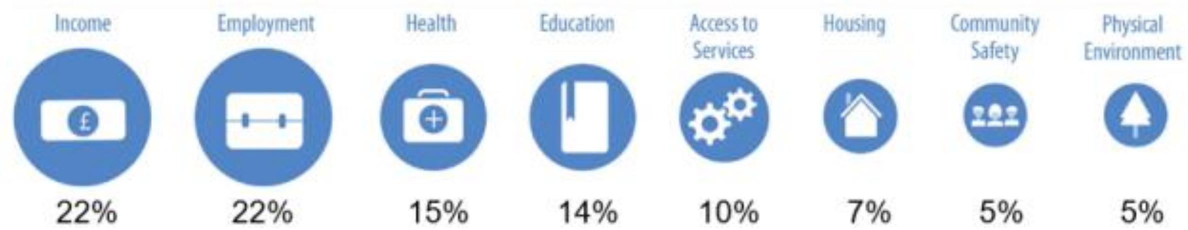

Er y caiff ardal ei hystyried yn un â lefel isel o amddifadedd, nid yw pawb sy'n byw mewn ardal ddifreintiedig yn ddifreintiedig o reidrwydd, ac yw pawb sy'n ddifreintiedig yn byw mewn ardaloedd difreintiedig. Amgylchiadau'r bobl sy'n byw yno sy'n effeithio ar ei sgôr amddifadedd, nid yr ardal ei hun.

Mae'r map isod yn dangos pob Ardal Gynnyrch Ehangach Haen Is yn ardal y Bwrdd Iechyd a'i safle yn y mynegai.

Map 2.1.8 - Map o Fynegai Amddifadedd Lluosog Cymru yn ôl ardaloedd cynnyrch ehangach haen is

[15] Llywodraeth Cymru, Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru 2019
http://www.publichealthwalesobservatory.wales.nhs.uk/wimd-2014

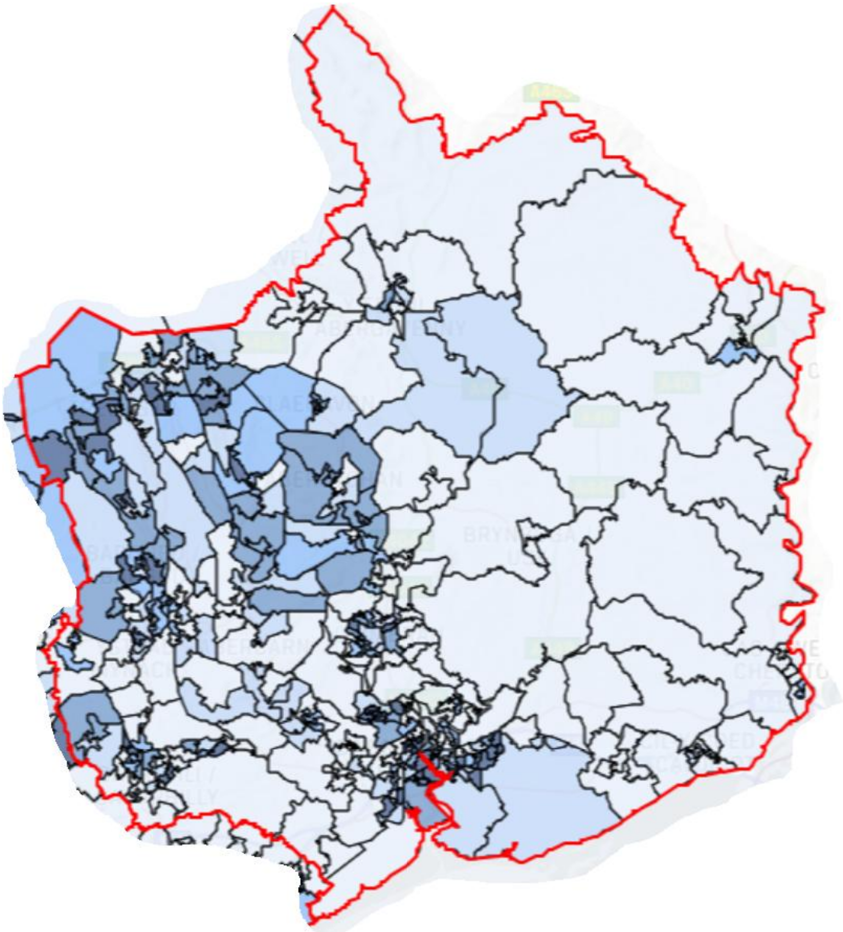

Hawlfraint y Goron a hawliau cronfa ddata 2019. Arolwg Ordnans 100017916

Rank	Most deprived
1 - 191	10% most deprived
192 - 382	10-20% most deprived
383 - 573	20-30% most deprived
574 - 955	30-50% most deprived
956 - 1909	50% least deprived
	Least deprived

Mae’r tabl isod yn dangos nifer yr ardaloedd cynnyrch ehangach haen is sydd fwyaf difreintiedig fesul ardal awdurdod lleol.

Tabl 2.1.6 - ardaloedd cynnyrch ehangach haen is sydd fwyaf difreintiedig fesul awdurdod lleol

	Cyfanswm yr ardaloedd cynnyrch ehangach	10% LSOA mwyaf difreintiedig yng Nghymru	20% LSOA mwyaf difreintiedig yng Nghymru	30% LSOA mwyaf difreintiedig yng Nghymru	50% LSOA mwyaf difreintiedig yng Nghymru

	haen is (LSOA)	(safleoedd 1 - 191)	(safleoedd 1 - 382)	(safleoedd 1 - 573)	(safleoedd 1 - 955)
Blaenau Gwent	47	6	21	30	40
Caerffili	110	11	26	42	69
Sir Fynwy	56	0	1	3	11
Casnewydd	95	23	33	38	57
Torfaen	60	3	19	25	34

Blaenau Gwent yw’r awdurdod lleol sydd â’r ganran uchaf o ardaloedd difreintiedig yn rhanbarth y bwrdd iechyd, a Sir Fynwy sydd â’r ganran isaf.

2.1.1.8 Disgwyliad oes a disgwyliad oes iach

Mae’r data diweddaraf ar gyfer disgwyliad oes (2018-2020) yn dangos mai’r disgwyliad oes ar gyfer dynion yw 78.12, sy’n ostyngiad o'r hyn a nodwyd yn 2017-2019, sef 78.35. Mae disgwyliad oes menywod yn uwch, er ein bod wedi gweld yr un gostyngiad mewn disgwyliad oes o 82.07 i 81.70. Mae cyfartaledd Gwent yn is na’r disgwyliad oes ar gyfer dynion a menywod ledled Cymru (78.3 a 82.1 o flynyddoedd yn y drefn honno).

Wrth edrych ar lefel awdurdod lleol, Sir Fynwy yw’r awdurdod lleol sydd â’r disgwyliad oes uchaf ar gyfer dynion a menywod, sef 81.63 o flynyddoedd ac 84.6 o flynyddoedd yn y drefn honno. Mae hyn yn cyferbynnu â Blaenau Gwent lle mae disgwyliad oes ar ei isaf, sef 76.3 ar gyfer dynion a 79.96 i fenywod.

Mae'r tablau isod yn dangos sut mae disgwyliad oes wedi newid ar gyfer dynion a menywod ar lefel awdurdodau lleol. Yn 2018 – 2020, roedd disgwyl i fenywod a aned yn Sir Fynwy fyw bron 5 mlynedd yn hwy na menywod a aned ym Mlaenau Gwent, ac ar gyfer dynion mae’r gwahaniaeth dros 5 mlynedd.[16]

Tabl 2.1.7 Disgwyliad oes dynion 2001 – 2020

	2001-2003	2006-2008	2011-2013	2017-2019	2018-2020
Blaenau Gwent	73.63	75.26	75.51	76.54	76.3
Caerffili	74.57	75.58	77.64	77.76	77.4
Sir Fynwy	77.03	78.74	79.81	81.49	81.63
Casnewydd	74.66	76.93	77.85	77.87	77.54
Torfaen	75.45	76.78	77.59	78.23	78.12

[16] Disgwyliad Oes Ac Achosion Marwolaeth yn BIPAB

Tabl 2.1.8 Disgwyliad oes menywod 2001 – 2020

	2001-2003	2006-2008	2011-2013	2017-2019	2018-2020
Blaenau Gwent	78.44	78.6	80.06	80.42	79.96
Caerffili	79.37	80.73	81.46	81.39	81.12
Sir Fynwy	81.31	83.21	83.98	84.45	84.6
Casnewydd	80.43	80.92	82.2	82.25	81.63
Torfaen	79.97	80.7	81.74	81.85	81.34

Disgwyliad oes iach yw nifer y blynyddoedd y mae pobl yn ei fyw mewn iechyd da. Y gwahaniaeth mewn disgwyliad oes iach rhwng yr ardaloedd mwyaf a lleiaf difreintiedig yw 12.8 mlynedd i ddynion ac 20.5 mlynedd i fenywod.

Sir Fynwy sydd â'r disgwyliad oes iach uchaf ar gyfer dynion a menywod a Blaenau Gwent sydd â'r disgwyliad oes isaf.

Mae'r tabl isod yn dangos yr amrywiad ar lefel awdurdod lleol yn ogystal â'u safle yn erbyn yr holl awdurdodau lleol eraill yng Nghymru (mae un yn cynrychioli'r awdurdod lleol sydd â'r nifer leiaf o fywydau iach a 22 yw'r mwyaf). O'r tabl hwn gallwn weld mai Blaenau Gwent yw'r awdurdod lleol sydd yn y safle isaf yng Nghymru[17] .

Tabl 2.10.9 Marwolaethau cynamserol o glefydau allweddol anhrosglwyddadwy, 2016-2018 fesul awdurdod lleol[18]

	Cyfradd	Safle
Blaenau Gwent	391.4	1
Caerffili	344.7	7
Sir Fynwy	244.7	22
Casnewydd	347.3	5
Torfaen	342.2	8

2.1.1.9 Marwolaethau

[17] Blaenau Gwent Well-being Assessment 2022-23
[18] Arsyllfa Iechyd Cyhoeddus Cymru, offeryn adrodd Fframwaith Canlyniadau Iechyd y Cyhoedd

Mae ymddygiadau afiach fel deiet gwael, diffyg gweithgareddau corfforol, ac ysmygu yn cyfrannu'n sylweddol at glefydau cylchrediad y gwaed a rhai mathau o ganser. Mae canfod a diagnosis cynnar yn aml yn arwain at ganlyniadau gwell ar gyfer pob clefyd anhrosglwyddadwy, gan gynnwys sawl math o ganser. Mae hyn yn dibynnu nid yn unig ar wasanaethau gofal iechyd ond hefyd ar unigolion sy'n ymwybodol o symptomau canser a chlefydau eraill ac yn ceisio triniaeth yn brydlon.[19]

2.1.1.10 Gweithgarwch economaidd

Mae Cyfrifiad 2021 yn dangos bod 57.8% o bobl Gwent yn economaidd weithgar (yn gyflogedig, hunangyflogedig naill ai'n ddi-waith ond yn chwilio am waith ac yn gallu dechrau o fewn pythefnos, a myfyrwyr llawn amser), gyda'r gweddill (42.2%) yn economaidd anweithgar (di-waith, wedi ymddeol, myfyriwr, gofalu am gartref neu deulu, yn sâl hirdymor neu'n anabl).

O ran y boblogaeth gyfan:

- Casnewydd sydd â'r lefel uchaf o bobl sy'n economaidd weithgar (58.6%) ac mae'r lefel isaf ym Mlaenau Gwent (54%). O'r rhai sy'n economaidd weithgar, mae:
  - 39.5% yn gweithio'n llawn amser,
  - 15.2% yn gweithio'n rhan amser, a
  - 6.9% yn hunangyflogedig.
- Yng Ngwent, dywedodd 3.35% o fyfyrwyr amser llawn eu bod hefyd yn economaidd weithgar tra bod 4% yn fyfyrwyr amser llawn nad ydynt yn economaidd weithgar. Yn y ddau achos Casnewydd oedd â'r % uchaf. Sir Fynwy sydd â'r % isaf o fyfyrwyr sy'n economaidd weithgar a Blaenau Gwent a Sir Fynwy sydd â'r % isaf ar gyfer myfyrwyr nad ydynt yn economaidd weithgar.
- O ran y rhai nad ydynt yn economaidd weithgar, roedd 23.87% wedi ymddeol. Roedd y % uchaf yn Sir Fynwy (15.7%) a'r isaf yng Nghasnewydd (11.5%).
- Roedd 4.6% yn gofalu am gartref neu deulu (y % uchaf yng Nghasnewydd (2.83%) a'r isaf yn Sir Fynwy (1.9%)).
- Roedd 6.8% â salwch neu anabledd hirdymor ac yn economaidd anweithgar (y % uchaf yng Nghaerffili (10.43%) a'r isaf yn Sir Fynwy (2.94%)).

2.1.2 Gwasanaethau a Gomisiynir

2.1.2.1 Gwasanaethau offthalmig sylfaenol

Mae Deddf y Gwasanaeth Iechyd Gwladol (Cymru) 2006 yn gosod y cyfrifoldeb am gomisiynu gwasanaethau offthalmig sylfaenol ar Fyrddau Iechyd Lleol. Mae'r cyfrifoldeb hwn yn cynnwys profion golwg a gwasanaethau archwilio llygaid ar gyfer eu cleifion.

[19] Asesiad Llesiant Blaenau Gwent 2022-23

Bu newidiadau yn y ddeddfwriaeth yn 2023 a ddiwygiodd ofynion yr hyn yr oedd yn rhaid i Fyrddau Iechyd Lleol ei Gomisiynu o ran gwasanaethau offthalmig sylfaenol. Cyfeirir at y gwasanaethau hyn bellach fel Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru (WGOS).

Mae trefniadau manwl ar gyfer darparu'r gwasanaethau hyn yn Rheoliadau'r Gwasanaeth Iechyd Gwladol (Gwasanaethau Offthalmig) (Cymru) 2023 a Chyfarwyddiadau'r Gwasanaeth Iechyd Gwladol (Gwasanaethau Gofal Llygaid Cymru) (Cymru) 2023.

Profion Golwg

Prawf golwg yw'r prif ofal y mae claf yn ei dderbyn mewn perthynas ag iechyd ei lygaid. Gellir darparu hyn ar y GIG ar gyfer y cleifion hynny sy'n gymwys, neu fel gwasanaeth preifat. Cyfeirir at brofion Golwg y GIG fel Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol (GOS). Pan ddefnyddir y term prawf golwg yn yr Asesiad hwn o Anghenion Iechyd Llygaid mae'n cyfeirio at brawf golwg.

Cynhelir profion golwg gan bobl sydd â chymwysterau a chofrestriad priodol. Fe'i gelwir yn Optometryddion neu Ymarferwyr Meddygol Offthalmig (OMP).

Mae gofynion y prawf golwg wedi'u nodi yn Neddf Optegwyr 1989.

Dylai cleifion gael prawf golwg yn seiliedig ar y cyfnodau gofynnol fel y nodir yn y memorandwm cyd-ddealltwriaeth.

Cynhelir profion golwg naill ai mewn safle sydd wedi'i gofrestru, neu os yw'r claf yn gymwys, yn ei breswylfa arferol neu mewn canolfan ddydd gydnabyddedig.

Pan ddarperir prawf golwg, efallai y bydd gofal pellach yn cael ei nodi a gall y contractwr gyfeirio'r claf ar gyfer WGOS arall neu at ddarparwr gofal eilaidd fel sy'n briodol i'w anghenion clinigol.

Yn dilyn prawf golwg efallai y bydd angen teclyn optegol ar glaf a, lle bo'n gymwys, gall dderbyn cyfraniad ariannol at gost y teclynnau (Talebau'r GIG).

Gwasanaethau archwilio llygaid

Mae Rheoliadau Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol (Cymru) 2023[20] yn diffinio archwiliad llygaid fel "archwiliad o'r llygad at ddiben gwneud diagnosis o gyflwr llygaid neu benderfynu ar driniaeth ar gyfer cyflwr llygaid, neu adolygu cyflwr presennol, sy'n cynnwys y profion a'r gweithdrefnau hynny a'r cyngor hwnnw sy'n briodol i'r arwyddion a'r symptomau sy'n ymgyflwyno yn y claf, ac i anghenion y claf hwnnw".

Mae'r gwasanaethau y darperir ar eu cyfer o dan Ddeddf Iechyd y GIG (Cymru) bellach yn cynnwys:

WGOS 1 – archwiliad llygaid sy'n cynnwys prawf golwg sy'n ymgorffori atal a llesiant i greu cynllun rheoli sy'n benodol i'r claf.

[20] Rheoliadau GDS (Cymru)

WGOS 2 – tri gwasanaeth gofal llygaid gwahanol i'w cwblhau mewn lleoliad gofal sylfaenol:

- Band 1: Gofal llygaid acíwt a derbyn cyfeiriadau gan weithwyr gofal iechyd proffesiynol eraill;
- Band 2: Archwiliad pellach i hysbysu neu atal cyfeirio; a
- Band 3: Archwiliadau dilynol i Fand 1 ac Asesiadau ar ôl Cataract.

Yr enw blaenorol ar y gwasanaethau hyn oedd Archwiliad Iechyd Llygaid Cymru (EHEW).

WGOS 3 - yn galluogi cleifion a fyddai'n elwa o gymhorthion optegol a rhai nad ydynt yn optegol, yn ogystal â chymorth adsefydlu cyfannol (gan gynnwys cofrestru nam ar y golwg) a chyngor am fynediad at wasanaethau golwg gwan yn eu cartref neu'n agos ato. Mae WGOS 3 hefyd yn cynnwys Tystysgrif Nam ar y Golwg (CVIW).

Yr enw blaenorol ar y gwasanaeth hwn oedd y Gwasanaeth Golwg Gwan.

WGOS 4 -gwasanaeth ar gyfer cleifion a fyddai yn y gorffennol, wedi cael eu cyfeirio at y Gwasanaeth Llygaid mewn Ysbyty, neu y byddai eu cyflwr wedi ei reoli gan y gwasanaeth hwn. Bydd y cleifion hynny nawr, yn aros mewn lleoliadau gofal sylfaenol i gael eu hasesu'n fanylach fel rhan o lwybr monitro neu fireinio cyfeirio y cytunwyd arno.

Y cyflyrau a reolir o dan WGOS 4 (cytundebau gwasanaeth ar gael) yw:

- Retina meddygol
- Hydroxychloroquine (HCQ)
- Hidlo cyfeiriadau glawcoma
- Monitro glawcoma

Mae'n bosibl y byddai rhai o'r rhain wedi'u comisiynu'n wasanaethau lleol yn y gorffennol, ond byddant bellach yn dod o dan WGOS 4.

WGOS 5 – darparu gwasanaethau gofal llygaid mewn lleoliad gofal sylfaenol sy'n gofyn am Optometrydd/OMP presgripsiynu annibynnol i reoli, trin a monitro cleifion er mwyn atal eu cyfeirio.

Mae'n bosibl y byddai rhai o'r rhain wedi'u comisiynu'n wasanaethau lleol yn y gorffennol, ond byddant bellach yn dod o dan WGOS 5.

Disgwylir i gontractwyr sydd ar restr offthalmig byrddau iechyd lleol ddarparu WGOS1 a WGOS2 fel mater o drefn. Darperir WGOS3-5 gan gontractwyr sydd wedi'u comisiynu'n benodol gan y bwrdd iechyd lleol.

Gellir dod o hyd i wybodaeth fanwl am bob un o'r gwasanaethau hyn yn https://www.nhs.wales/wgos services

Gwasanaethau ychwanegol

Gall Byrddau Iechyd Lleol gomisiynu gwasanaethau lleol eraill ochr yn ochr â gwasanaethau WGOS fel y gwelant yn dda, er mwyn diwallu anghenion iechyd llygaid y boblogaeth. Nid yw'r rhain wedi'u pennu'n genedlaethol, maent i'w hystyried a'u trafod yn lleol. Mae gwasanaethau sydd wedi'u comisiynu gan Fyrddau Iechyd Lleol yn cynnwys:

- Mireinio Cyfeirio Dirywiad Macwlaidd Gwlyb sy'n Gysylltiedig ag Oedran (AMD Gwlyb)
- Optometrydd Presgripsiynu Annibynnol
- Rhannu gofal glawcoma
- Adolygiad retinol
- Cynllun cyfeirio retinopathi diabetig

Mae rhai o'r gwasanaethau hyn a oedd yn wasanaethau a gomisiynwyd yn y gorffennol, bellach wedi'u cynnwys yng ngwasanaethau WGOS.

Mae'r bwrdd iechyd wedi comisiynu Canolfan Diagnostig a Thriniaeth Offthalmig Glawcoma, lle mae ymgynghorydd offthalmoleg yn brysbennu ac yn penderfynu pa gleifion y gellir eu gweld o dan y gwasanaeth hwn. Yna mae cleifion yn cael eu gweld gan optometrydd i gael y profion perthnasol ac i gasglu gwybodaeth ar gyfer adolygiad rhithwir gan yr offthalmolegydd ymgynghorol. Bydd hwn nawr yn dod yn wasanaeth Glawcoma WGOS 4.

Mae'r bwrdd iechyd hefyd wedi comisiynu cynllun mireinio cyfeirio AMD Gwlyb. Mae optometrydd yn gweld cleifion o fewn dau ddiwrnod o gael eu cyfeirio. Bydd delweddau a chraffter gweledol yn cael eu cofnodi ac yna, byddant yn cael eu hadolygu gan offthalmolegydd ymgynghorol. Os amheuir AMD Gwlyb, bydd cleifion yn cael eu gweld mewn clinig mynediad cyflym i gadarnhau diagnosis a thriniaeth. Bydd hyn nawr yn dod o dan WGOS4 - Gwasanaeth Retina Meddygol.

Sgrinio Llygaid Diabetig Cymru

Gwasanaeth a gomisiynwyd i fonitro cleifion â diabetes (gyda rhai eithriadau) mewn perthynas â retinopathi diabetig. Mae cleifion heb retinopathi o gwbl neu rai â retinopathi cyfyngedig yn cael adolygiad blynyddol. Os canfyddir retinopathi, caiff y claf ei gyfeirio at adran offthalmoleg.

Gwasanaeth Llygaid mewn Ysbyty

Er y gellir rheoli llawer o gyflyrau llygaid yn briodol yn y gymuned, mae rhai cyflyrau sydd angen gofal mwy arbenigol, sef mynediad at wasanaethau offthalmoleg, mewn lleoliad gofal eilaidd, fel arfer. Mae hwn yn ofal lle mae’r claf wedi’i gyfeirio gan optometrydd neu feddyg teulu. Efallai y bydd gofal hefyd yn dilyn presenoldeb brys yn yr adran damweiniau ac achosion brys / clinig anafiadau llygaid. Darperir gofal fel gofal cleifion mewnol a chleifion allanol.

2.1.2.2 Cymhwysedd cleifion

WGOS 1 – archwiliad llygaid

Mae cymhwysedd i gael prawf golwg am ddim gan y GIG wedi'i nodi yn Rheoliadau'r Gwasanaeth Iechyd Gwladol (Gwasanaethau Offthalmig) (Cymru) 2023 (2008) fel y'u diwygiwyd.

Y cleifion sy'n gymwys i gael prawf golwg yw'r rhai sydd:

- o dan 16 mlwydd oed

- o dan 19 mlwydd oed ac yn cael addysg lawn amser gymhwysol
- yn 60 mlwydd oed ac yn hŷn
- angen gwisgo teclyn cymhleth (gall eich optegydd eich cynghori ynghylch hyn)
- wedi ei gofrestru fel unigolyn â nam ar ei olwg neu unigolyn â nam difrifol ar ei olwg mewn cofrestr a gedwir gan awdurdod lleol
- wedi cael diagnosis o ddiabetes neu glawcoma, neu wedi cael cyngor gan offthalmolegydd fod ganddo ragdueddiad i ddatblygu glawcoma
- yn 40 mlwydd oed neu'n hŷn ac yn rhiant, yn frawd, yn chwaer neu'n blentyn i unigolyn sydd wedi cael diagnosis o glawcoma
- o dan 18 mlwydd oed ac yng ngofal awdurdod lleol (y mae awdurdod lleol cyfrifol yn cyfrannu at ei gynhaliaeth)
- yn garcharor
- yn gweld ag un llygad yn unig
- â nam ar ei glyw
- wedi cael diagnosis o retinitis pigmentosa
- wedi cael asesiad clinigol a ddangosodd ei fod mewn perygl penodol o ddatblygu clefyd llygaid

Rydych chi hefyd yn gymwys os:

- ydych chi neu'ch partner (gan gynnwys partner sifil) yn cael rhai budd-daliadau penodol
- os ydych chi o dan 20 mlwydd oed ac yn ddibynnydd i rywun sy'n cael rhai budd-daliadau penodol
- oes gennych chi incwm isel

Mae gwasanaeth WGOS 1 ar gael ble bynnag mae'r claf yn byw, gan gynnwys bod y tu allan i Gymru.

WGOS 2

Band 1 – Gofal llygaid acíwt

Bydd cleifion yn gymwys os oes ganddynt broblem llygaid acíwt sy'n gofyn am archwiliad clinigol, eu bod wedi'u cyfeirio gan weithiwr gofal iechyd proffesiynol arall ar gyfer ymchwiliad pellach neu drwy lwybr arall y cytunwyd arno.

Band 2 - Hysbysu neu atal cyfeirio

Bydd cleifion yn gymwys os penderfynir, yn ystod archwiliad llygaid/prawf golwg preifat WGOS 1, fod angen ymchwiliad pellach i lywio neu atal cyfeirio,

ac y bydd darparu gwasanaeth Band 2 yn atal cyfeirio neu'n rhoi gwybodaeth werthfawr ychwanegol.

Band 3 – Band 1 neu asesiad ar ôl llawdriniaeth cataract

Mae cleifion yn gymwys pan fo angen apwyntiad dilynol ar ôl archwiliad Band 1, neu lle mae claf wedi'i ryddhau i'r gwasanaeth optometreg ar gyfer asesiad cataract ar ôl llawdriniaeth neu fel rhan o lwybr y cytunwyd arno.

Nid oes tâl i gleifion yn gysylltiedig â gwasanaethau WGOS 2.

WGOS 3 – Golwg gwan a Thystysgrif Nam ar y Golwg (CVIW)

Mae claf yn gymwys ar gyfer y gwasanaeth pan fydd wedi cael Archwiliad Llygaid WGOS 1 neu Brawf Golwg Preifat yn ystod y flwyddyn ddiwethaf (gellir cwblhau hyn yn union cyn yr Asesiad Golwg Gwan neu'r Dilyniant) a bod gan y claf o leiaf un o'r canlynol:

- Craffter golwg pellter binocwlaidd o 6/12 neu waeth
- Craffter golwg agos o N6 neu waeth gydag ychwanegiad darllen +4.00
- Nam ar y swyddogaeth weledol a/neu ddiffyg sylweddol yn y maes gweledol
- Tystysgrif Nam ar y Golwg neu Nam Difrifol ar y Golwg (CVIW)

Nid oes tâl i gleifion os yw'n glaf WGOS 3 cymwys.

WGOS 4 - Retina Meddygol, Hydroxychloroquine (HCQ) a Glawcoma

Mireinio cyfeiriadau retina meddygol – cyfeirir claf gan optometrydd ar ôl ei frysbennu yn y Gwasanaeth Llygaid mewn Ysbyty.

Monitro retina meddygol – mae claf yn gymwys os yw ei gyflwr wedi'i nodi fel un y gellir ei reoli o fewn y cylch gwaith hwn neu ar ôl cael ei ryddhau o Wasanaeth Llygaid mewn Ysbyty.

Hydroxychloroquine - mae claf yn gymwys ar ôl cyfeiriad lle mae risg o wenwyn retinol HCQ.

Hidlo cyfeiriadau glawcoma - mae claf yn cael ei gyfeirio gan optometrydd ar ôl ei frysbennu yn y Gwasanaeth Llygaid mewn Ysbyty.

Monitro glawcoma – cleifion sy'n cael eu cyfeirio gan glinigwyr eraill yn dilyn ymgynghoriad neu ar ôl eu brysbennu yn y Gwasanaeth Llygaid mewn Ysbyty, neu pan na allant gael eu rheoli gan optometrydd nad yw'n ymdrin â glawcoma ar ôl eu rhyddhau.

Nid oes tâl i gleifion os yw'n glaf WGOS 4 cymwys.

WGOS 5 Optometrydd Presgripsiynu Annibynnol (IPOS)

Bydd claf yn gymwys yn dilyn cyfeirio ar ôl archwiliad WGOS ar gyfer cyflwr na ellir ei reoli gan optometrydd nad yw'n bresgripsiynydd annibynnol neu'n optegydd lensys cyffwrdd. Gall hyn hefyd gynnwys dewis claf ar gyfer gwasanaeth WGOS 5 yn hytrach na gwasanaeth WGOS 2. Bydd claf hefyd yn gymwys os yw wedi'i frysbennu gan yr adran offthalmoleg a'i fod ar y pryd yn addas ar gyfer gwasanaeth WGOS 5 ac na all gael ei reoli gan wasanaeth WGOS 2.

Gwasanaethau cartref

Os oes angen gwasanaeth cartref ar unigolyn, yna rhaid iddo fod yn gymwys.

Rhaid i'r claf fodloni'r gofyniad cymhwysedd ar gyfer pob gwasanaeth ac yna rhaid iddo hefyd fodloni'r gofynion canlynol:

“mae amgylchiadau’r claf sy’n ymwneud â’i salwch corfforol neu feddyliol neu anabledd yn ei gwneud yn amhosibl neu’n afresymol iddo dderbyn gwasanaethau offthalmig sylfaenol mewn lleoliad cofrestredig”

Dewis y claf

Gall claf ddewis gofyn am brawf golwg gan unrhyw ddarparwr gwasanaethau GIG. Gall hwn fod yn ddarparwr sy’n agos at ble maent yn byw ond gall hefyd fod yn unrhyw ddarparwr, nid un sydd o reidrwydd yn y bwrdd iechyd lleol lle maent yn byw.

Y bwrdd iechyd lleol lle cynhelir y prawf golwg sy’n gyfrifol am dalu’r contractwr am ddarparu’r gwasanaeth.

Os yw claf yn gymwys i gael prawf golwg cartref, mae hefyd yn gallu ceisio'r gwasanaeth hwn gan unrhyw gontractwr sydd ar y rhestr offthalmig ar gyfer darparu prawf golwg. Nid ydynt yn gallu cael prawf golwg gan gontractwr nad yw ar y rhestr hon.

Bydd contractwr cartref ar gyfer WGOS 1 a 2 yn cwmpasu Gwent gyfan. Gellir darparu gwasanaethau WGOS 3 a 5 lle cânt eu comisiynu a gallant gwmpasu ardal y cytunwyd arni sy'n llai na ffin Gwent gyfan.

2.1.3 Cyflyrau clinigol gan gynnwys nifer yr achosion

Mae dros ddwy filiwn o bobl wedi colli eu golwg yn y DU. O'r rheini mae dros filiwn o ganlyniad i gyflwr hirdymor na ellir ei wrthdroi. Amcangyfrifir y bydd y ffigwr hwn yn dyblu i dros bedair miliwn erbyn 2050[21].

Caiff prif achosion colli golwg eu priodoli i bum cyflwr clinigol[22].

Ffig 2.1.5 – Canran colli golwg fesul cyflwr

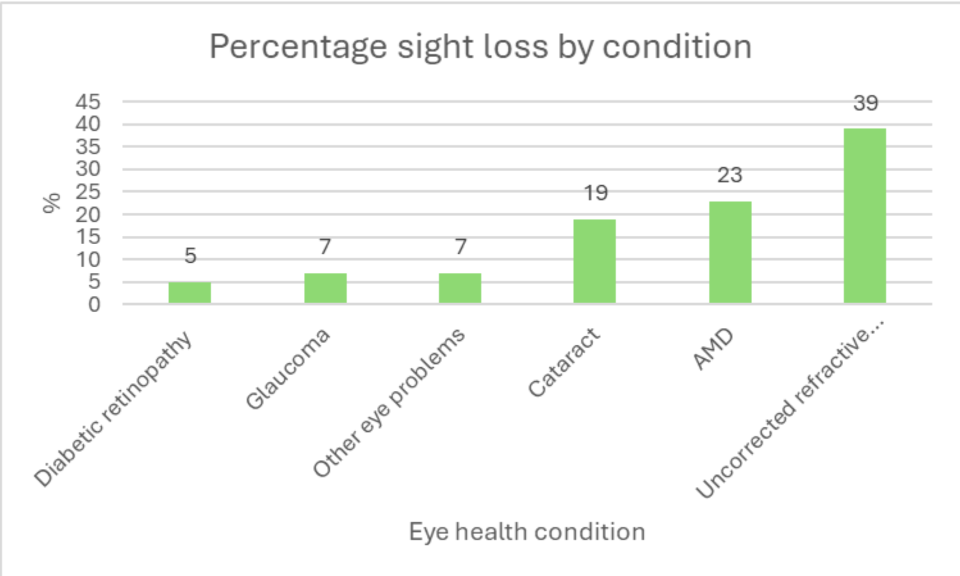

[21] Pezzullo (2018)
[22] Offeryn data colli golwg RNIB

Caiff nifer yr achosion o bob cyflwr iechyd llygaid yn y bennod hon eu cyfrifo gan ddefnyddio offeryn Sefydliad Cenedlaethol Brenhinol Pobl Ddall (RNIB) (2021) [23] sy'n defnyddio'r model cyffredinrwydd a gymerwyd o'r Model Epidemiolegol Cenedlaethol ar gyfer Iechyd Llygaid (NEHEM)[24]. Yna caiff y cyfraddau cyffredinrwydd sylfaenol eu cymhwyso i'r amcangyfrifon a'r rhagamcanion diweddaraf sydd ar gael gan yr asiantaeth ystadegau gwladol perthnasol.

2.1.3.1 Cataractau

Datblygiad afreoleidd-dra yn strwythur y lens grisialaidd yw cataract. Mae'n arwain at leihad mewn tryloywder â'r lens yn mynd yn niwlog neu'n gymylog. Gellir rhannu cataractau i wahanol ddosbarthiadau - cataract niwclear sy'n effeithio ar graidd mewnol y lens, cataract cortigol sy'n effeithio ar yr haenau allanol, a chataract isgapsiwlaidd sy'n digwydd ar wyneb y lens.

Mae cataractau yn gyflwr cyffredin mewn pobl hŷn. Mae'n gwaethygu dros amser ond mae'n gallu bod yn anodd sylwi ar yr effaith ar y golwg. Fel arfer, bydd yn cael ei drin trwy newid y lens am un artiffisial.

Yn 2022, amcangyfrifwyd bod 6,790 o bobl yn byw yng Ngwent â chataractau a allai fod angen ymyriad llawfeddygol (lle tybir y byddai eu tynnu yn fuddiol). Rhagwelir y bydd hyn yn cynyddu i 8,200 yn 2032, sef cynnydd o 17%. Mae hyn yn is na’r cynnydd o 22% a ragwelir yng Nghymru.

Mae disgwyl i Sir Fynwy weld y cynnydd mwyaf (27%) a Blaenau Gwent y cynnydd isaf (16%).

Ffigur 2.1.6 - Amcangyfrif o nifer y bobl â chataractau yn 2022 a 2032 a % y cynnydd

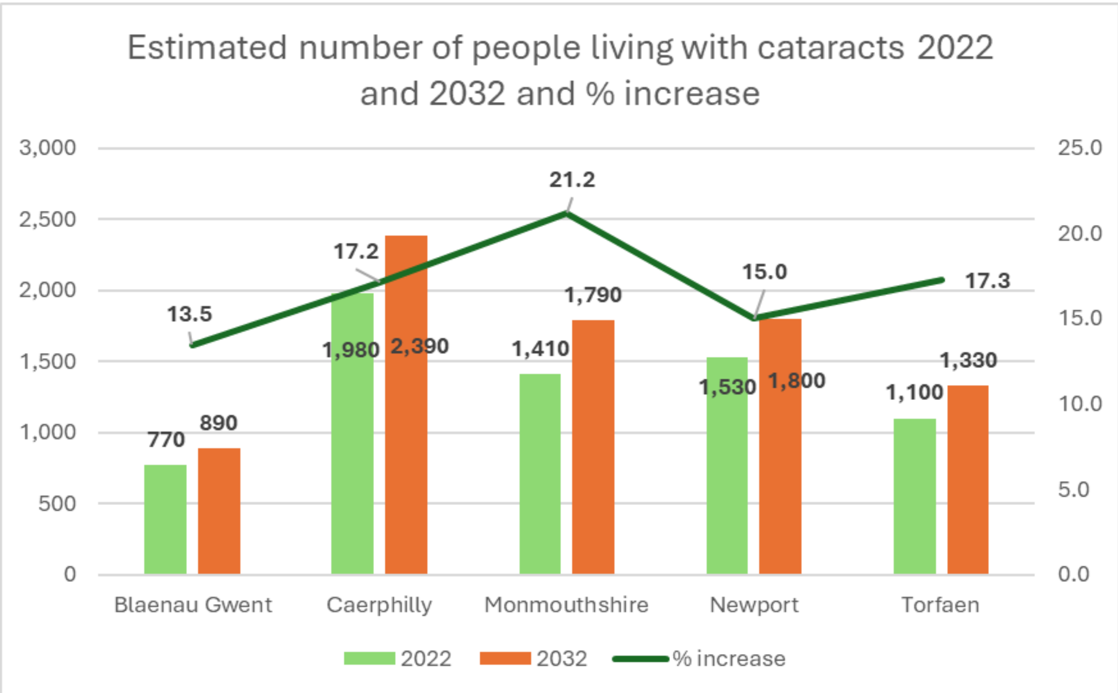

---

23 Offeryn data colli golwg RNIB
24 NEHEM

2.1.3.2 Glawcoma

Mae glawcoma yn glefyd llygaid cronig, cynyddol a achosir gan niwed i'r nerf optig. Mae'n arwain at golli golwg ymylol, a gall arwain at ddallineb. Mae'n cychwyn yn raddol, ond mae'n gyflwr sy'n gwaethygu. Ni ellir ei wrthdroi ond gellir ei drin â meddyginiaeth, laser neu lawdriniaeth hidlo.

Un o'r prif ffactorau risg yw gorbwysedd ociwlar (pwysedd llygad) lle gall annormaledd yn system ddraenio'r llygad achosi i hylif gronni, gan arwain at ormod o bwysedd sy'n achosi niwed i'r nerf optig. Bydd angen monitro claf sy'n cael diagnosis o orbwysedd ociwlar yn barhaus. Mae ffactorau eraill yn cynnwys oedran, hanes teuluol ac ethnigrwydd. Mae adolygiadau systemig diweddar wedi nodi y gall pwysedd gwaed uchel gynyddu'r risg o glawcoma, ond bod pwysedd gwaed diastolig isel hefyd yn ffactor risg ar gyfer datblygu glawcoma[25] [26]27.

Amcangyfrifir bod 6,700 o bobl â Glawcoma yng Ngwent yn 2022, a rhagwelir y bydd hyn yn cynyddu i 7,670 yn 2032, sef cynnydd o 13%. Mae hyn yn llai na'r cynnydd o 16% dros Gymru. Mae'r cynnydd lleiaf ym Mlaenau Gwent (10%) a'r mwyaf yn Sir Fynwy (19%). Rhagwelir cynnydd o 14% yn yr ardaloedd eraill.

Ffigur 2.1.7 - Amcangyfrif o nifer y bobl â glawcoma yn 2022 a 2032 a % y cynnydd

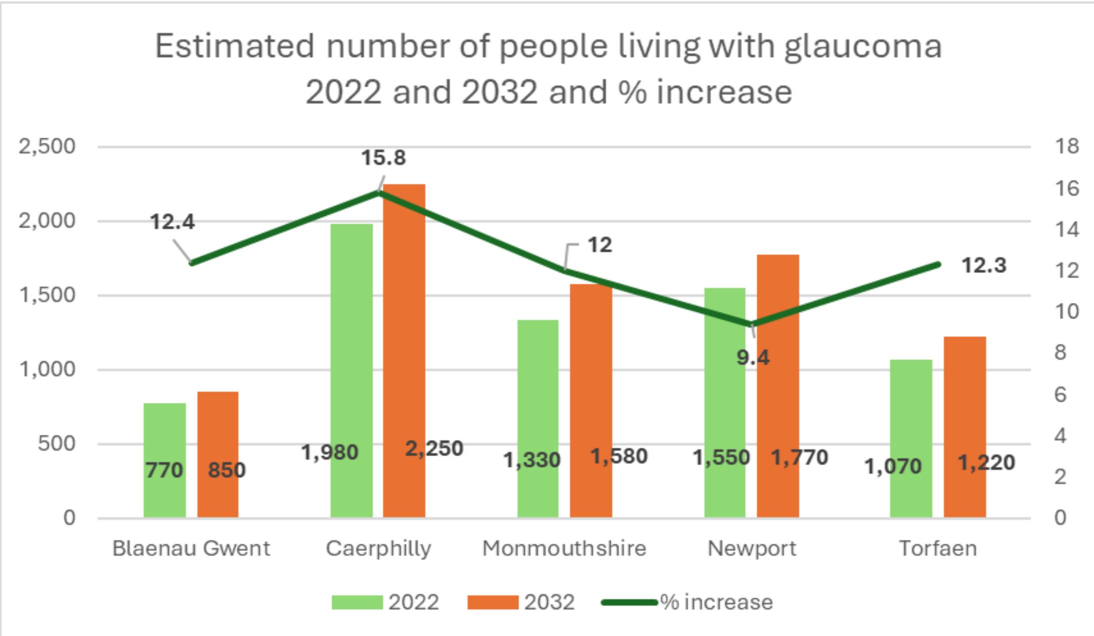

2.1.3.3 Clefydau llygaid diabetig

Gall cleifion â diabetes mellitus ddioddef rhai cyflyrau llygaid oherwydd eu clefyd. Retinopathi diabetig yw'r achos mwyaf cyffredin o golli golwg ymysg cleifion â diabetes.

[25] Nislawti et al (2021)
[26] Eijgen et al (2023)

Achosir retinopathi diabetig gan lefelau uchel o siwgr yn y gwaed sy'n niweidio cefn y llygad (retina). Gall fod yn asymptomatig ar y dechrau, ond mae'n bwysig cael diagnosis cynnar. Dylid sgrinio cleifion yn rheolaidd. Ymhlith y ffactorau risg ar gyfer diabetes mae hanes teuluol, oedran a bod dros bwysau.

Gall cleifion hefyd ddioddef oedema macwlaidd diabetig (hylif yn cronni yn y retina) a chataractau a glawcoma hefyd.

Yng Ngwent amcangyfrifir bod 39,790 o bobl â diabetes a disgwylir i'r nifer godi gan 7% i 42,850 yn 2032. O'r cleifion hynny mae gan 30% (11,820) retinopathi diabetig, a rhagwelir y bydd hyn yn codi gan 4% i 12,300 yn 2032. Mae'r cynnydd hwn yn is na'r cynnydd a ragwelir ar gyfer Cymru.

Ffigur 2.1.8 - Amcangyfrif o gleifion â Diabetes a Retinopathi Diabetes 2022 – 2032

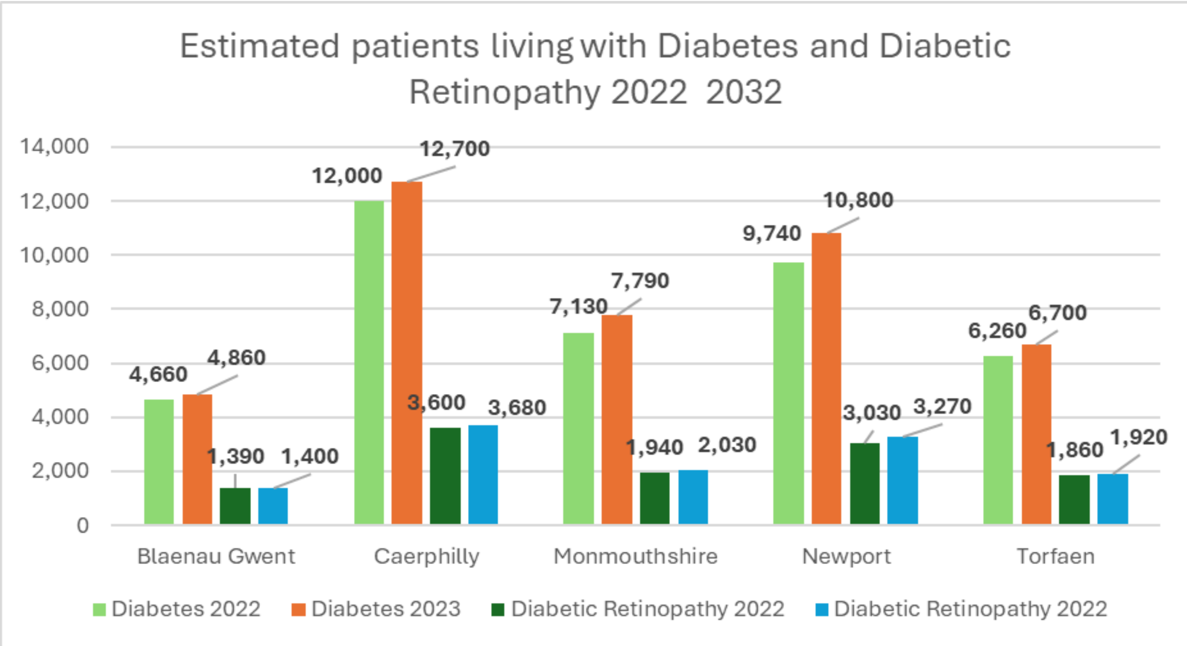

Bydd cynnydd yn nifer y cleifion sy'n byw gyda'r clefydau hyn ym mhob awdurdod lleol, gan amrywio o 4-9% (Diabetes) ac 1.7-4% (Retinopathi Diabetes).

Er mwyn sicrhau bod cleifion â diabetes yn cael eu monitro'n rheolaidd, mae rhaglen sgrinio llygaid diabetig wedi'i sefydlu ar gyfer pob claf 12 mlwydd oed neu'n hŷn sydd â diagnosis o ddiabetes math 1 neu fath 2. Bydd monitro'n digwydd bob blwyddyn neu ddwy.

Yn 2019/20 mynychodd 64.1% o gleifion a oedd yn gymwys ac a wahoddwyd i gael eu sgrinio. Roedd hyn yn is nac yn 2018/19 pan fynychodd 69% o gleifion28.

[28] Sgrinio Llygaid Diabetig Cymru

Ffigur 2.1.9 - % sgrinio iechyd llygaid

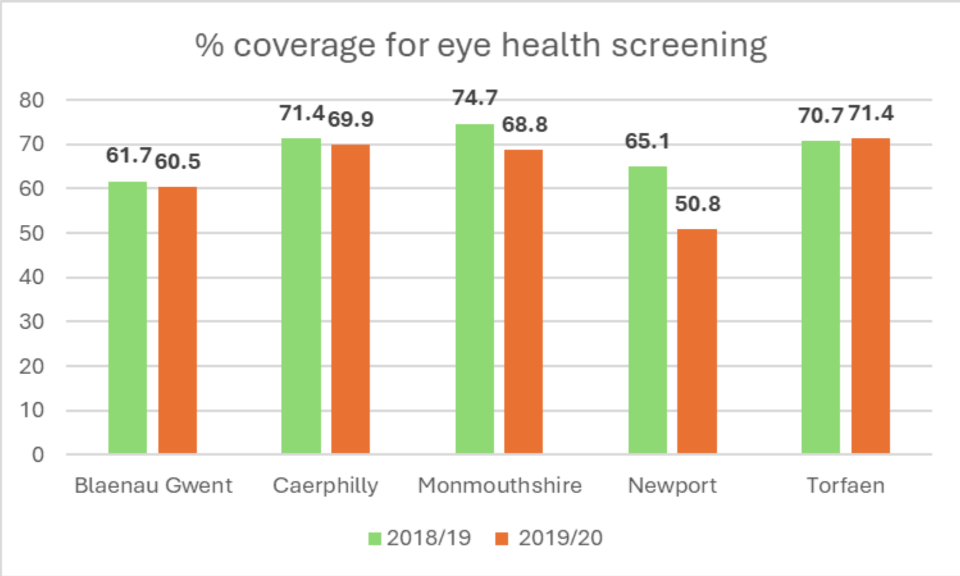

Torfaen oedd yr unig awdurdod lleol a welodd gynnydd yn 2019/20. Gwelodd Casnewydd ostyngiad sylweddol o 14.3%.

2.1.3.4 Dirywiad macwlaidd sy'n gysylltiedig ag oedran (AMD)

Mae AMD yn gyflwr sy'n effeithio ar ran ganol eich golwg ac er nad yw'n achosi dallineb llwyr mae'n gwneud tasgau bob dydd yn anodd. Mae dau fath o AMD - AMD sych, lle mae'r cyflwr yn gwaethygu dros nifer o flynyddoedd neu AMD gwlyb, lle mae'r datblygiad yn gyflym, fel arfer dros ychydig wythnosau neu fisoedd. Mae Drusen, dyddodion melyn o dan y retina yn gallu bod yn arwydd cynnar o AMD.

Er nad ydym yn gwybod beth sy'n ei achosi, mae cysylltiad â phwysedd gwaed uchel, ysmygu, gordewdra a hanes teuluol.

AMD yw prif achos dallineb yn y DU.

Disgwylir i bob ardal weld cynnydd yn nifer y cleifion ag AMD sych a gwlyb. Mae gan 1,663 AMD sych ar hyn o bryd. Bydd hyn yn cynyddu i 2,500, â'r gyfradd mewn awdurdodau lleol yn codi rhwng 13 a 26%. Bydd niferoedd y cleifion ag AMD gwlyb yn cynyddu gan 18% (4,300 i 5,220). Bydd Sir Fynwy yn gweld y cynnydd mwyaf a Blaenau Gwent y cynnydd isaf.

Ffigur 2.1.10 - Amcangyfrif o nifer y bobl ag AMD Sych a Gwlyb 2022 a 2032

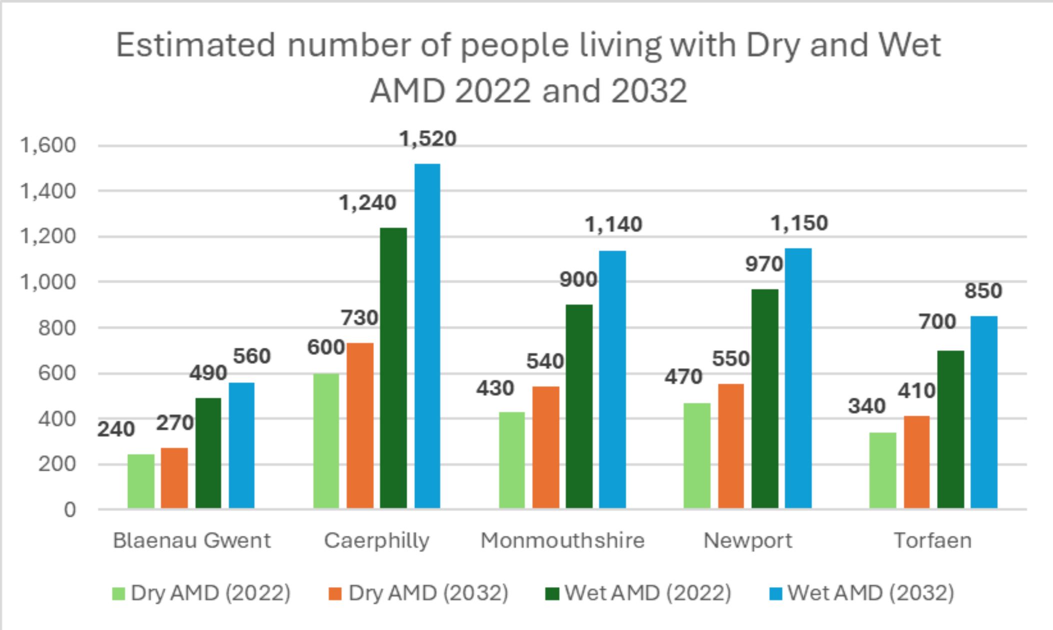

2.1.3.5 Cyfeiliornadau plygiant heb eu cywiro

Mae cyfeiliornad plygiant heb ei gywiro yn cyfeirio at gyflwr lle nad yw'r llygad yn gallu ffocysu golau'n iawn, gan arwain at nam ar y golwg neu olwg aneglur. Mae hyn yn digwydd oherwydd afreoleidd-dra yn siâp y llygad, sy'n effeithio ar sut mae golau'n cyrraedd y retina.

Mae'n bwysig bod cyfeiliornadau plygiant yn cael eu cywiro mewn plant oherwydd yr effaith bosibl ar gyrhaeddiad addysgol neu ddatblygiad amblyopia (llygad diog).

Mae modd cywiro cyfeiliornadau plygiant trwy sbectol, lensys cyffwrdd, neu lawdriniaeth blygiannol. Er gwaethaf y triniaethau hyn sydd ar gael, mae cyfeiliornadau plygiant yn dal i gyfrannu at raddau sylweddol o nam ar y golwg, yn y DU, ac yn fyd-eang. Mae llawer o unigolion yn parhau heb gael diagnosis neu'n methu â chael mynediad at fesurau cywiro, yn enwedig mewn ardaloedd sydd ag adnoddau gofal iechyd cyfyngedig.

Mae cysylltiad ag oedran ac mae'n datblygu ar gyfraddau gwahanol wrth i bobl heneiddio. Nid oes modd atal astigmatedd. Gall ddechrau yn ystod plentyndod ac mae'n dueddol o waethygu gydag oedran[29].

Mae myopia yn aml yn dechrau rhwng degawd cyntaf ac ail ddegawd bywyd a gall waethygu fesul tipyn dros gyfnodau o rai misoedd tan ddiwedd yr arddegau.[30] Mae'n gwaethygu gyflymaf yn yr ystod oedran 7-10 mlwydd oed[31] ond gall hefyd ddatblygu yn ystod ail a thrydydd degawd cleifion. Mae ymyrraeth gynnar yn bwysig mewn plant ifanc, yn arbennig y rhai dan 12 oed, er mwyn lleihau'r tebygolrwydd y bydd plentyn yn datblygu myopia uchel, a all arwain at glawcoma, datgysylltiad y retina neu ddirywiad macwlaidd myopig[32]. Mae

[29] National Eye Institute Astigmatism.
[30] Hou et al (2018)
[31] Tricard et al (2020)
[32] Brennan et al (2021)

cynnydd wedi’i wneud o ran sbectolau a lensys cyffwrdd sy'n caniatáu ‘rheoli myopia’. Gall hyn arafu’r gwaethygiad. Ar adeg cyhoeddi, dim ond yn breifat y mae'r driniaeth hon ar gael, ond gall gael effaith sylweddol ar leihau'r risg o golli golwg na ellir ei wrthdroi.

Er bod llawer o blant yn cael eu geni â hyperopia mae'r cyflwr yn aml yn gwella wrth i'w llygaid dyfu[33]. Gall hyperopia waethygu mewn plant â lefel uchel o hyperopia a phobl sy’n hŷn na 50 mlwydd oed.

Ychydig o ddata cadarn sydd ar gael ar nifer yr achosion o gyfeiliornadau plygiant heb eu cywiro ym mhoblogaeth y DU a Chymru

Mae adolygiad systematig o astudiaethau o dueddiadau a rhagamcanion myopia[34] yn dangos ystod o niferoedd rhwng 24.32 a 35.81%. Rhagamcangyfrifir y bydd nifer yr achosion o fyopia yn 36.59% erbyn 2040, a 39.80% yn 2050. Bydd y gyfran uchaf o fyopia mewn menywod, pobl ifanc a phobl mewn ardaloedd trefol.

Ar y cyfan, nid yw'r astudiaethau a gynhaliwyd yn seiliedig ar boblogaeth y DU. O ganlyniad, rhaid bod yn ofalus wrth ystyried y niferoedd oherwydd y gwahaniaethau yn y poblogaethau a astudiwyd.

Nododd papur gan Hashemi[35] yn 2017 mai nifer yr achosion o gyfeiliornadau plygiant ymhlith y rhai dan 20 oed yw:

- Myopia (byr eu golwg) – 14.3%
- Hyperopia (hir eu golwg) – 9%
- Astigmatedd (cornbilen neu lens â siâp afreolaidd)– 12.9%
- Gan roi nifer yr achosion yn 36.2%.

Yn seiliedig ar y boblogaeth 0-14 mlwydd oed yn 2023, nifer yr achosion o gyfeiliornadau plygiant yw:

Tabl 2.1.10 – Nifer yr achosion o gyfeiliornadau plygiant ymhlith plant 0-14 mlwydd oed

	Poblogaeth	Nifer yr achosion	Myopia	Hyperopia	Astigmatedd
	0-14	36.2%	14.3%	9%	12.9%
Gwent	111,993	40,541	16,015	10,079	14,447
Blaenau Gwent	12,158	4,401	1,739	1,094	1,568
Caerffili	33,554	12,147	4,798	3,020	4,328
Sir Fynwy	15,358	5,560	2,196	1,382	1,981
Casnewydd	33,451	12,109	4,783	3,011	4,315
Torfaen	17,472	6,325	2,499	1,572	2,254

33 Majmunder S a Tripathy K (2023)
34 Liang et al (2023)
35 Hashemi et al (2017)

Mae astudiaethau mewn oedolion yn dangos y bydd gan tua 57%[36] o'r rhai sy'n hŷn na 40 mlwydd oed ryw fath o gyfeiliornadau plygiant. Yn gyffredinol nifer yr achosion37 mewn oedolion yw[37]:

- Myopia 25.3%
- Hyperopia 33.8%
- Astigmatedd 59.7%

O edrych ar y boblogaeth 45+ mlwydd oed, bydd gan fwy na 158,000 o oedolion rhyw fath o gyfeiliornad plygiant, er nid yw hyn yn dangos cyfradd y cyfeiliornadau plygiant heb eu cywiro.

Tabl 2.1.11 – Nifer yr achosion o gyfeiliornadau plygiant ymhlith pobl 45+ mlwydd oed

	Poblogaeth	Nifer yr achosion	Myopia	Hyperopia	Astigmatedd
	45+	57%	25.3%	33.8%	59.7%
Gwent	278,643	158,827	70,497	94,181	166,350
Blaenau Gwent	32,136	18,318	8,130	10,862	19,185
Caerffili	82,968	47,292	20,991	28,043	49,532
Sir Fynwy	52,083	29,687	13,177	17,604	31,094
Casnewydd	67,779	38,634	17,148	22,909	40,464
Torfaen	43,677	24,896	11,050	14,763	26,075

2.1.3.6 Nam ar y golwg a nam difrifol ar y golwg

Y ffynhonnell orau o gyffredinrwydd nam ar y golwg a nam difrifol ar y golwg yw trwy Ardystiadau Nam ar y Golwg Cymru (CVI), gellir darparu'r rhain naill ai gan Offthalmolegydd Ymgynghorol neu optometrydd sydd wedi'i achredu.

Mae cyhoeddi tystysgrif yn wirfoddol ac ni fydd gan bob claf sy'n cael ei ystyried yn rhannol ddall neu'n ddall CVI.

Lle cofnodwyd achosion yn 2022-23, roedd 129 oherwydd dirywiad macwlaidd sy'n gysylltiedig ag oedran, 34 oherwydd Glawcoma a 5 oherwydd clefyd llygaid yn gysylltiedig â diabetes[38].

[36] Pateras E (2012)
[37] Ferraz et al (2014)
[38] Gwasanaeth golwg gwan StatsCymru

Mae data hefyd yn cael ei gasglu o'r gwasanaeth golwg gwan ac mae'r data a gasglwyd yn dangos mai Cataractau yw'r diagnosis mwyaf cyffredin, ac yna AMD Sych ac AMD Gwlyb. Dylid nodi y gall claf gael mwy nag un diagnosis a bod y ddau yn cael eu cofnodi, felly gall y niferoedd cyffredinol fesul diagnosis fod yn is na'r hyn a adroddir isod.

Rydym yn gweld y gostyngiad disgwyliedig yn ystod Covid gyda'r rhai sy'n defnyddio'r gwasanaeth yn cynyddu, roedd gostyngiad ar draws pob maes yn 2023/24.

Ffigur 2.1.11 - Cyfradd y bobl sy'n byw gyda cholli golwg fesul 1,000

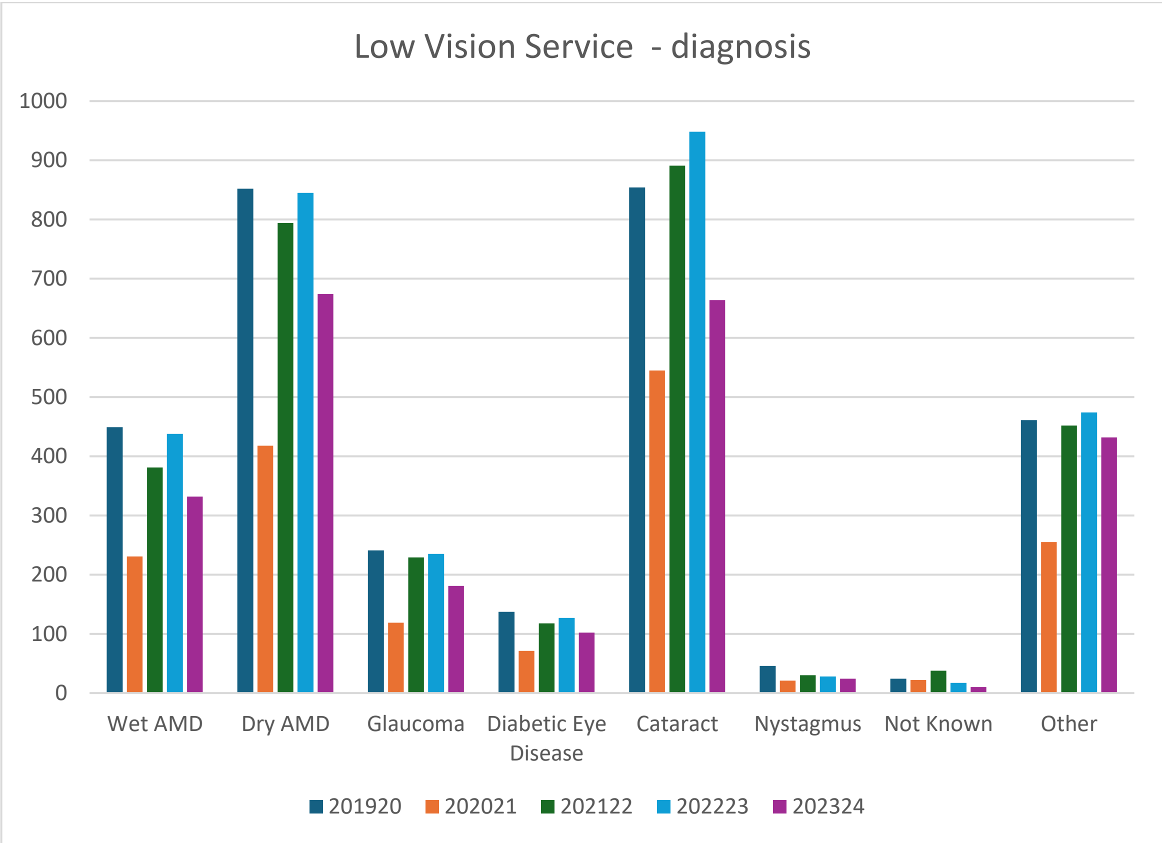

Yn 2022, amcangyfrifwyd bod nifer y cleifion a oedd yn byw gyda rhyw fath o golled golwg yng Ngwent yn 20,480 gyda rhagfynegiad y bydd hyn yn cynyddu i 24,080 yn 2032 (cynnydd o 14.95%). Mae'r ystod hon o gynnydd ar gyfer yr awdurdod lleol yn amrywio o 11.11% i 18.52%.

Y gyfradd genedlaethol ar gyfer y rhai sy'n byw gyda cholli golwg fesul 1,000 yw 36. Mae pob awdurdod lleol heblaw Sir Fynwy islaw'r cyfartaledd cenedlaethol.

Ffigur 2.1.12 - Cyfradd y bobl sy'n byw gyda cholli golwg fesul 1,000 (2022)

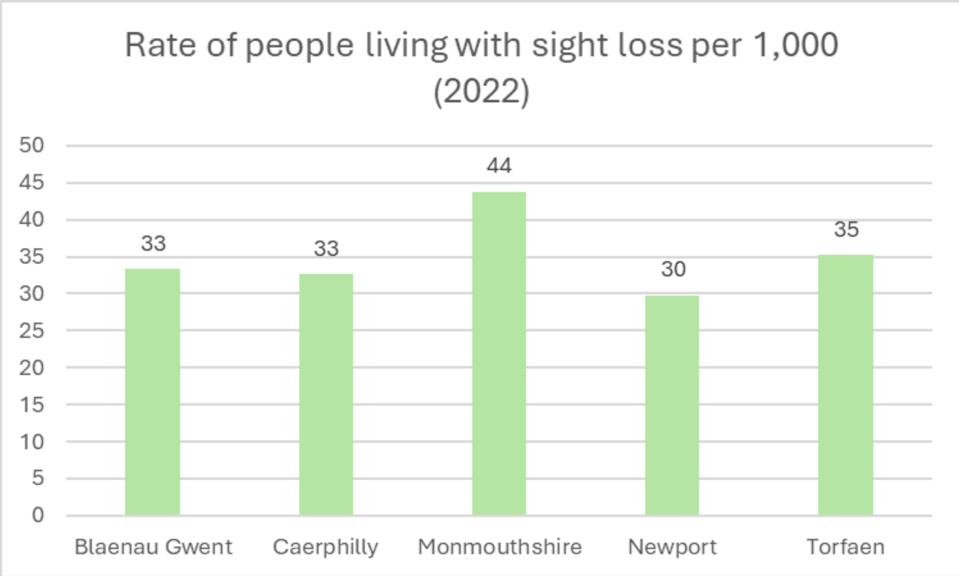

Wrth edrych ar gyfradd y rhai sydd wedi'u cofrestru'n ddall neu'n rhannol ddall fesul 100,000, mae Blaenau Gwent yn sylweddol is na'r ffigur cenedlaethol o 417 (ar 186) gyda Sir Fynwy yn uwch na hynny ar 574.

Yn 2023/24 roedd 3,719 o gyfeiriadau newydd ar gyfer y gwasanaeth golwg gwan a daeth 72.8% ohonynt gan Optometryddion[39].

2.1.3.7 Crynodeb

Disgwylir i bob cyflwr clinigol weld cynnydd yng nghanran yr achosion yn yr 20 mlynedd nesaf. Caiff y cyflyrau hyn eu rheoli'n rhannol gan wasanaethau gofal cymunedol a gofal eilaidd. Bydd angen gwaith meddwl i sicrhau bod digon o gapasiti yn y system, gweithlu a bod gwasanaethau cadarn ar waith i reoli'r cynnydd hwn a lleihau'r effaith ar gleifion.

Gall y gwaith cynllunio gynnwys llwybrau clinigol lle mae cleifion yn cael eu gweld a'u rheoli'n briodol yn y gymuned, gan ryddhau adnoddau mewn gofal eilaidd i gleifion lle bo angen y cymorth arbenigol. Mae hyn yn cynnwys comisiynu mwy o gontractwyr i ddarparu gwasanaethau WGOS 3, 4 a 5.

2.1.4 Ffactorau Risg

Wrth edrych ar ffactorau risg ar gyfer colli golwg, mae rhai sy'n ffactorau risg anaddasadwy ac addasadwy. Caiff nifer yr achosion o bob cyflwr iechyd llygaid yn y bennod hon eu cyfrifo gan ddefnyddio offeryn Sefydliad Cenedlaethol Brenhinol Pobl Ddall (RNIB) (2021) [40]sy'n defnyddio'r model cyffredinrwydd a gymerwyd o'r Model Epidemiolegol Cenedlaethol ar gyfer Iechyd Llygaid (NEHEM)[41]. Yna caiff y cyfraddau cyffredinrwydd sylfaenol eu cymhwyso i'r amcangyfrifon a'r rhagamcanion diweddaraf sydd ar gael gan yr asiantaeth ystadegau gwladol perthnasol.

---

[39] Gwasanaeth golwg gwan StatsCymru
[40] Offeryn data colli golwg RNIB
[41] NEHEM

2.1.4.1 Ffactorau risg anaddasadwy

Mae *oedran* yn ffactor arwyddocaol gyda 79% o'r rhai sy'n cael eu heffeithio gan golli golwg dros 65 oed ac mae 32% o'r rhai dros 85 oed yn cael eu heffeithio. Mae amcangyfrifon ar gyfer 2023 yn dangos bod 107,699 (18%) o'r bobl yng Ngwent dros 65 oed, sy'n golygu bod tua 85,000 o gleifion yn cael eu heffeithio gan ryw fath o broblemau iechyd llygaid.

Ffigur 2.1.13 - Poblogaeth yn ôl band oedran (canol 2023)

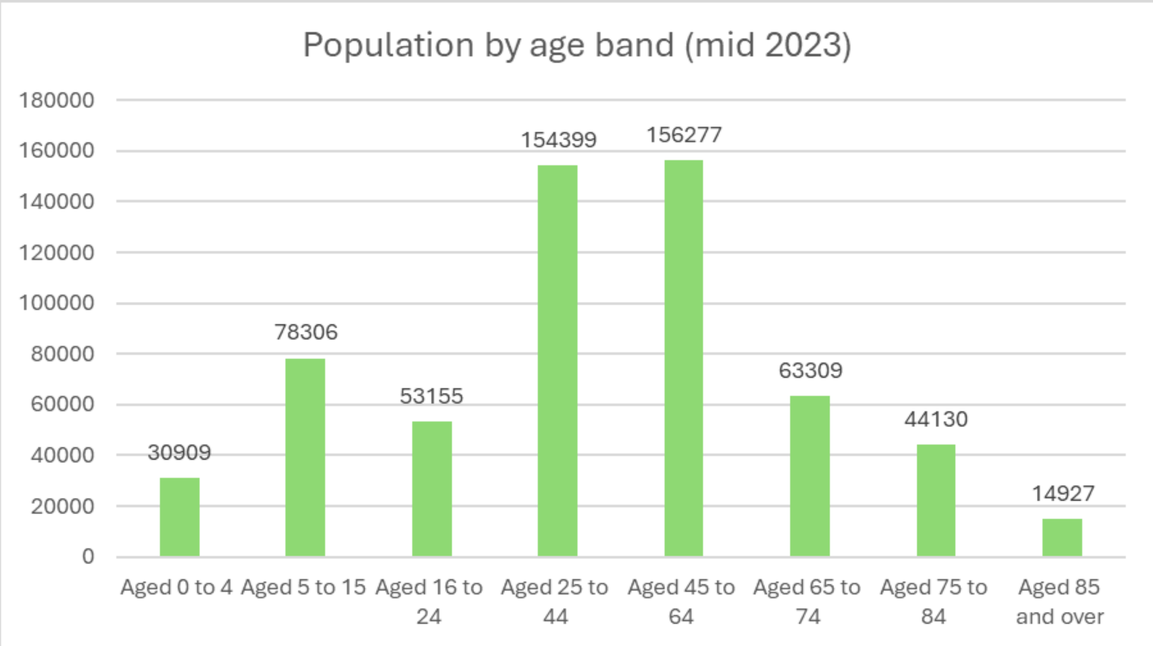

Rhywedd - Yn gyffredinol, mae menywod yn fwy tebygol o gael eu heffeithio gan golli golwg (61%) na dynion (39%)[42], gyda mwy yn dioddef â chataractau[43] er bod retinopathi diabetig yn fwy cyffredin mewn dynion. Yng Ngwent mae 303,328 o'r boblogaeth yn fenywod a 292,084 yn wrywod.

Ethnigrwydd - Mae poblogaethau De-ddwyrain Asia yn fwy tebygol o ddioddef o ddiabetes ac o fynd ymlaen i ddatblygu clefydau llygaid diabetig o'i gymharu â'r rhai sy'n byw gyda diabetes o grwpiau ethnig eraill[44]. Mae'r rhai o boblogaethau Affricanaidd ac Affricanaidd-Caribïaidd mewn mwy o berygl o ddatblygu glawcoma. Mae 3.7% o boblogaeth Gwent yn perthyn i'r ddau grŵp ethnig hyn.

Anableddau dysgu - Amcangyfrifir bod 5.6% o blant a phobl ifanc ag anableddau dysgu yn ddall neu'n rhannol ddall. Mae hyn yn cyfateb i un o bob 18 plentyn. I oedolion, mae'r achosion amcangyfrifedig yn cynyddu i 9.3%, sy'n golygu eu bod 10 gwaith yn fwy tebygol o fod yn ddall neu'n rhannol ddall na'r boblogaeth gyffredinol[45]. Mae'n annhebygol y bydd oedolion ag anableddau dysgu yn ceisio triniaeth yn amlach nac yn fwy prydlon[46].

[42] Offeryn data colli golwg RNIB
[43] Ang ac Afshari (2021)
[44] Holman et al (2011)
[45] Anableddau dysgu RNIB
[46] McCulloch et al (1996)

Ffigur 2.1.14 – Amcangyfrif o nifer yr oedolion ag anableddau dysgu a cholled golwg

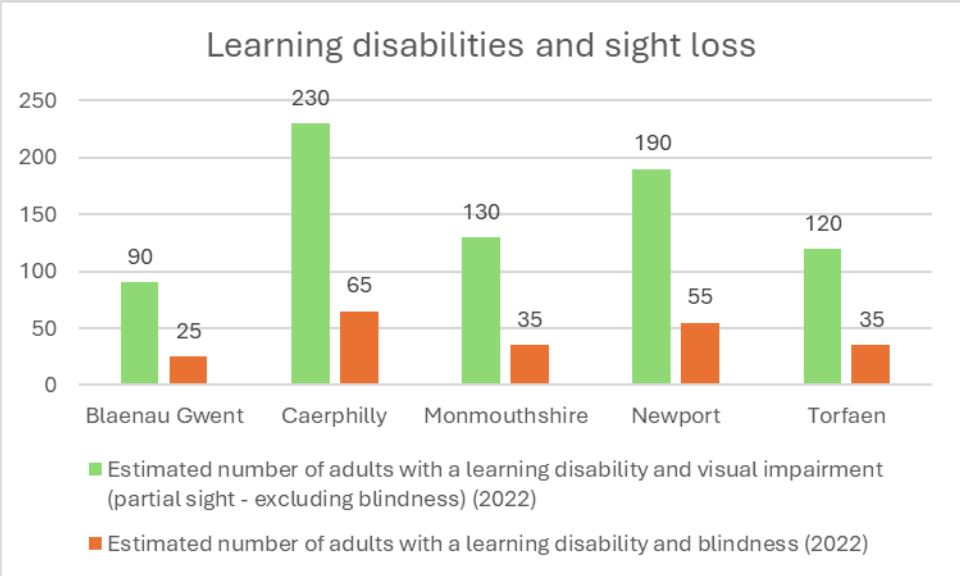

2.1.4.2 Ffactorau addasadwy a chydafiechedddau

Ysmygu - Mae'r cysylltiad rhwng ysmygu a datblygiad AMD yr un mor gryf â'r cysylltiad rhwng ysmygu a chanser yr ysgyfaint47. Mae'r rhai sy'n ysmygu yn dyblu eu risg o ddatblygu AMD yn gynharach na'r rhai nad ydynt yn ysmygu. Gall ysmygu hefyd effeithio ar ddifrifoldeb cyflyrau iechyd llygaid sy'n gysylltiedig â diabetes yn ogystal â datblygiad cataractau48. Mae nifer yr ysmygwyr presennol wedi gostwng yn gyson dros y pum mlynedd diwethaf49.

Mae cyfraddau ysmygu yn uwch yn yr ardaloedd lle mae'r amddifadedd mwyaf.

Ffigwr 2.1.15 – Canran o ysmygwyr cyfredol

[47] Thornton et al (2005)
[48] Solberg, Rosner a Belkin (1998)
[49] ons.gov.uk/smoking

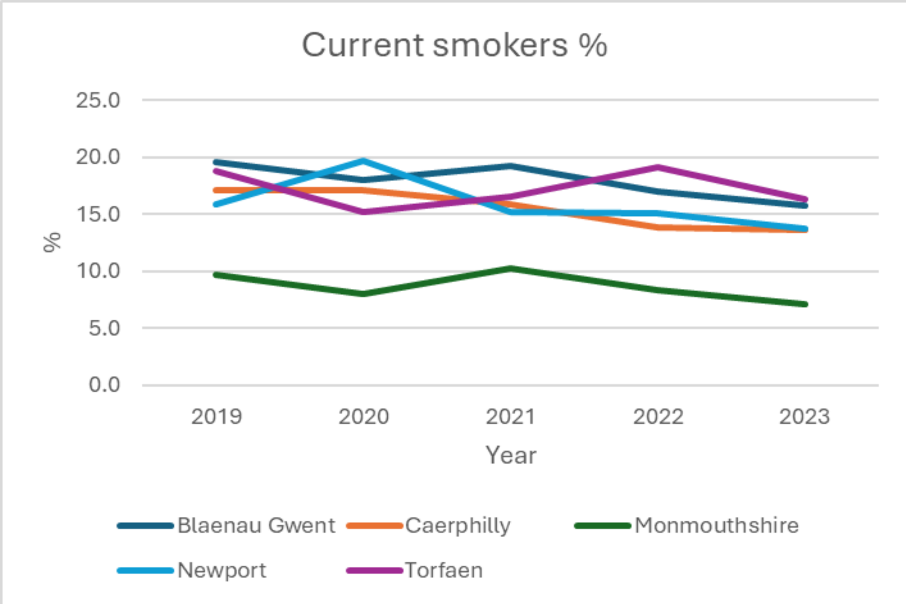

Gordewdra – mae cysylltiad cryf â datblygu a rheoli diabetes gan gynnwys dirywiad retinopathi diabetig[50]. Mae cysylltiad hefyd â datblygiad AMD a chataractau[51]. Mae nifer yr achosion yn yr awdurdodau lleol o'r rhai sydd dros bwysau neu'n ordew, ac eithrio Sir Fynwy, yn uwch na chyfartaledd Cymru (60%).

Tabl 2.1.11 – Canran y boblogaeth sydd dros bwysau neu'n ordew

	% dros bwysau neu'n ordew
Blaenau Gwent	70
Caerffili	67
Sir Fynwy	56
Casnewydd	67
Torfaen	65

Mae 42,278 o gleifion â diagnosis cofnodedig o ddiabetes math 2 ym Mwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan. Mae 1,368 yn ychwaneg gyda HBA1c ar lefel ddiagnostig, ond heb ddiagnosis wedi'i gofnodi, a 18,123 yn yr ystod cyn-diabetes (QAIF 2021-2022)

[50] Heidari (2015)
[51] Ymwybyddiaeth o AMD a ffactorau risg cysylltiedig

Gorbwysedd – dyma achos sylweddol dros golli golwg. Mae'n effeithio ar ddatblygiad retinopathi diabetig. Mae pwysedd gwaed uchel hefyd yn cynyddu'r risg o strôc, rhwystro gwythiennau a rhydwelïau, a gall hyn achosi colli golwg yn sydyn mewn un llygad[52]. I'r cleifion hynny sy'n goroesi strôc, bydd gan 60% ohonynt ambell broblem iechyd llygaid.[53] Mae oedran, ethnigrwydd, hanes teuluol, bod dros bwysau neu'n ordew, diffyg gweithgarwch corfforol, defnyddio tybaco a chymeriant halen uchel yn ffactorau risg ar gyfer gorbwysedd.

Amcangyfrifir bod ychydig dros 100,819 o oedolion yng Ngwent ar gofrestr gorbwysedd eu meddyg teulu a bod cymaint â 40,000 heb gael diagnosis o bosibl.

Tabl 2.1.12 – Amcangyfrif o nifer y bobl sydd â chyflwr iechyd hirdymor oherwydd strôc

	Amcangyfrif o nifer y bobl sydd â chyflwr iechyd hirdymor oherwydd strôc (2022)[54]
Blaenau Gwent	370
Caerffili	960
Sir Fynwy	660
Casnewydd	720
Torfaen	520

Ffactorau economaidd-gymdeithasol - dangoswyd cysylltiad rhwng pobl ar incwm isel ac yn byw mewn amddifadedd o ran iechyd llygaid, gyda thri o bob pedwar o bobl ddall neu â golwg rhannol yn byw mewn tlodi neu ar yr ymylon [55]. Mae tystiolaeth yn dangos cynnydd yng nghyfraddau cataractau[56]. Mae cysylltiadau hefyd rhwng amddifadedd a diagnosis glawcoma, gan gynnwys y cyflwyniad hwyr, ffyrnigrwydd y clefyd a'r canlyniad o ddallineb[57].

Dementia - Amcangyfrifir bod 3,540 o bobl yn byw gyda dementia a cholled golwg sylweddol yng Ngwent[58] (35% o'r holl gleifion â dementia), a dim ond cynyddu bydd hyn gyda phoblogaeth sy'n heneiddio. Rhagamcanir y bydd cynnydd o 16.7% yn y boblogaeth dros 65 oed erbyn 2034 yng Ngwent. Gall colli golwg waethygu symptomau dementia yn ogystal ag effeithio ar ansawdd bywyd a gall achosi cynnydd yn anghenion gofal y grŵp hwn. Gall

52 Do et al (2015)
53 Rowe et al (2013)
54 Offeryn data colli golwg RNIB
55 RNIB.org.uk/report
56 Ang ac Asfhari (2021)
57 Fraser et al (2001)
58 Offeryn data colli golwg RNIB

cleifion â dementia fod yn llai tebygol o gael gofal llygaid sy'n golygu eu bod yn llai tebygol o gael profion golwg ac archwilio'r symptomau.

Cwympiadau - Mae cysylltiad agos rhwng cwympiadau a cholli golwg. Yn 2022, roedd 3.7% o'r cwympiadau a oedd angen triniaeth ysbyty wedi digwydd oherwydd bod y claf wedi colli golwg ac amcangyfrifir bod hyn yn costio 10% o gyfanswm costau triniaeth ar gyfer cwympiadau damweiniol[59].

2.1.4.3 Crynodeb

Er bod nifer o ffactorau anaddasadwy yn gysylltiedig â cholli golwg, mae angen cefnogaeth i sicrhau bod gwasanaethau priodol ar waith i helpu i reoli cyflyrau gofal llygaid i leihau effaith colli golwg. Yn achos ffactorau addasadwy, mae'n bwysig bod gwasanaethau iechyd llygaid yn rhan o system iechyd ehangach a'u bod wedi'u cynnwys wrth ddylunio a chynllunio llwybrau gofal, gan gynnwys mesurau ataliol fel mynd i'r afael ag ymddygiadau ffordd o fyw nad ydynt yn iach yn hytrach na'u rheoli ar wahân yn unig.

2.1.5 Contractwyr a gweithgarwch

2.1.5.1 Darpariaeth Gwasanaethau

Mae'r bennod ganlynol yn darparu gwybodaeth am yr hyn a ddarperir yng Ngwent yn gyffredinol ac yna ar lefel Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth . Mae data'n cynnwys nifer y contractwyr, yr ystod a'r ddarpariaeth o wasanaethau sydd ar gael a chyfanswm yr oriau y mae gwasanaethau ar gael yn ystod yr wythnos ar draws yr holl gontractwyr.

Gan gydnabod bod gan gleifion ddewis o ble maen nhw'n derbyn eu gofal o dan WGOS 1 a 2, darperir gweithgarwch ar gyfer pob Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth hefyd er nad ydym yn gallu dangos a yw'r claf yn mynychu contractwr yn yr un Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth ag y mae'n byw ynddo.

2.1.5.2 Contractwyr

Mae gan Gwent 60 o gontractwyr gwasanaethau iechyd llygaid ar draws eu 11 Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth. O'r rhain, mae 54 yn darparu gwasanaethau o safle cofrestredig, mae pump yn gontractwyr cartref yn unig ac mae un yn gontractwr gwasanaeth golwg gwan yn y cartref.

Tabl 2.1.13 – Nifer y contractwyr

Awdurdod lleol	Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth	Poblogaeth	Practisau
Blaenau Gwent	Dwyrain Blaenau Gwent	67,356	2
	Gorllewin Blaenau Gwent		4
			6
Caerffili	Dwyrain Caerffili	176,437	9

[59] Cwympiadau RNIB

	Gogledd Caerffili		3
	De Caerffili		5
			17
Sir Fynwy	Gogledd Trefynwy	94,572	8
	De Trefynwy		3
			11
Dinas Casnewydd	Dwyrain Casnewydd	163,628	4
	Gorllewin Casnewydd		8
			12
Torfaen	Gogledd Torfaen	93,419	3
	De Torfaen		4
			7
Contractwyr Gofal yn y Cartref	Contractwyr Gofal yn y Cartref yn unig		5
	Contractwyr sydd â safle sefydlog a chytundeb gwasanaethau yn y cartref.		6
	Gwasanaeth golwg gwan yn y cartref		1
			12

Yn ystod y pum mlynedd diwethaf, terfynwyd 8 contract gan y contractwr ac unodd dau gontractwr eu dau gontract ac adleoli. Mae un contract newydd wedi'i sefydlu. Roedd pump o'r contractwyr yn darparu gwasanaeth golwg gwan.

Map 2.1.9 - pob contractwr (ac eithrio contractwyr cartref yn unig) yn erbyn dwysedd poblogaeth

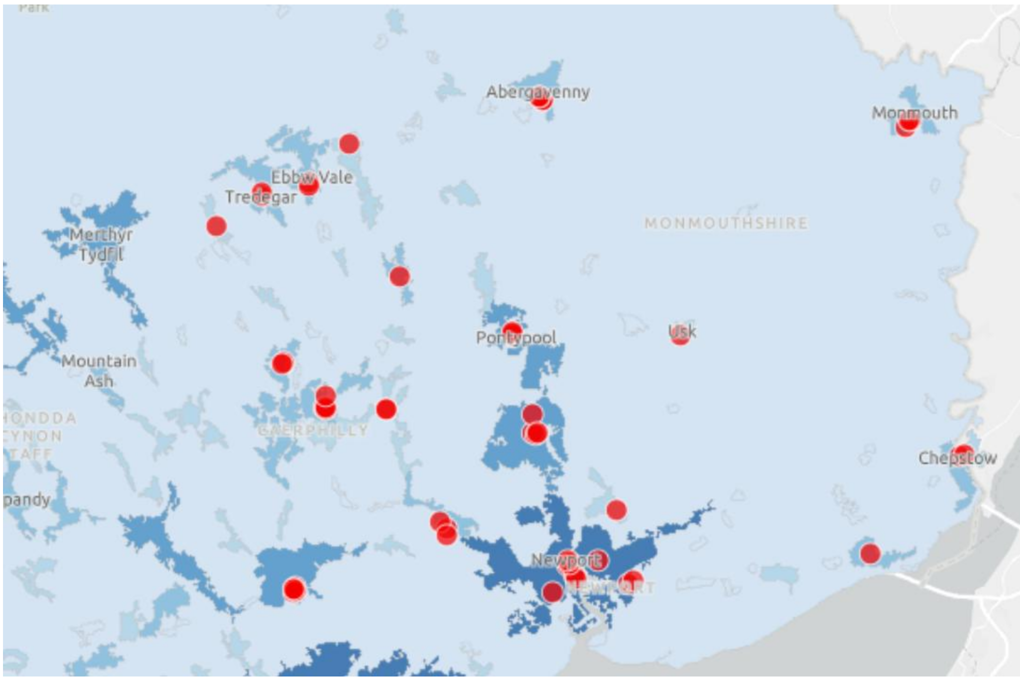

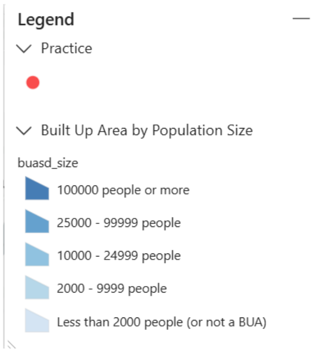

Map 2.1.10 pob contractwr (ac eithrio contractwyr cartref yn unig) yn erbyn amddifadedd

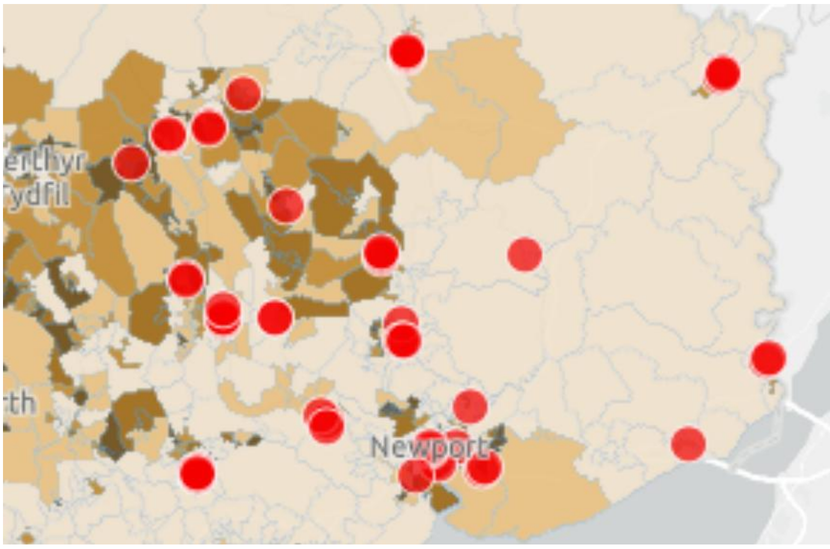

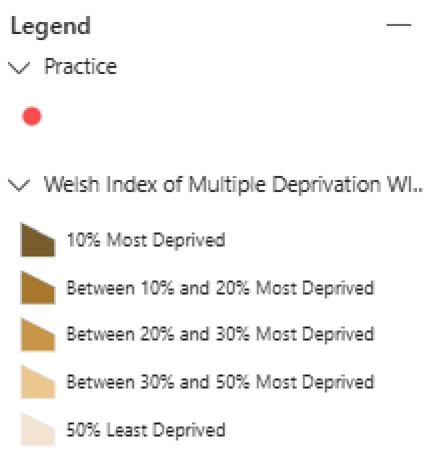

Mae WGOS 3-5 yn seiliedig ar gyfeiriadau, gallai hyn fod gan glinigwr arall neu drwy hunangyfeirio. Efallai na fydd gan Rwydwaith Gofal Cymdogaeth gontractwr ar gyfer un neu fwy o'r gwasanaethau hyn. Mae dadansoddiad o'r ffigurau hyn wedi'i gynnwys ym mhob un o adrannau'r Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth.

Ar draws Gwent mae 35 o gontractwyr gwasanaethau WGOS3, 11 o gontractwyr WGOS4 - Glawcoma (a elwid gynt yn Ganolfan Ddiagnostig a Thriniaeth Offthalmig (ODTC)), 25 sy'n darparu Retina Meddygol WGOS4. Mae 2 gontractwr yn ymwneud ag WGOS4 HCQ a 22 sy'n darparu gwasanaethau WGOS5. Mae gan Gwent 1 contractwr ar gyfer y cynllun mireinio cyfeirio AMD Gwlyb sydd wedi'i leoli yng Nghasnewydd, ac fel rhan o'r newidiadau i'r gwasanaethau o dan y rheoliadau newydd, ni fydd y gwasanaeth hwn yn parhau.

2.1.5.3 Gweithgarwch

Yn 2023/24, cynhaliwyd dros 162,000 o brofion golwg i'r unigolion cymwys yng Ngwent, ac o'r rhain darparwyd ychydig o dan 5,800 (3.54% o'r holl brofion golwg) fel prawf golwg yn y cartref. Mae hyn yn cyfateb i 27.37% o boblogaeth Gwent yn cael prawf golwg. Mae hyn ychydig yn is na'r sefyllfa gyffredinol ar gyfer Cymru sef 29.29%.

Nid yw'n hysbys faint o'r boblogaeth sy'n gymwys i gael prawf golwg ond a ddewisodd naill ai peidio â chael prawf golwg neu a aeth am brawf golwg preifat.

Mae gweithgarwch wedi gwella'n dda ers 2020/21 lle cafodd y gwasanaeth ei effeithio oherwydd Covid-19 a chafodd mwy o gleifion brawf golwg naill ai mewn safle cofrestredig (cynnydd o 3.34%) neu yn y cartref (cynnydd o 9.54%) yn 2023/24 nag a wnaethant yn 2019/20[60]. Mae hyn yn erbyn cynnydd poblogaeth o 1.87% rhwng 2019 a 2023.

Tabl 2.1.14 Profion golwg, safleoedd sefydlog a gofal yn y cartref

	2019/20	2020/21	2021/22	2022/23	2023/24
Profion golwg mewn safle cofrestredig	152,026	67,561	146,693	150,067	156,907

[60] Profion Golwg StatsCymru

Profion Golwg yn y Cartref	5,215	1,579	4,070	4,252	5,765
Cyfanswm	**157,241**	**69,140**	**150,763**	**154,319**	**162,672**

Y dyb yw bod cleifion yn cael profion golwg yn yr un awdurdod lleol lle maent yn byw, felly dyma ganran y boblogaeth a gafodd brawf golwg yn ôl awdurdod lleol:

Tabl 2.1.15 % o'r boblogaeth sy'n cael profion golwg y GIG

	Poblogaeth	**% a gafodd brawf golwg y GIG**
Blaenau Gwent	67,356	21.5
Caerffili	176,437	27.1
Sir Fynwy	94,572	27.5
Casnewydd	163,628	23.9
Torfaen	93,419	28.5

WGOS 1

Ffigur 2.1.16 – Cyfanswm y profion golwg 2019/20 – 2023/24

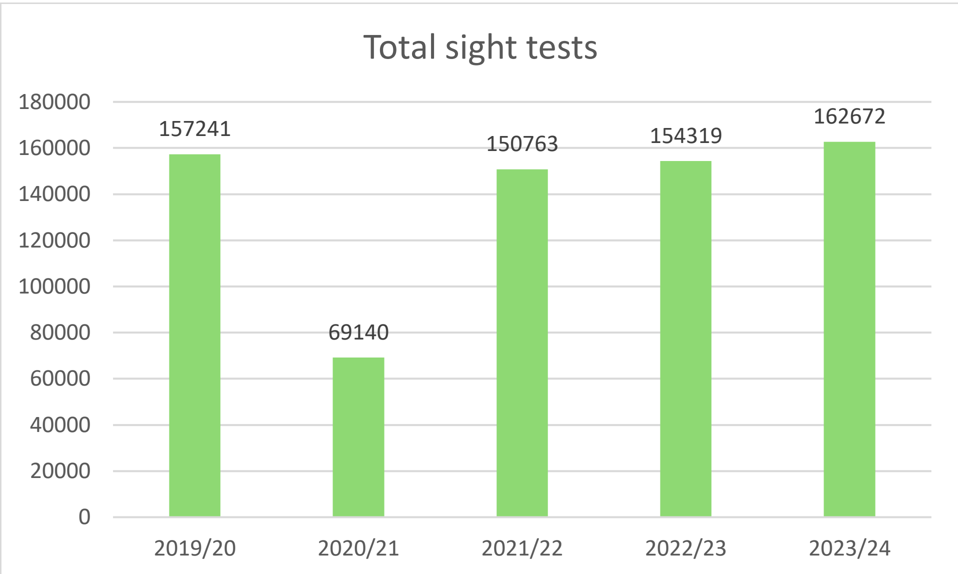

Ffigur 2.1.17 – Profion golwg o safleoedd cofrestredig 2019/20 – 2023/24

Ffigur 2.1.18 – Profion golwg yn y cartref 2019/20 – 2023/24

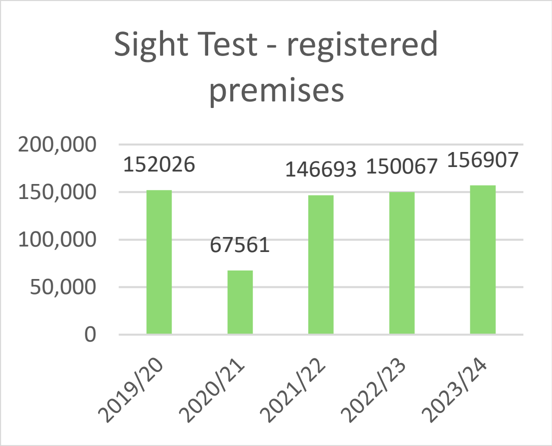

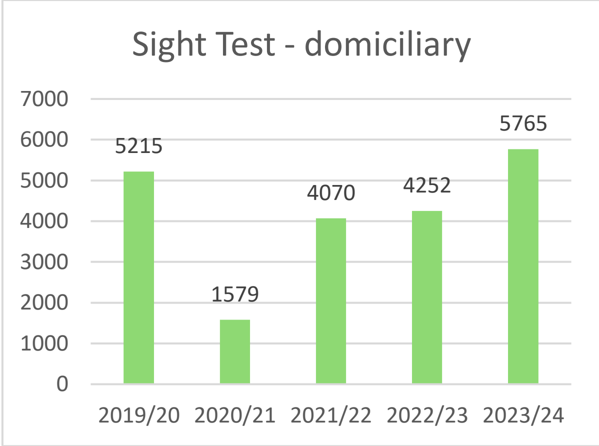

Profion golwg a ddarparwyd drwy grwpiau cymhwysedd

Mae'r newid mewn hawliadau yn ôl cymhwysedd yn dangos cynnydd bach yng nghanran y rhai dan 18 oed a gostyngiad bach yng nghanran y rhai dros 60 oed. Gwelir newidiadau canrannol mwy mewn grwpiau eraill, yn enwedig y rhai sy'n gymwys oherwydd rhesymau yn ymwneud â chymorth ariannol, sydd wedi gweld gostyngiad cyffredinol o 51.12%.

Tabl 2.1.16 – Profion golwg yn ôl cymhwysedd

	2019/20	2023/24	% newid
Cyfanswm y cleifion cymwys	157,241	162,672	3.34
Unigolion 60 oed a hŷn	82,722	82,261	-0.56
Plant 15 oed neu iau	37,960	39,005	2.68
Myfyrwyr 16 - 18 oed	4,551	4,601	1.09
Oedolion sy'n derbyn Cymhorthdal Incwm	8,602	3,400	-153
Oedolion sy'n derbyn Credyd Treth	6,302	4,501	-40.01
Oedolion sy'n derbyn Lwfans Ceisio Gwaith	1,900	3,000	36.67
Oedolion sydd â thystysgrif incwm isel	350	450	22.22
Wedi cofrestru'n ddall/rhannol ddall*	250	100	-150
Dioddefwyr diabetig/glawcoma	4,751	4,751	0.00
Pobl sydd angen lensys cymhleth	300	550	45.45
Perthnasau agos (sy'n 40 oed a hŷn) i ddioddefwyr glawcoma	6,252	7,301	14.37

	2019/20	2023/24	% newid
Oedolion sy'n derbyn Cymhorthdal Incwm	8,602	3,400	-153
Oedolion sy'n derbyn Credyd Treth	6,302	4,501	-40
Oedolion sy'n derbyn Lwfans Ceisio Gwaith	1,900	3,000	36.67
Oedolion sydd â thystysgrif incwm isel	350	450	22.22
Cyfanswm	17,154	11,351	-51.12

WGOS 2 – Bandiau 1, 2 a 3

Mae darpariaeth WGOS 2 (bandiau EHEW 1-3 gynt) wedi gweld cynnydd sylweddol yn ystod y tair blynedd flaenorol ar draws pob band, lle mae'r newid canrannol ar gyfer pob band yn 28%, 28.7% a 26.7% yn y drefn honno.

Ffigur 2.1.19 – gweithgarwch WGOS2

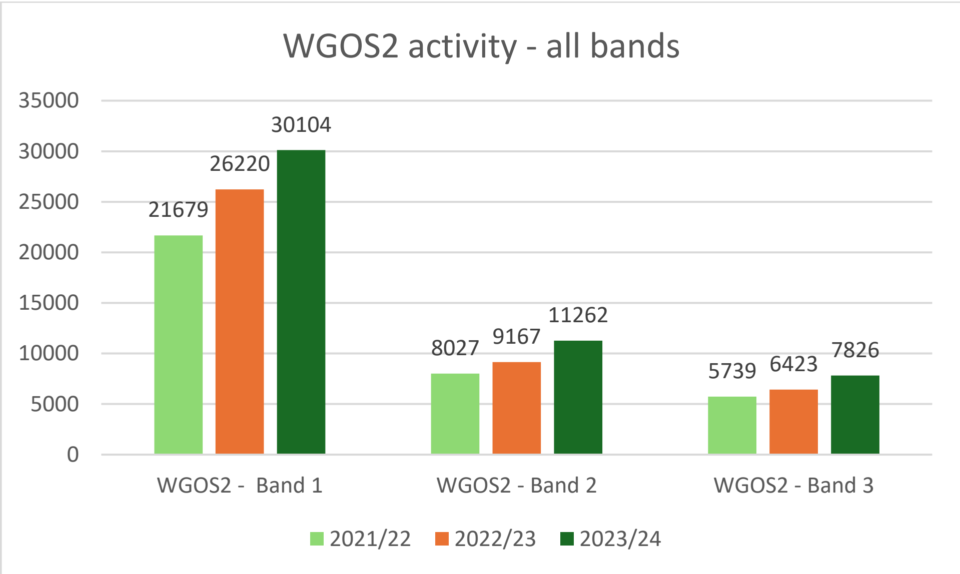

WGOS3

Defnyddiodd 1,466 o gleifion y gwasanaeth golwg gwan yn 2023/24, a welodd ostyngiad bach o'i gymharu â'r rhai a ddefnyddiodd yn 2022/23 (1,572) ond roedd yn debyg i niferoedd 2021/22 (1,456).

WGOS4

Lansiwyd gwasanaeth Hidlo Cyfeiriadau WGOS4 yng Ngwent ym mis Tachwedd 2024. Mae 493 o hawliadau wedi eu gwneud hyd yn hyn. Mae'r data a adroddir ar gyfer Glawcoma isod yn seiliedig ar wasanaeth ODTC Glawcoma.

Tabl 2.1.17 – ODTC Glawcoma

	2021/22	2022/23	2023/24

Blaenau Gwent	603	559	517
Caerffili	793	1,322	1,905
Sir Fynwy	591	606	627
Casnewydd	1,281	1,181	1,083
Torfaen	377	756	1,255
Cyfanswm	**3,645**	**4,424**	**5,387**

Tabl 2.1.18 hawliadau WGOS 4

Cyfanswm Hawliadau WGOS 4 - Rhagfyr 2024 - Chwefror 2025					
Clwstwr	Monitro Retina Meddygol	Hidlo Retina Meddygol	Monitro Hawliadau Glawcoma	Hidlo Hawliadau Glawcoma	Cyfanswm yr Hawliadau
Blaenau Gwent	0	14	0	6	20
Caerffili	2	83	0	64	149
Sir Fynwy	0	42	0	27	69
Casnewydd	1	86	0	143	230
Torfaen	0	13	0	12	25

Mae Torfaen a Chaerffili wedi gweld cynnydd sylweddol yn nifer y cleifion a welwyd yng ngwasanaeth ODTC yn ystod y tair blynedd diwethaf, tra bod Blaenau Gwent a Chasnewydd wedi gweld gostyngiadau bach.

WGOS5

Cyflwynwyd darpariaeth gofal y gellir ei darparu gan bresgripsiynwr annibynnol (IPOS) yn 2023 ac ar gyfer y flwyddyn 2023/24 gwnaed cyfanswm o 988 o hawliadau IPOS. Hyd at fis Chwefror 2025, gwnaed cyfanswm o 5390 hawliad yn 2024/25.

2.1.6 Darpariaeth Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth

Mae'r data a ddefnyddir yn yr adran hon yn seiliedig ar ddata a adroddwyd yn lleol ac felly mae anghysondebau bach yn y cyfansymiau a adroddwyd ar StatsCymru.

Nid oes unrhyw wybodaeth ar gael ynghylch ble mae cleifion yn byw o'i gymharu â pha safle y gwnaethant ei fynychu ar gyfer prawf golwg neu ofal iechyd llygaid arall.

2.1.6.1 Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth Dwyrain Blaenau Gwent

Mae dau gontractwr gwasanaethau WGOS yn gweithio ar safle cofrestredig yn Nwyrain Blaenau Gwent gydag un contractwr hefyd yn darparu gwasanaethau yn y cartref. Mae'r ddau gontractwr wedi'u lleoli yn y prif drefi sef Abertyleri a Brynmawr. Yn ôl cyfrifiad 2021, mae gan Abertyleri boblogaeth o 10,252 a 5,250 ym Mrynmawr. Mae'r ddwy dref o fewn y 20-30% o ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Cydnabyddir serch hynny y bydd rhai cleifion yn byw yn ardal yr awdurdod lleol ond nid yn y trefi na'r dinasoedd.

Terfynwyd un contract gan y contractwr yn Nwyrain Blaenau Gwent ym mis Rhagfyr 2023.

Map 2.1.11 - Contractwyr Dwyrain Blaenau Gwent fesul ardal wledig

Map 2.1.12 - Contractwyr Dwyrain Blaenau Gwent yn ôl amddifadedd

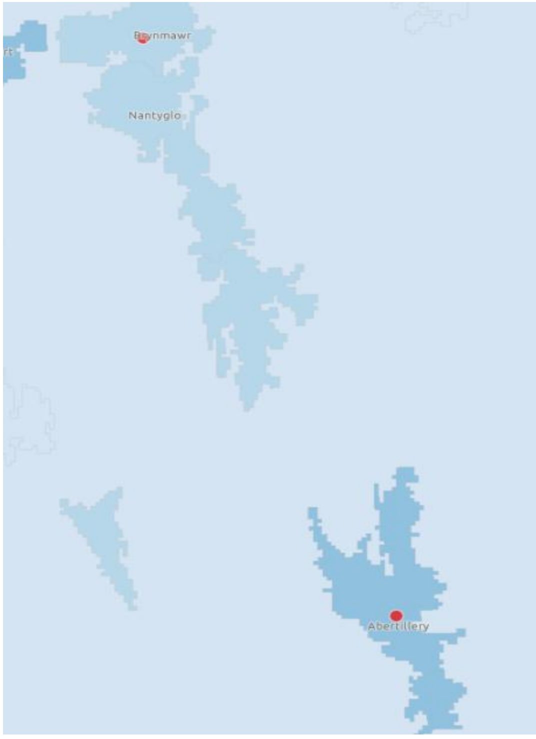

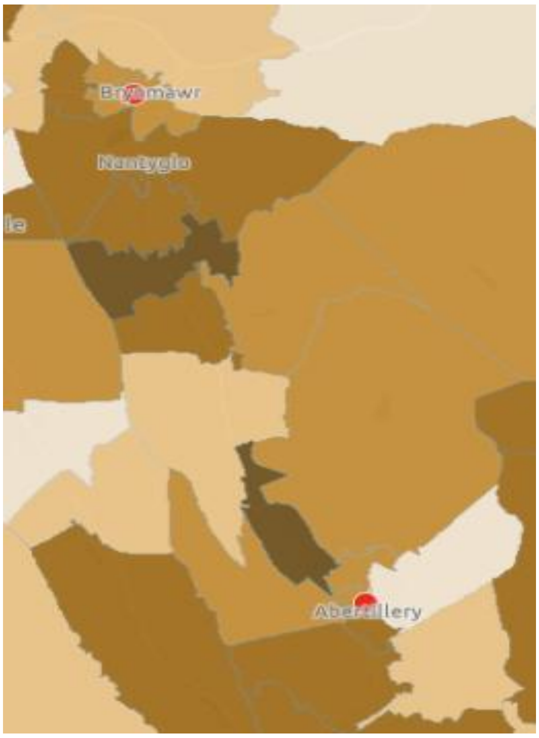

Tabl 2.1.19 – Contractwyr Dwyrain Blaenau Gwent a nifer yr hawliadau

Gwasanaeth	Nifer y Practisau	Nifer yr hawliadau 2023/24
WGOS 1	2	4684
WGOS 2 Band 1 Band 2 Band 3	2	 2,121 425 397
WGOS 3	2	79

WGOS 4 – Glawcoma (ODTC cynt)	0	0
WGOS 4 – Retina Meddygol	2	
WGOS 4 – HCQ	2	
WGOS 5	2	114
Cartref	1	41

Noder y gallai nifer y profion golwg yn y cartref fod wedi'u darparu gan unrhyw un o'r 13 contractwr cartref yng Ngwent.

Tabl 2.1.20 – Hawliadau profion golwg Dwyrain Blaenau Gwent

	Profion Golwg	**Profion Golwg yn y Cartref**
2021/22	5,557	67
2022/23	3,206	83
2023/24	4,684	41

Gwelodd Dwyrain Blaenau Gwent gynnydd o 32% (1,478) yn nifer y profion golwg a gynhaliwyd o 2022/23 (safleoedd cofrestredig) a gostyngiad o 50% yn nifer y profion golwg yn y cartref.

Mae gwasanaethau gofal iechyd llygaid sylfaenol ar gael:

Tabl 2.1.21 – Oriau gwasanaethau Dwyrain Blaenau Gwent

	Oriau sydd ar gael
Dydd Llun	15
Dydd Mawrth	15
Dydd Mercher	15
Dydd Iau	15
Dydd Gwener	15
Dydd Sadwrn	7
Dydd Sul	0
Cyfanswm	**92**

Yr amser dechrau cynharaf yn ystod yr wythnos yw 09.00 a'r amser gorffen hwyraf yw 17.30. Ar ddydd Sadwrn, 09.00 ac 12.30 yw'r oriau hynny. Nid oes gwasanaeth ar gael ar ddydd Sul.

2.6.2 Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth Gorllewin Blaenau Gwent

Mae pedwar contractwr gwasanaethau WGOS yn gweithio o safleoedd cofrestredig yng Ngorllewin Blaenau Gwent, gydag un contractwr hefyd yn darparu gwasanaethau cartref. Mae'r practisau wedi'u lleoli yn nhrefi Glynebwy a Thredegar. Mae gan Lynebwy boblogaeth o 19,633 ac mae rhwng y 20-30% mwyaf difreintiedig tra bod Tredegar yn y 10-20% o ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru ac mae yno boblogaeth o 14,529. Cydnabyddir serch hynny y bydd rhai cleifion yn byw yn ardal yr awdurdod lleol ond nid yn y trefi na'r dinasoedd.

Map 2.1.13 - Contractwyr Gorllewin Blaenau Gwent fesul ardal wledig

Map 2.1.14 - Contractwyr Gorllewin Blaenau Gwent contractwyr yn ôl amddifadedd

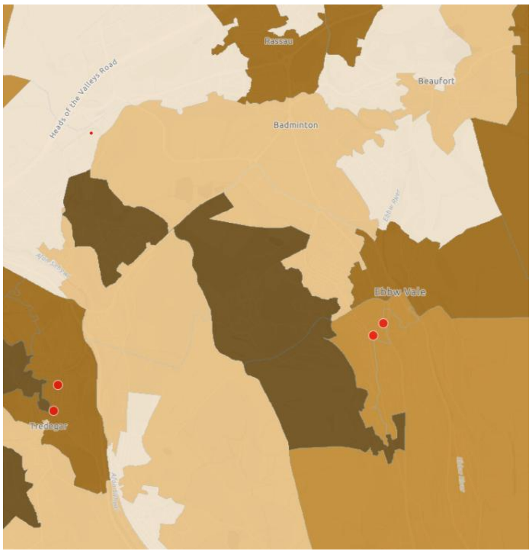

Tabl 2.1.22 – Contractwyr Gorllewin Blaenau Gwent a nifer yr hawliadau

Gwasanaeth	Nifer y contractwyr	Nifer yr hawliadau 2023/24
WGOS 1	4	9,790
WGOS 2 Band 1 Band 2 Band 3	4	 1,558 665 388
WGOS 3	3	85

WGOS 4 – Glawcoma (ODTC cynt)	1	517
WGOS 4 – Retina Meddygol	1	
WGOS 4 – HCQ	0	
WGOS 5	2	258
Cartref	1	48

Tabl 2.1.23 – Hawliadau profion golwg Gorllewin Blaenau Gwent

	Profion Golwg	Profion Golwg yn y Cartref
2021/22	8,866	29
2022/23	8,452	18
2023/24	9,790	48

Gwelodd Gorllewin Blaenau Gwent gynnydd o 14% (1338) yn nifer y profion golwg a gynhaliwyd o 2022/23 (ar safleoedd cofrestredig) a chynnydd o 62% yn nifer y profion golwg yn y cartref (+30).

Mae gwasanaethau gofal iechyd llygaid sylfaenol ar gael:

Tabl 2.1.24 – Oriau gwasanaethau Gorllewin Blaenau Gwent

	Oriau sydd ar gael
Dydd Llun	22
Dydd Mawrth	24
Dydd Mercher	24
Dydd Iau	29
Dydd Gwener	22
Dydd Sadwrn	18
Dydd Sul	0
Cyfanswm	**139**

Yr amser dechrau cynharaf yn ystod yr wythnos yw 09.00 a'r amser gorffen hwyraf yw 18.00. Ar ddydd Sadwrn, 09.00 a 16.30 yw'r oriau hynny. Nid oes gwasanaeth ar gael ar ddydd Sul.

2.6.3 Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth Dwyrain Caerffili

Mae naw contractwr gwasanaethau WGOS yn gweithio o safleoedd cofrestredig yn Nwyrain Caerffili a does dim contractwyr cartref wedi'u lleoli yn Nwyrain Caerffili. Mae'r practisau wedi'u lleoli yn nhrefi'r Coed-duon (poblogaeth o 12,615), Trecelyn (7,586) a Rhisga (15,197). Mae'r trefi yn y 30-50% o ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Cydnabyddir serch hynny y bydd rhai cleifion yn byw yn ardal yr awdurdod lleol ond nid yn y trefi na'r dinasoedd.

Terfynwyd un contract yn Nwyrain Caerffili gan y contractwr ym mis Ebrill 2022.

Map 2.1.15 - Contractwyr Dwyrain Caerffili yn ôl ardal wledig

Map 2.1.16 - Contractwyr Dwyrain Caerffili yn ôl amddifadedd

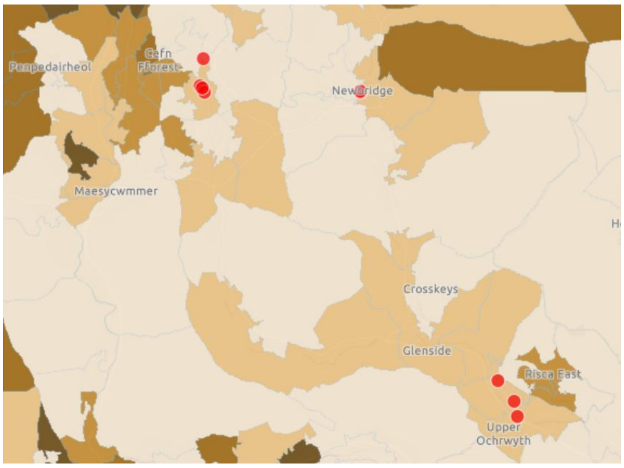

Tabl 2.1.25 – Contractwyr Dwyrain Caerffili a nifer yr hawliadau

Gwasanaeth	Nifer y contractwyr	Nifer yr hawliadau 2023/24
WGOS 1	9	22,865
WGOS 2 Band 1 Band 2 Band 3	9	 3,975 1,586 1,081
WGOS 3	7	165
WGOS 4 – Glawcoma (ODTC cynt)	1	1,162

WGOS 4 – Retina Meddygol	2	
WGOS 4 – HCQ	0	
WGOS 5	2	49
Cartref	0	1

Tabl 2.1.26 – Hawliadau profion golwg Dwyrain Caerffili

	Profion Golwg	**Profion Golwg yn y Cartref**
2021/22	20,252	2
2022/23	21,350	1
2023/24	22,865	1

Gwelodd Dwyrain Caerffili gynnydd o 7% (1515) yn nifer y profion golwg a gynhaliwyd o 2022/23 (ar safleoedd cofrestredig) ond arhosodd nifer y profion golwg yn y cartref yr un fath.

Mae gwasanaethau gofal iechyd llygaid sylfaenol ar gael:

Tabl 2.1.27 – Oriau gwasanaethau Dwyrain Caerffili

	Oriau sydd ar gael
Dydd Llun	70.6
Dydd Mawrth	6
Dydd Mercher	65
Dydd Iau	72.1
Dydd Gwener	50
Dydd Sadwrn	35.5
Dydd Sul	6
Cyfanswm	**363.2**

Yr amser dechrau cynharaf yn ystod yr wythnos yw 08.30 a'r amser gorffen hwyraf yw 17.30. Ar ddydd Sadwrn, 09.00 a 17.30 yw'r oriau hynny, ac ar ddydd Sul, 10.00 a 16.00 yw'r oriau hynny.

2.6.4 Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth Gogledd Caerffili

Mae tri chontractwr gwasanaethau WGOS yn gweithio o safleoedd cofrestredig yng Ngogledd Caerffili ac mae un contractwr cartref wedi'i leoli yng Ngogledd Caerffili. Mae un practis wedi'i leoli yn Rhymni a dau ym Margoed. Mae Rhymni, gyda phoblogaeth o 4,989, yn y 10% o ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru, tra bod Bargoed (8,030) rhwng 30-50% o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig. Cydnabyddir serch hynny y bydd rhai cleifion yn byw yn ardal yr awdurdod lleol ond nid yn y trefi na'r dinasoedd.

Terfynwyd un contract yng Ngogledd Caerffili gan y contractwr ym mis Ebrill 2024.

Map 2.1.17 - Contractwyr Gogledd Caerffili yn ôl ardal wledig

Map 2.1.18 - Contractwyr Gogledd Caerffili yn ôl amddifadedd

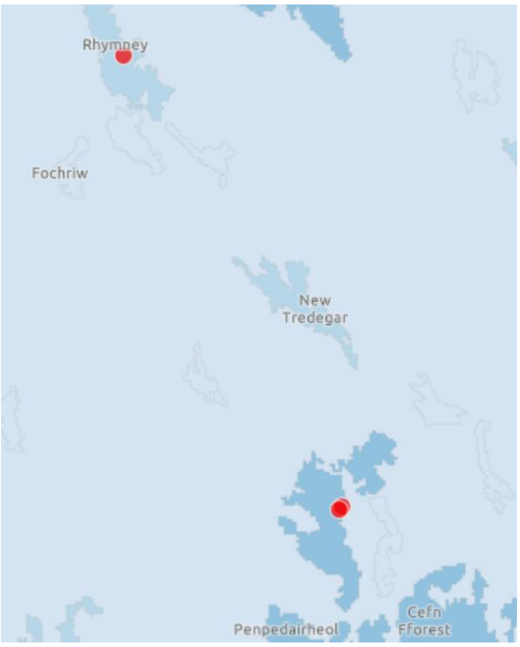

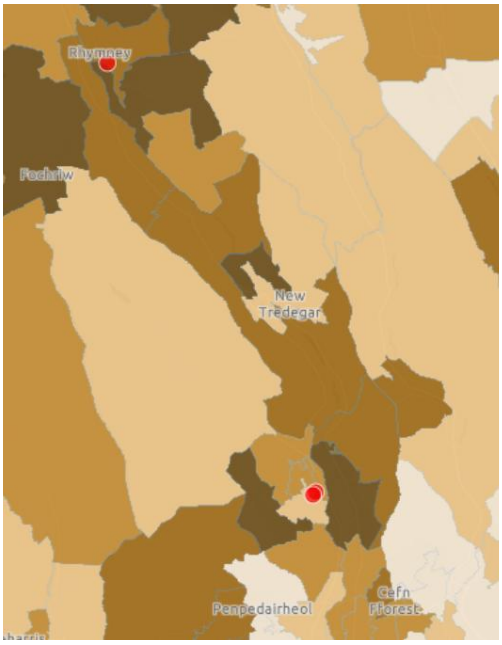

Tabl 2.1.28 – Contractwyr Gogledd Caerffili a nifer yr hawliadau

Gwasanaeth	Nifer y contractwyr	Nifer yr hawliadau 2023/24
WGOS 1	3	4,832
WGOS 2 Band 1 Band 2 Band 3	3	 769 489 343

WGOS 3	3	54
WGOS 4 – Glawcoma (ODTC cynt)	1	0
WGOS 4 – Retina Meddygol	3	
WGOS 4 – HCQ	0	
WGOS 5	1	0
Cartref	1	27

Tabl 2.1.29 Hawliadau profion golwg Gogledd Caerffili

	Profion Golwg	**Profion Golwg yn y Cartref**
2021/22	5,148	20
2022/23	4,633	27
2023/24	4,832	27

Gwelodd Gogledd Caerffili gynnydd o 4% (199) yn nifer y profion golwg a gynhaliwyd o 2022/23 (safleoedd cofrestredig) ond arhosodd nifer y profion golwg yn y cartref yr un fath.

Mae gwasanaethau gofal iechyd llygaid sylfaenol ar gael:

Tabl 2.1.30 – Oriau gwasanaethau Gogledd Caerffili

	Oriau sydd ar gael
Dydd Llun	23.5
Dydd Mawrth	23.5
Dydd Mercher	23.5
Dydd Iau	23.5
Dydd Gwener	23.5
Dydd Sadwrn	6.5
Dydd Sul	0
Cyfanswm	**124**

Yr amser dechrau cynharaf yn ystod yr wythnos yw 09.00 a'r amser gorffen hwyraf yw 17.30. Ar ddydd Sadwrn, 09.30 a 13.00 yw'r oriau hynny. Nid oes gwasanaeth ar gael ar ddydd Sul.

2.6.5 Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth De Caerffili

Mae pump o gontractwyr gwasanaethau WGOS yn gweithio o safleoedd cofrestredig yn Ne Caerffili ac nid oes contractwyr cartref wedi'u lleoli yn Ne Caerffili. Mae'r pum contractwr yn nhref Caerffili, sydd â phoblogaeth o 175,952 ac sydd rhwng 30-50% o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig yng Nghymru. Cydnabyddir serch hynny y bydd rhai cleifion yn byw yn ardal yr awdurdod lleol ond nid yn y trefi na'r dinasoedd.

Map 2.1.19 - Contractwyr De Caerffili yn ôl ardal wledig

Map 2.1.20 - Contractwyr De Caerffili yn ôl amddifadedd

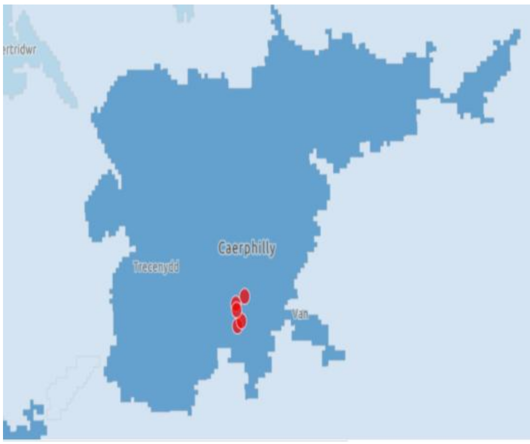

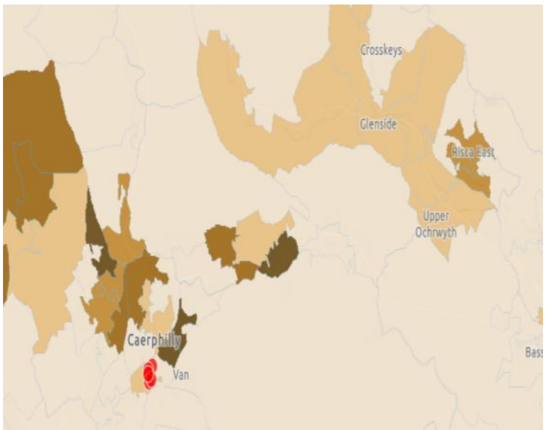

Tabl 2.1.31 – Contractwyr De Caerffili a nifer yr hawliadau

Gwasanaeth	Nifer y contractwyr	Nifer yr hawliadau 2023/24
WGOS 1	5	20,074
WGOS 2 Band 1 Band 2 Band 3	5	 4,603 1,546 1,505
WGOS 3	4	132
WGOS 4 – Glawcoma (ODTC cynt)	1	743
WGOS 4 – Retina Meddygol	2	
WGOS 4 – HCQ	0	

WGOS 5	2	135
Cartref	0	0

Tabl 2.1.32 - Hawliadau profion golwg De Caerffili

	Profion Golwg	Profion Golwg yn y Cartref
2021/22	15,453	14
2022/23	18,970	6
2023/24	20,074	0

Gwelodd De Caerffili gynnydd o 5% (1104) yn nifer y profion golwg a gynhaliwyd o 2022/23 (safleoedd cofrestredig) ond gostyngodd nifer y profion yn y cartref i 0.

Mae gwasanaethau gofal iechyd llygaid sylfaenol ar gael:

Tabl 2.1.33 - Oriau gwasanaethau De Caerffili

	Oriau sydd ar gael
Dydd Llun	22.75
Dydd Mawrth	35.75
Dydd Mercher	35.75
Dydd Iau	22.75
Dydd Gwener	29.75
Dydd Sadwrn	22.25
Dydd Sul	8.25
Cyfanswm	**177.25**

Yr amser dechrau cynharaf yn ystod yr wythnos yw 09.00 a'r amser gorffen hwyraf yw 17.30. Ar ddydd Sadwrn, 09.00 a 17.15 yw'r oriau hynny a 09.00 a 17.15 yw'r oriau ar ddydd Sul.

2.6.6 Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth Gogledd Sir Fynwy

Mae wyth contractwr gwasanaethau WGOS yn gweithio o safleoedd cofrestredig yng Ngogledd Sir Fynwy ac nid oes contractwyr cartref wedi'u lleoli yng Ngogledd Sir Fynwy. Mae pedwar contractwr yn nhref Y Fenni (poblogaeth o 13,691), tri yn Nhrefynwy (10,317) ac un wedi'i leoli ym Mrynbuga (2,629). Er bod gan y Fenni ardaloedd sydd yn y 50% o

ardaloedd lleiaf difreintiedig, mae rhai ardaloedd yn y 30-50% mwyaf difreintiedig, ac mae'r contractwyr wedi'u lleoli yn yr ardal gyntaf a nodir uchod. Mae contractwyr Mynwy a Brynbuga wedi'u lleoli mewn ardaloedd sydd ymhlith y 50% o ardaloedd lleiaf difreintiedig yng Nghymru. Cydnabyddir serch hynny y bydd rhai cleifion yn byw yn ardal yr awdurdod lleol ond nid yn y trefi na'r dinasoedd.

Terfynwyd tri chontract Gogledd Sir Fynwy gan y contractwr ym mis Tachwedd 2019, mis Mawrth 2022 a mis Mawrth 2023. Unodd un contractwr â chontractwr arall ym mis Mawrth 2024 a symud eu hadeiladau i Gasnewydd.

Map 2.1.21 - Contractwyr Gogledd Sir Fynwy yn ôl ardal wledig

Map 2.1.22 - Contractwyr Gogledd Sir Fynwy yn ôl amddifadedd

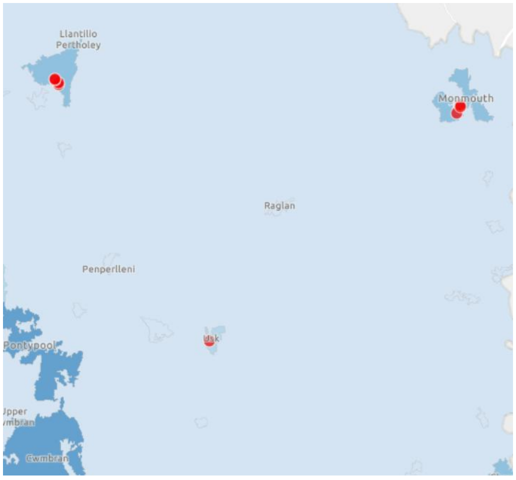

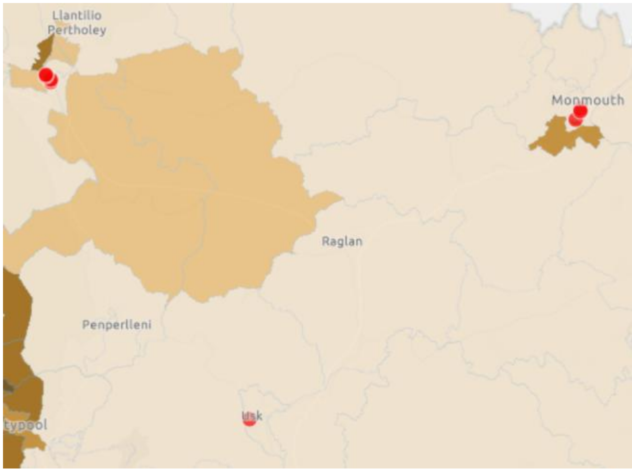

Tabl 2.1.34 – Contractwyr Gogledd Sir Fynwy a nifer yr hawliadau

Gwasanaeth	Nifer y contractwyr	Nifer yr hawliadau 2023/24
WGOS 1	8	18,852
WGOS 2	8	
Band 1		2,843
Band 2		979
Band 3		713
WGOS 3	4	161
WGOS 4 – Glawcoma (ODTC cynt)	1	627
WGOS 4 – Retina Meddygol	2	
WGOS 4 – HCQ	1	

WGOS 5	2	38
Cartref	0	4

Tabl 2.1.35 - Hawliadau profion golwg Gogledd Sir Fynwy

	Profion Golwg	Profion Golwg yn y Cartref
2021/22	21,406	13
2022/23	19,896	11
2023/24	18,852	4

Gwelodd Gogledd Sir Fynwy ostyngiad o 5% (1044) yn nifer y profion golwg a gynhaliwyd o 2022/23 (ar safleoedd cofrestredig) a gostyngodd nifer y profion golwg cartref 175%.

Mae gwasanaethau gofal iechyd llygaid sylfaenol ar gael:

Tabl 2.1.36 - Oriau gwasanaethau Gogledd Sir Fynwy

	Oriau sydd ar gael
Dydd Llun	49.5
Dydd Mawrth	53
Dydd Mercher	49.5
Dydd Iau	57.5
Dydd Gwener	53.5
Dydd Sadwrn	36.5
Dydd Sul	13
Cyfanswm	**312.5**

Yr amser dechrau cynharaf yn ystod yr wythnos yw 09.00 a'r amser gorffen hwyraf yw 17.30. Ar ddydd Sadwrn, yr oriau yw 08.30 a 17.30, ac ar ddydd Sul, yr oriau yw 09.00 a 16.00

2.6.7 Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth De Sir Fynwy

Mae tri chontractwr gwasanaethau WGOS yn gweithio o safleoedd cofrestredig yn Ne Sir Fynwy ac mae un contractwr cartref wedi'i leoli yn Ne Sir Fynwy.

Mae dau gontractwr wedi'u lleoli yn nhref Cas-gwent ac un yng Nghil-y-coed. Mae'r contractwyr yng Nghas-gwent yn gwasanaethu poblogaeth o 11,934 ac maent o fewn yr ardaloedd yn y 30-50% mwyaf difreintiedig, tra bod Caldicot (9,813) yn y braced 20-30%. Cydnabyddir serch hynny y bydd rhai cleifion yn byw yn ardal yr awdurdod lleol ond nid yn y trefi na'r dinasoedd.

Map 2.1.23 - Contractwyr De Sir Fynwy yn ôl ardal wledig

Map 2.1.24 - Contractwyr De Sir Fynwy yn ôl amddifadedd

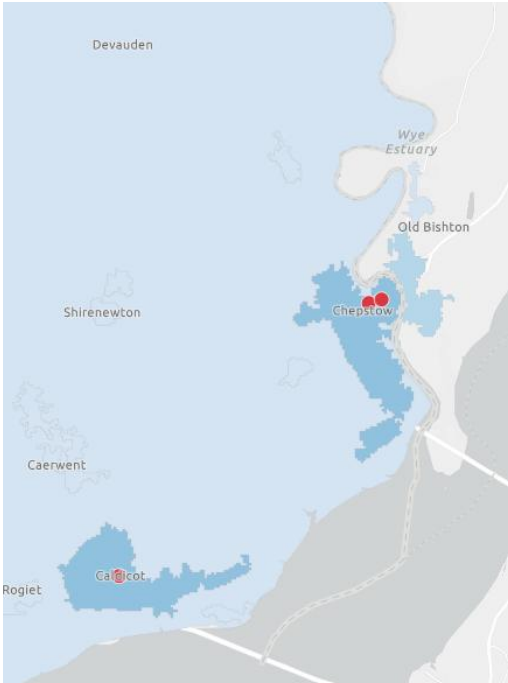

Tabl 2.1.37 – Contractwyr De Sir Fynwy a nifer yr hawliadau

Gwasanaeth	Nifer y contractwyr	Nifer yr hawliadau 2023/24
WGOS 1	3	7,126
WGOS 2 Band 1 Band 2 Band 3	3	 1,374 522 346
WGOS 3	1	20
WGOS 4 – Glawcoma (ODTC cynt)	0	0

WGOS 4 – Retina Meddygol	1	
WGOS 4 – HCQ	1	
WGOS 5	1	40
Cartref	1	20

Tabl 2.1.38 - Hawliadau profion golwg De Sir Fynwy

	Profion Golwg	**Profion Golwg yn y Cartref**
2021/22	8,108	8
2022/23	7,659	16
2023/24	7,126	20

Gwelodd De Sir Fynwy ostyngiad o 7% (533) yn nifer y profion golwg a gynhaliwyd o 2022/23 (ar safleoedd cofrestredig) ond cynyddodd nifer y profion golwg yn y cartref gan 20%.

Mae gwasanaethau gofal iechyd llygaid sylfaenol ar gael:

Tabl 2.1.39 - Oriau gwasanaethau De Sir Fynwy

	Oriau sydd ar gael
Dydd Llun	23
Dydd Mawrth	23
Dydd Mercher	23
Dydd Iau	25
Dydd Gwener	23
Dydd Sadwrn	14.5
Dydd Sul	0
Cyfanswm	**131.5**

Yr amser dechrau cynharaf yn ystod yr wythnos yw 09.00 a'r amser gorffen hwyraf yw 17.30. Ar ddydd Sadwrn, 09.00 ac 17.30 yw'r oriau hynny. Nid oes gwasanaeth ar gael ar ddydd Sul

2.6.8 Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth Dwyrain Casnewydd

Mae pum contractwr gwasanaethau WGOS yn gweithio o safleoedd cofrestredig yn Nwyrain Casnewydd ac nid oes contractwyr cartref wedi'u lleoli yn Nwyrain Casnewydd.

Mae un contractwr wedi'i leoli yng Nghaerllion gyda'r contractwyr eraill yn ninas Casnewydd ei hun. Mae gan Gaerllion boblogaeth o 7,967 ac mae yn y 50% o ardaloedd lleiaf difreintiedig ond mae lleoliadau'r practisau yn Nwyrain Casnewydd yn eistedd o fewn y 10% o ardaloedd mwyaf difreintiedig ac yn gwasanaethu poblogaeth o 11,644. Cydnabyddir serch hynny y bydd rhai cleifion yn byw yn ardal yr awdurdod lleol ond nid yn y trefi na'r dinasoedd.

.

Map 2.1.25 - Contractwyr Dwyrain Casnewydd yn ôl ardal wledig

Map 2.1.26 - Contractwyr Dwyrain Casnewydd yn ôl amddifadedd

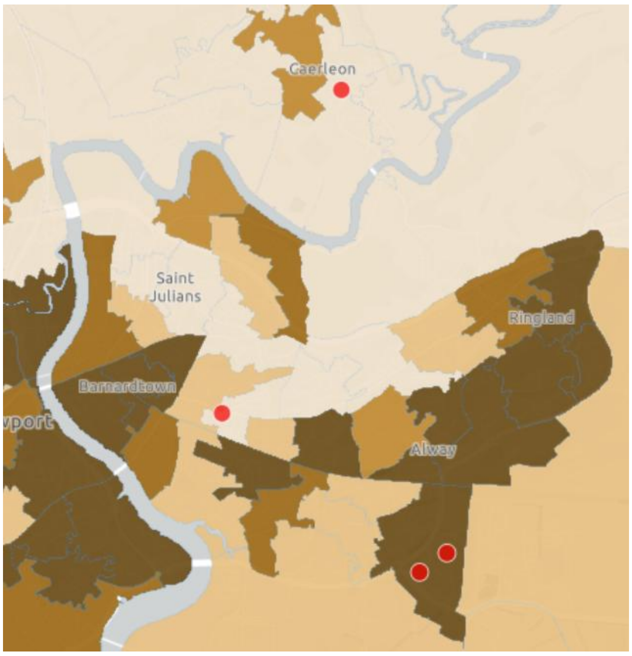

Tabl 2.1.40 – Contractwyr Dwyrain Casnewydd a nifer yr hawliadau

Gwasanaeth	Nifer y contractwyr	Nifer yr hawliadau 2023/24
WGOS 1	4	17,251
WGOS 2 Band 1 Band 2 Band 3	4	 4,255 1,789 898
WGOS 3	2	83

WGOS 4 – Glawcoma (ODTC cynt)	0	0
WGOS 4 – Retina Meddygol	2	
WGOS 4 – HCQ	0	
WGOS 5	2	220
Cartref	0	1

Tabl 2.1.41 - Hawliadau profion golwg Dwyrain Casnewydd

	Profion Golwg	**Profion Golwg yn y Cartref**
2021/22	13,950	0
2022/23	14,608	1
2023/24	17,251	1

Gwelodd Dwyrain Casnewydd gynnydd o 15% (2643) yn nifer y profion golwg a gynhaliwyd o 2022/23 (ar safleoedd cofrestredig) ond arhosodd nifer y profion golwg yn y cartref yr un fath.

Mae gwasanaethau gofal iechyd llygaid sylfaenol ar gael:

Tabl 2.1.42 - Oriau gwasanaethau Dwyrain Casnewydd

	Oriau sydd ar gael
Dydd Llun	33
Dydd Mawrth	25.5
Dydd Mercher	33
Dydd Iau	33
Dydd Gwener	25.5
Dydd Sadwrn	20
Dydd Sul	6
Cyfanswm	**176**

Yr amser dechrau cynharaf yn ystod yr wythnos yw 09.00 a'r amser gorffen hwyraf yw 18.00. Ar ddydd Sadwrn, 09.00 a 17.00 yw'r oriau hynny, ac ar ddydd Sul, 09.30 a 15.30 yw'r oriau hynny.

2.6.9 Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth Gorllewin Casnewydd

Mae wyth contractwr gwasanaethau WGOS o safleoedd cofrestredig yng Ngorllewin Casnewydd ac un contractwr cartref sydd wedi'i leoli yng Ngorllewin Casnewydd.

Mae un contractwr wedi'i leoli ar gyrion y ddinas gyda'r saith arall yn y ddinas ei hun. Mae gan Orllewin Casnewydd boblogaeth o 159,600. Mae un contractwr mewn ardal sydd rhwng y 10 a'r 20% mwyaf difreintiedig ond mae'r holl gontractwyr sy'n weddill o fewn ardal sydd yn y 10% fwyaf difreintiedig. Cydnabyddir serch hynny y bydd rhai cleifion yn byw yn ardal yr awdurdod lleol ond nid yn y trefi na'r dinasoedd.

Terfynwyd un contract yng Ngorllewin Casnewydd gan y contractwr ym mis Chwefror 2023.

Map 2.1.27 - Contractwyr Gorllewin Casnewydd yn ôl ardal wledig

Map 2.1.28 - Contractwyr Gorllewin Casnewydd yn ôl amddifadedd

Tabl 2.1.43 – Contractwyr Gorllewin Casnewydd a nifer yr hawliadau

Gwasanaeth	Nifer y contractwyr	Nifer yr hawliadau 2023/24
WGOS 1	8	21,783
WGOS 2 Band 1 Band 2 Band 3	8	 4,582 1,676 1,156

WGOS 3	4	317
WGOS 4 – Glawcoma (ODTC cynt)	2	1083
WGOS 4 – Retina Meddygol	5	
WGOS 4 – HCQ	4	
WGOS 5	4	144
Cartref		363

Tabl 2.1.44 - Hawliadau profion golwg Gorllewin Casnewydd

	Profion Golwg	Profion Golwg yn y Cartref
2021/22	20,822	354
2022/23	20,990	382
2023/24	21,783	363

Gwelodd Gorllewin Casnewydd gynnydd o 4% (793) yn nifer y profion golwg a gynhaliwyd o 2022/23 (ar safleoedd cofrestredig) ond gostyngodd nifer y profion golwg yn y cartref 5% (19).

Mae Gorllewin Casnewydd yn darparu'r cynllun mireinio cyfeiriadau AMD Gwlyb a ddarparodd 1529 o gyfeiriadau yn 2021/22 a 1371 yn 2023/24 (nid oes data ar gael ar gyfer 2022/23).

Mae gwasanaethau gofal iechyd llygaid sylfaenol ar gael:

Tabl 2.1.45 - Oriau gwasanaethau Gorllewin Casnewydd

	Oriau sydd ar gael
Dydd Llun	49.5
Dydd Mawrth	62
Dydd Mercher	58
Dydd Iau	41.5
Dydd Gwener	54
Dydd Sadwrn	31.75

Dydd Sul	0
Cyfanswm	**296.75**

Yr amser dechrau cynharaf yn ystod yr wythnos yw 09.00 a'r amser gorffen hwyraf yw 17.30. Ar ddydd Sadwrn, 09.00 a 17.00 yw'r oriau hynny. Nid oes gwasanaeth ar gael ar ddydd Sul.

2.6.10 Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth Gogledd Torfaen

Mae tri chontractwr gwasanaethau WGOS yn gweithio o safleoedd cofrestredig yng Ngogledd Torfaen ac nid oes contractwyr cartref sydd wedi'u lleoli yng Ngogledd Torfaen. Mae'r tri chontractwr wedi'u lleoli yn nhref Pont-y-pŵl, gan wasanaethu poblogaeth o 29,062, ac mae pob practis yn y 20 – 30% o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig. Cydnabyddir serch hynny y bydd rhai cleifion yn byw yn ardal yr awdurdod lleol ond nid yn y trefi na'r dinasoedd.

Terfynwyd un contract yng Ngogledd Torfaen ym mis Ionawr 2022.

Map 2.1.29 - Contractwyr Gogledd Torfaen yn ôl ardal wledig

Map 2.1.30 - Contractwyr Gogledd Torfaen yn ôl amddifadedd

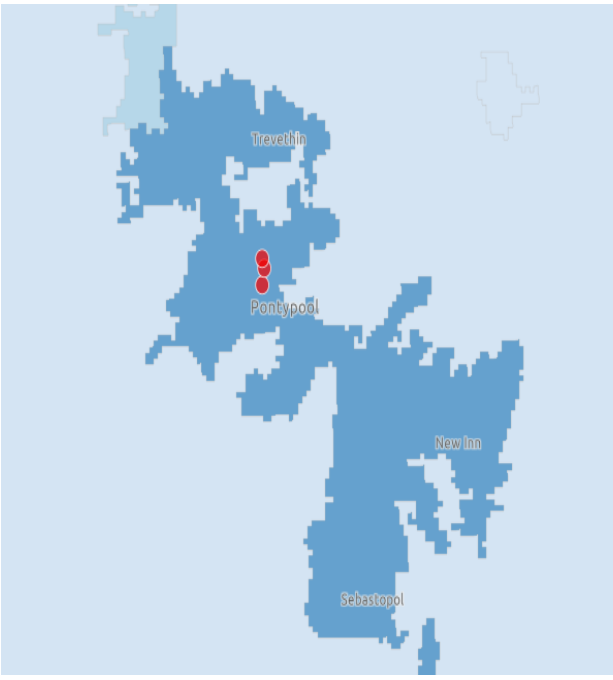

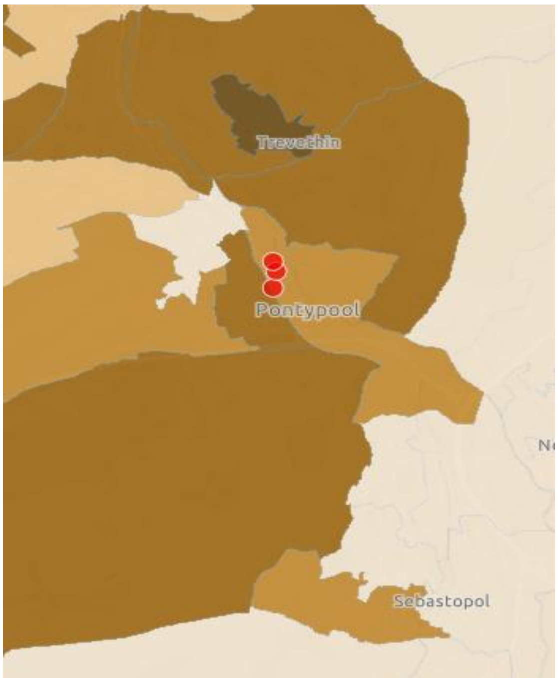

Tabl 2.1.46 – Contractwyr Gogledd Torfaen a nifer yr hawliadau

Gwasanaeth	Nifer y contractwyr	Nifer yr hawliadau 2023/24

WGOS 1	3	6,640
WGOS 2 Band 1 Band 2 Band 3	3	 1,146 660 256
WGOS 3	2	55
WGOS 4 – Glawcoma (ODTC cynt)	0	1255
WGOS 4 – Retina Meddygol	2	
WGOS 4 – HCQ	0	
WGOS 5	1	0
Cartref	0	0

Tabl 2.1.47 - Hawliadau profion golwg Gogledd Torfaen

	Profion Golwg	**Profion Golwg yn y Cartref**
2021/22	8,003	0
2022/23	6,077	0
2023/24	6,640	0

Gwelodd Gogledd Torfaen gynnydd o 8% (563) yn nifer y profion golwg a gynhaliwyd o 2022/23 (ar safleoedd cofrestredig) ni chynhaliwyd unrhyw brofion golwg yn y cartref, ond mae hyn yn safonol ar gyfer y Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth hwn.

Mae gwasanaethau gofal iechyd llygaid sylfaenol ar gael:

Tabl 2.1.48 - Oriau gwasanaethau Gogledd Torfaen

	Oriau sydd ar gael
Dydd Llun	24
Dydd Mawrth	24
Dydd Mercher	24
Dydd Iau	19.5

Dydd Gwener	16.5
Dydd Sadwrn	8.5
Dydd Sul	0
Cyfanswm	**116.5**

Yr amser dechrau cynharaf yn ystod yr wythnos yw 09.00 a'r amser gorffen hwyraf yw 17.30. Ar ddydd Sadwrn, 09.00 a 17.30 yw'r oriau hynny. Nid oes gwasanaeth ar gael ar ddydd Sul.

2.6.11 Rhwydwaith Gofal Cymdogaeth De Torfaen

Mae pedwar contractwr gwasanaethau WGOS yn gweithio o safleoedd cofrestredig yn Ne Torfaen ac mae un contractwr cartref wedi'i leoli yn Ne Torfaen. Mae un contractwr wedi'i leoli ym Mhontnewydd sydd â phoblogaeth o 7,136 ac sydd yn yr ardal sydd yn y 50% o ardaloedd lleiaf difreintiedig. Mae'r tri arall wedi'u lleoli yn nhref Cwmbrân sydd mewn ardal sydd yn y 10-20% o'r ardaloedd mwyaf difreintiedig ac yn gwasanaethu poblogaeth o 46,915. Cydnabyddir serch hynny y bydd rhai cleifion yn byw yn ardal yr awdurdod lleol ond nid yn y trefi na'r dinasoedd.

Terfynwyd un contract yn Ne Torfaen ym mis Mehefin 2022.

Map 2.1.31 - Contractwyr De Torfaen yn ôl ardal wledig

Map 2.1.32 - Contractwyr De Torfaen yn ôl amddifadedd

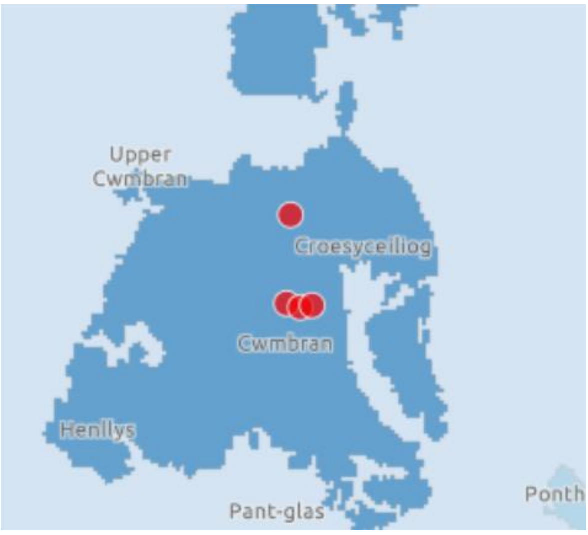

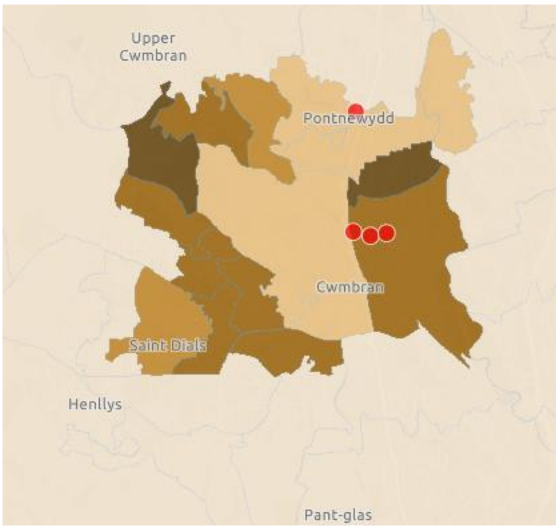

Tabl 2.1.49 – Contractwyr De Torfaen a nifer yr hawliadau

Gwasanaeth	Nifer y contractwyr	Nifer yr hawliadau 2023/24

WGOS 1	4	19,953
WGOS 2 Band 1 Band 2 Band 3	4	 2,871 897 739
WGOS 3	1	68
WGOS 4 – Glawcoma (ODTC cynt)	0	0
WGOS 4 – Retina Meddygol	0	
WGOS 4 – HCQ	0	
WGOS 5	0	0
Cartref	1	103

Tabl 2.1.50 - Hawliadau profion golwg De Torfaen

	Prawf Golwg	**Prawf Golwg yn y Cartref**
2021/22	19,121	111
2022/23	18,771	117
2023/24	19,953	103

Gwelodd De Torfaen gynnydd o 6% (1182) yn nifer y profion gwaed a gynhaliwyd o 2022/23 (safleoedd cofrestredig) ond gostyngiad o 14% yn nifer y profion golwg yn y cartref.

Mae gwasanaethau gofal iechyd sylfaenol ar gael:

Tabl 2.1.51 - Oriau gwasanaethau De Torfaen

	Oriau sydd ar gael
Dydd Llun	32.5
Dydd Mawrth	32.5
Dydd Mercher	29
Dydd Iau	33.5

Dydd Gwener	33.5
Dydd Sadwrn	29
Dydd Sul	8.5
Cyfanswm	**198.5**

Yr amser dechrau cynharaf yn ystod yr wythnos yw 09.00 a'r amser gorffen hwyraf yw 17.30. Ar ddydd Sadwrn mae'n 08.30 a 17.30, ac ar ddydd Sul, mae'n 08.30 a 17.00

2.6.12 Contractwyr cartref

Mae 12 o gontractwyr cartref yn darparu gwasanaethau ar gyfer poblogaeth Gwent. Gall claf yng Ngwent ofyn am brawf golwg yn y cartref gan unrhyw gontractwr cartref waeth ble maent yn byw neu ble mae'r contractwr cartref wedi'i leoli.

Mae chwech o'r rhain yn sefydliadau cenedlaethol lle mae'r prif swyddfeydd wedi'u lleoli y tu hwnt i ffin Gwent.

Mae chwech wedi'u lleoli o fewn Rhwydweithiau Gofal Cymdogaeth:

- Dwyrain Blaenau Gwent
- Gorllewin Blaenau Gwent
- Gogledd Caerffili
- De Trefynwy
- Gorllewin Casnewydd
- De Torfaen

Mae un contractwr cartref yn wasanaeth golwg isel yn unig.

Map 2.1.33 – Darparwyr cartref yn seiliedig ar swyddfa gartref

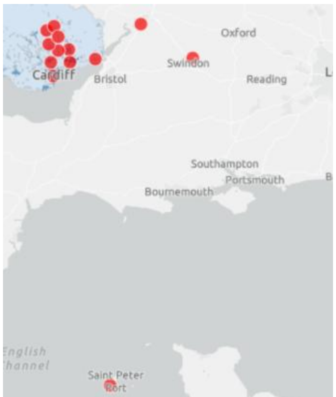

Contractwyr cartref sydd wedi'u lleoli yng Ngwent.

Map 2.1.34 – Darparwyr cartref sydd wedi'u lleoli yng Ngwent yn ôl ardal wledig

Map 2.1.35 – Darparwyr cartref sydd wedi'u lleoli yng Ngwent yn ôl amddifadedd

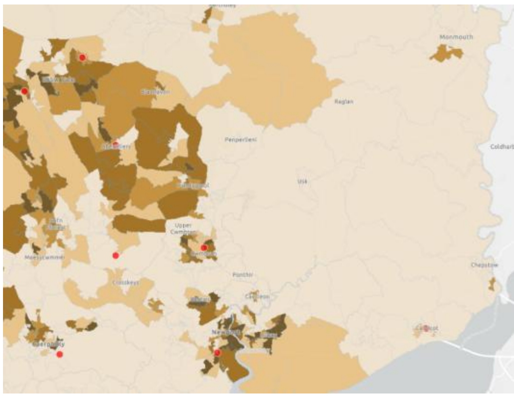

Tabl 2.1.52 – Contractwyr De Torfaen a nifer yr hawliadau

Gwasanaeth	Nifer y contractwyr	Nifer yr hawliadau 2023/24
WGOS 1	12	4,692
WGOS 2 Band 1 Band 2 Band 3	12	 7 28 4
WGOS 3	6	268
WGOS 4 – Glawcoma (ODTC cynt)	0	0
WGOS 4 – Retina Meddygol	0	0
WGOS 4 – HCQ	0	0
WGOS 5	0	0

Tabl 2.1.53 – Hawliadau profion golwg i gontractwyr cartref (yn unig)

	Prawf Golwg yn y Cartref
2021/22	3,452
2022/23	3,583
2023/24	4,692

Bu cynnydd o 23% yn nifer y profion golwg cartref a gynhaliwyd o 2022/23.

2.6.13 Gweithlu

Yn dilyn pedair blynedd o gynnydd o ran nifer yr ymarferwyr offthalmig (yn optometryddion ac Ymarferwyr Meddygol Offthalmig), bu gostyngiad bach yn 2024.

Tabl 2.1.54 – Gweithlu

O	Nifer yr Optometryddion ac Ymarferwyr Meddygol Offthalmig
31 Mawrth 2020	157
31 Mawrth 2021	167
31 Mawrth 2022	181
31 Mawrth 2023	195
31 Mawrth 2024	192

2.6.14 Y Gymraeg

Mae data yn ymwneud â'r ymatebion i ansawdd optometreg yn dangos bod y Gymraeg ar gael gan hanner y practisau yng Ngorllewin Blaenau Gwent, Gogledd Sir Fynwy (un practis o blith wyth), Gorllewin Casnewydd (un practis o blith wyth) a De Torfaen (un practis o blith pedwar). Mae ar gael yn rhannol mewn un practis yn Nwyrain Blaenau Gwent (un o blith dau) ac yn rhannol gan un contractwr cartref yn unig.

2.6.15. Twf

Profion golwg

Yn seiliedig ar ragamcaniadau'r boblogaeth ar gyfer 2034 a 2043 a gyda'r ganran bresennol o ran y sawl sy'n derbyn prawf golwg ac os na fydd unrhyw newid i gymhwysedd cleifion yn gyffredinol, bydd angen 1,493 o brofion golwg pellach erbyn 2034 a 2,244 o brofion pellach erbyn 2043, sy'n golygu mai'r cyfanswm fydd eu hangen ymhen 20 mlynedd fydd 3,737. O'r rhain, byddai 91 yn brofion golwg cartref, a byddai 77 gan gontractwyr cartref yn unig.

Tabl 2.1.55 – Profion golwg ychwanegol erbyn 2034 a 2043

Profion golwg - pob un	2023	2034	Ychwanegol yn 2034	2043	Ychwanegol yn 2043	Ychwanegol - Cyfanswm
Blaenau Gwent	14,539	14,617	**78**	14,624	**86**	**164**
Caerffili	47,799	48,287	**488**	48,395	**596**	**1,084**
Sir Fynwy	26,002	26,321	**319**	26,472	**470**	**789**
Casnewydd	39,398	39,724	**326**	40,091	**693**	**1,019**
Torfaen	26,696	26,932	**236**	27,065	**369**	**605**
Cartref yn unig	4,692	4,739	**47**	4,769	**30**	**77**
			1,493		**2,245**	**3,738**

Fodd bynnag, gan ein bod yn gwybod bod y boblogaeth yn heneiddio ac y bydd y rhai sy'n hŷn na 65 oed yn cynyddu o 16.7% erbyn 2034 a chan fod 50% o brofion golwg yn cael eu rhoi i'r rhai sy'n hŷn na 60 oed, gallwn ragweld y gallai'r ffigur hwn gynyddu gyda 312 o brofion golwg pellach erbyn 2043.

Ochr yn ochr â'r cynnydd rhagamcanol yn y boblogaeth, mae cynnydd rhagamcanol o ran cleifion â chydafiacheddau nad ydynt o bosibl yn perthyn i unrhyw rai o'r grwpiau cymhwysedd ar hyn o bryd ond a allai wneud hynny yn y dyfodol. Felly, mae'r twf disgwyliedig o ran y gofynion am brofion golwg yn debygol o fod yn uwch na'r hyn a nodir yn yr adran hon.

Tabl 2.1.56 – Twf rhagfynegol yn y boblogaeth a'r cymhwysedd cyfatebol am brofion golwg

	% twf y boblogaeth		% sy'n cael prawf golwg	% y cynnydd yn y boblogaeth sy'n manteisio ar brofion Golwg gan y GIG	
	2034	2043		2034	2043
Blaenau Gwent	2.48	2.73	21.5	0.53	0.59
Caerffili	3.76	4.60	27.1	1.02	1.25
Sir Fynwy	4.46	6.58	27.5	1.23	1.81
Casnewydd	3.46	7.36	23.9	0.83	1.76
Torfaen	3.10	4.85	28.5	0.88	1.38
Cartref (twf Gwent gyfan)	3.71	6.02	27.27	1.01	1.64

Yn seiliedig ar dwf y boblogaeth a'r rhai sy'n gymwys am brawf golwg, bydd angen 2,078 o apwyntiadau band 1 WGOS2, 782 o apwyntiadau band 2 a 535 o apwyntiadau band 3 ychwanegol erbyn 2043. Mae'n debygol y bydd o leiaf 17 o apwyntiadau WGOS3, a 12 ar gyfer WGOS5.

Ochr yn ochr â'r cynnydd yn seiliedig ar y boblogaeth a'r cynnydd mewn profion golwg, mae'r cynnydd cyfartalog rhagfynegol o 18% yn nifer achosion y cleifion ag AMD Gwlyb yn golygu y bydd angen i o leiaf 26 o apwyntiadau fod ar gael, ac ar gyfer y cynnydd o 13% yn nifer yr achosion Glawcoma, bydd angen 321 yn fwy o apwyntiadau.

Fodd bynnag, wrth i lwybrau gofal ddod yn fwy soffistigedig a chael eu hymgorffori i ddarparwyr gofal iechyd ond hefyd i'r maes gofal iechyd ehangach ac wrth i fwy o gleifion ddod yn gymwys oherwydd amlder cynyddol o'r cyflyrau clinigol a'r cydafiacheddau, mae'r ffigurau hyn yn debygol o gynyddu. Er y gallai fod cynnydd cyfatebol o ran yr angen am ofal eilaidd, dylai gwasanaethau gael eu comisiynu'n briodol ac ar draws ôl troed cyfan Gwent yn y dyfodol.

2.6.16 Cynllunio gan awdurdodau lleol

Mae angen ystyried datblygiadau arfaethedig ym mhob awdurdod lleol hefyd. Mae'n rhaid i bob awdurdod lunio cynlluniau datblygu lleol (CDLl). Roedd y rhan fwyaf o'r rhain wedi bod ar waith yn edrych ar gynlluniau hyd at 2021, mae'r rhain bellach yn cael eu hadolygu a'u hamnewid am gynlluniau (CDLlN) ac mae'r cynlluniau'n cwmpasu o 2022 hyd at 2041 gan ddibynnu ar y fwrdeistref sirol. Nid yw llawer o'r cynlluniau hyn wedi cael eu cyhoeddi'n llawn eto.

Mae uchafbwyntiau o'r cynlluniau datblygu arfaethedig yn seiliedig ar eu cynlluniau'n cynnwys:

Blaenau Gwent

Nod y CDLlN oedd darparu rhwng 1,755 a 2,155 o gartrefi newydd erbyn 2023, ac o'r rhain, mae 478 yn dai fforddiadwy.

Caerffili

Mae'r CDLl yn cynnwys cynlluniau i adeiladu 218 o gartrefi newydd, gan gynnwys tai fforddiadwy, cynllun bywyd diweddarach a chynllun tai gwarchod.

Sir Fynwy

Nod y cynllun CDLlN yw adeiladu rhyw 2,100 o dai newydd y bydd hanner ohonynt yn rhai fforddiadwy. Caiff y datblygiadau eu lleoli yn Y Fenni, Cil-y-coed a Bayfield, Cas-gwent.

Mae'r cynllun hefyd wedi nodi aneddiadau pellach a allai ddarparu 619 o gartrefi pellach.

Casnewydd

Mae'r CDLlN yn cynnig hyd at 10,530 o eiddo newydd. Mae 5,851 o gartrefi eisoes yn yr arfaeth, sydd naill ai yn cael eu hadeiladu ar hyn o bryd neu y disgwylir eu cwblhau erbyn diwedd 2036.

Torfaen

Gwnaeth y CDLl gwreiddiol osod targed aneddiadau i adeiladu 4,700 o dai yn ystod cyfnod y cynllun o 2006 hyd at 2021, erbyn 1 Ebrill 2021, roedd 3,480 o aneddiadau (74%) wedi cael eu hadeiladu, ac roedd 619 pellach wedi cael eu hadeiladu erbyn diwedd 2024. O'r rhain, mae 1,316 yn dai fforddiadwy.

2.6.17 Gwasanaethau llygaid mewn ysbyty

Mae pedwar ysbyty a 11 ysbyty/cyfleuster cymunedol yng Ngwent.

Mae gwasanaethau offthalmoleg ar gael yn y pedwar ysbyty (cleifion allanol yn unig yn Ysbyty Ystrad Fawr)

Map 2.1.33 – Ysbytai Gwent

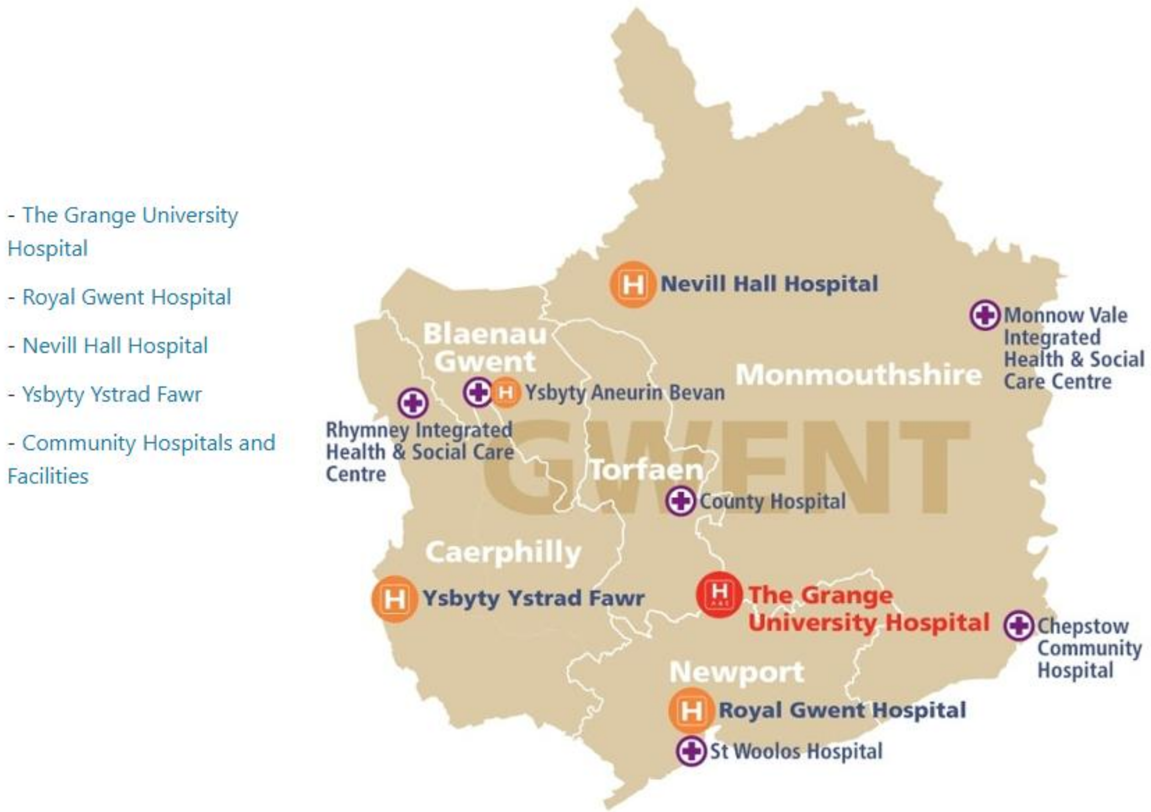

Gan ddibynnu ar y cyflwr clinigol, efallai y bydd angen ymyriad neu driniaeth lawfeddygol sydd ond ar gael gan feddygon gofal eilaidd.

Apwyntiadau cleifion allanol sy'n ymwneud ag Offthalmoleg yw'r ail reswm mwyaf pam fod claf yn mynd i apwyntiad gofal eilaidd fel claf allanol. Mae data Gwasanaethau Ysbyty PIB Aneurin Bevan yn dangos gwybodaeth am apwyntiadau cleifion allanol yn ôl apwyntiadau newydd, apwyntiadau dilynol ac apwyntiadau cyn llawdriniaeth.

Tabl 2.1.57 – Apwyntiadau cleifion allanol yn ôl math

	Apwyntiadau newydd	Apwyntiadau dilynol	Mynd i Asesiadau Cyn Llawdriniaeth	Cyfanswm
2020	8,395	26,984	1,635	37,014
2021	13,267	33,575	2,139	48,981
2022	15,405	36,264	1,923	53,592
2023	12,622	32,141	2,075	46,838
2024	13,682	39,592	1,354	54,628

Yng Ngwent, gwelwyd y gostyngiad disgwyliedig o ran apwyntiadau cleifion allanol yn ystod Covid-19 ac yna, gwelwyd cynnydd o 24% y flwyddyn ganlynol, daeth hyn yn dilyn cynnydd llai o 8% yn 2022. Yn 2023, gwelwyd gostyngiad o 14% o ran cyfanswm nifer yr apwyntiadau, gwrthdrowyd hyn yn 2024 lle'r ydym yn gweld cyfraddau 2022 eto.

Ffigur 2.1.20 - Apwyntiad claf allanol yn ôl math ac awdurdod lleol

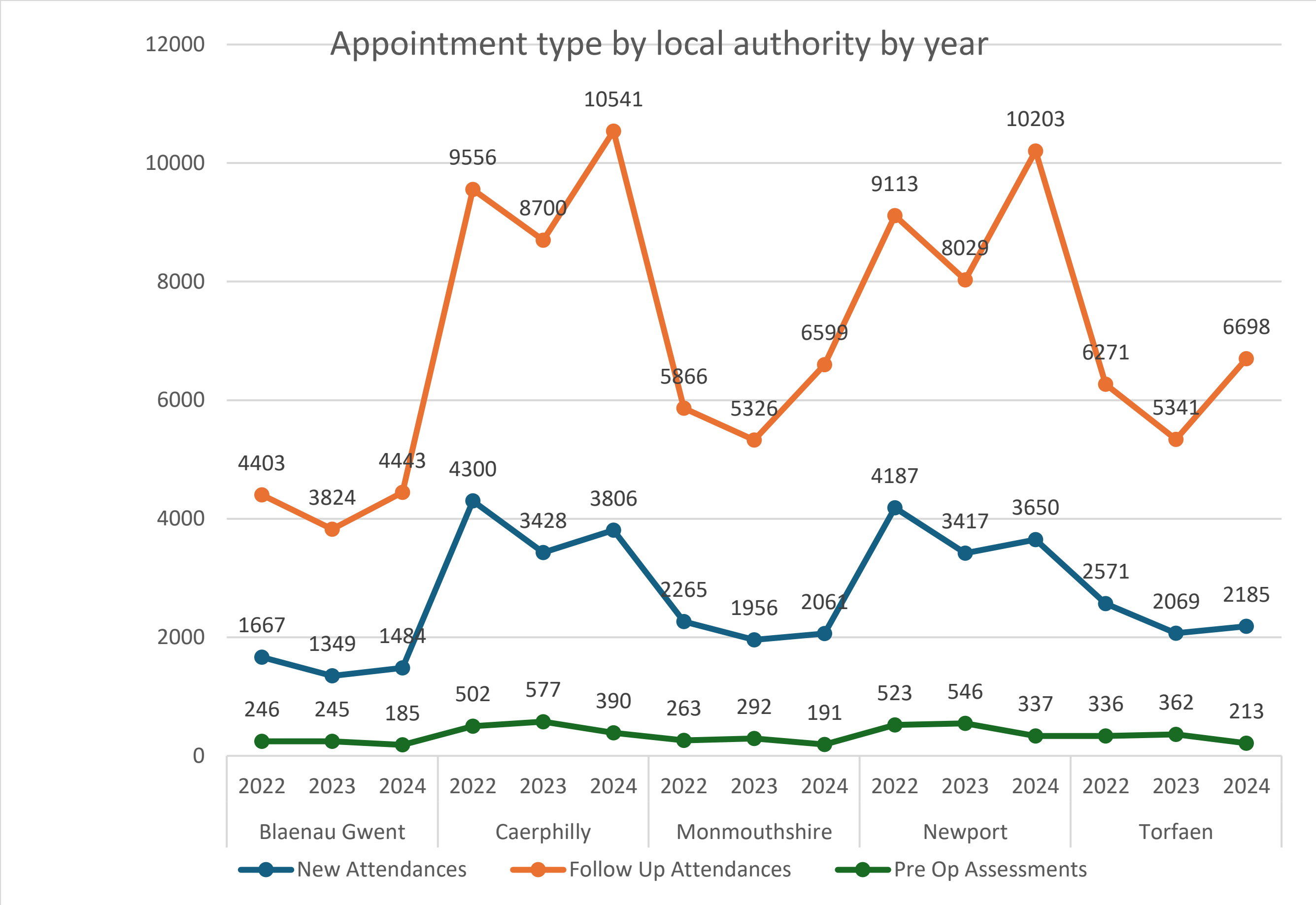

Wrth edrych ar yr achosion newydd yn ôl y prif gategorïau clinigol, Cataractau a Glawcoma yw'r rhesymau mwyaf am achosion newydd.

Ffigur 2.1.21 – Achosion newydd yn ôl categori clinigol

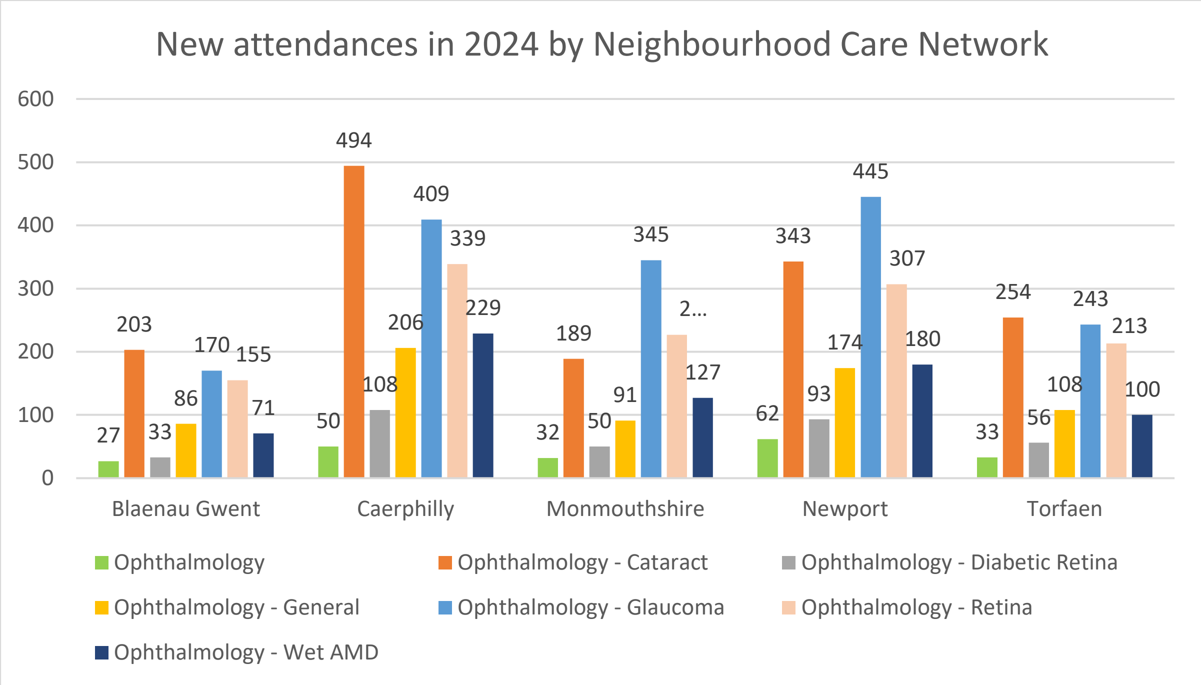

Fodd bynnag, wrth ddadansoddi achosion dilynol, er bod Glawcoma yn parhau i fod yn un o'r rhesymau mwyaf am achosion dilynol, yr ail achos mwyaf yw'r rhai sydd heb gategori penodol.

Ffigur 2.1.22 – Apwyntiadau dilynol yn ôl categori clinigol

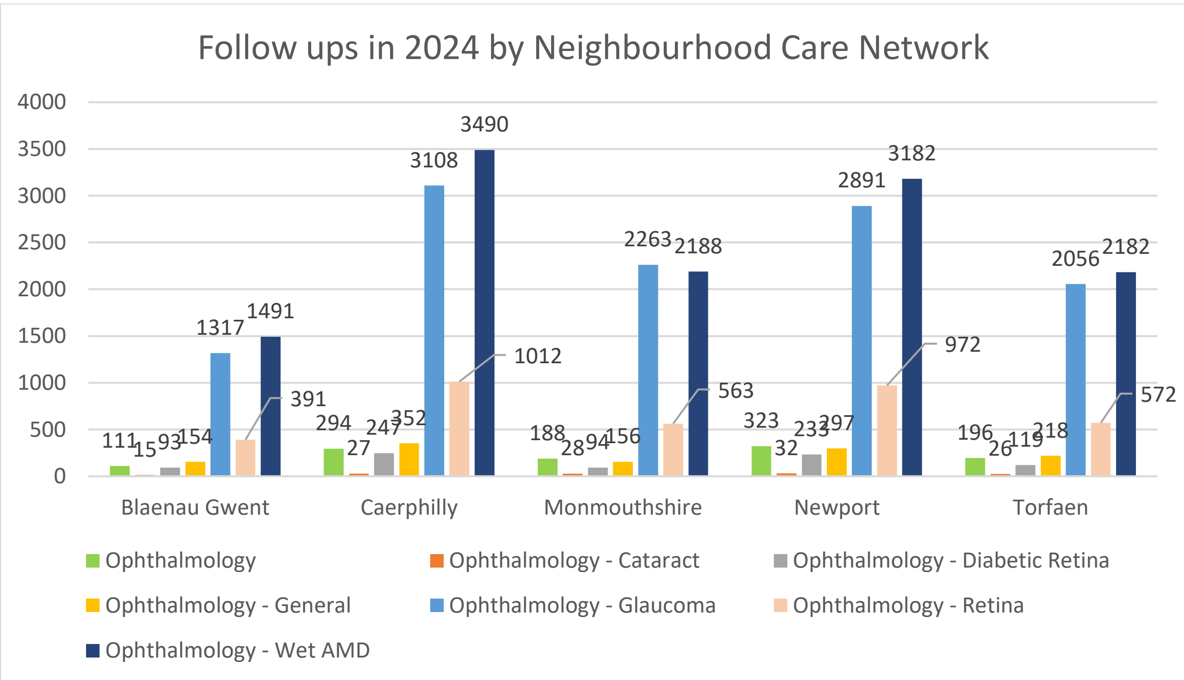

Tabl 2.1.58 – Apwyntiadau cleifion allanol yn ôl categori clinigol

Mae'r tabl llawn yn ymwneud â math o apwyntiad yn ôl categori clinigol a blwyddyn i'w weld isod.

Categori clinigol	**Achos Newydd**					**Cyfanswm**	**Achos Dilynol**					**Cyfanswm**	**Asesiad Cyn-asesu**					**Cyfanswm**	**Prif Gyfanswm**
Blwyddyn	2020	2021	2022	2023	2024		2020	2021	2022	2023	2024		2020	2021	2022	2023	2024		
Offthalmoleg - Cataract	1073	1805	1230	1607	1483	7198	66	233	692	161	128	1280	1	12	12	3	2	30	**8508**
Offthalmoleg - Retinopatheg Diabetig	107	175	358	232	340	1212	326	396	715	467	786	2690							**3902**
Offthalmoleg - Cyffredinol	818	1690	2037	1327	665	6537	4214	3606	2720	1567	1177	13284	1	6	15		3	25	**19846**
Offthalmoleg - Glawcoma	468	803	947	1245	1612	5075	4135	8842	9379	7924	11635	41915			0	3	1	4	**46994**
Offthalmoleg - AMD Gwlyb	406	564	477	560	707	2714	8236	10572	11256	12077	12533	54674		2	9	2		13	**57401**
Heb gategori	254	420	415	403	496	1988	734	979	1055	921	1108	4797	35	50	53	53	38	229	**7014**
Offthalmoleg	466	1423	2777	277	204	5147	2279	1800	1864	753	1112	7808	1597	2063	1811	2006	1303	8780	**21735**
Offthalmoleg - Cornbilen	68	220	101	152	255	796	771	686	577	645	1084	3763		2	1		1	4	**4563**
Offthalmoleg - Laser	67	515	872	719	836	3009	218	750	840	720	690	3218			3		1	4	**6231**
Offthalmoleg - Mân Lawdriniaethau			13	94	97	204			24	82	134	240				1		1	**445**
Offthalmoleg - Ocwloblastig	287	473	423	689	849	2721	1062	898	1186	1111	1101	5358			1		1	2	**8081**
Offthalmoleg - Pediatreg	262	327	567	566	281	2003	701	544	616	633	457	2951			2	6	3	11	**4965**
Offthalmoleg - Retina	797	954	1198	1047	1241	5237	2815	2496	3661	2914	3510	15396	1	2	15	1		19	**20652**

Offthalmoleg - Cyngor yn unig					49	49													**49**
Offthalmoleg - Damweiniau	3322	3898	3990	3664	3603	18477	1427	1773	1679	1667	1801	8347		2	1		1	4	**26828**
Offthalmoleg - Delweddu					376	376					363	363							**739**
Offthalmoleg - Cataract					551	551					20	20							**571**
Optometreg				40	37	77				499	1953	2452							**2529**
Cyfansymiau	8395	13267	15405	12622	13682	**63371**	26984	33575	36264	32141	39592	**168556**	1635	2139	1923	2075	1354	**9126**	**241053**

2.16.18 Twf Gwasanaeth Llygaid mewn Ysbyty

Gyda'r cynnydd rhagfynegol yn nifer achosion y cleifion sydd â'r prif gyflyrau clinigol, isafswm nifer yr apwyntiadau ar gyfer achosion newydd yw:

Tabl 2.1.59 – Categori clinigol apwyntiadau cleifion allanol

Cyflwr	% o gynnydd yn nifer yr achosion erbyn 2032	Nifer yr achosion ychwanegol newydd
Cataract	22%	326
Glawcoma	13%	210
Retinopatheg diabetig	7%	14
AMD Gwlyb	4%	120
Cyfanswm		**670**

Yn 2024, roedd cyfanswm o 54,628 o apwyntiadau cleifion allanol sy'n hafal i 9.17% o'r boblogaeth. Gan edrych ar y twf rhagolygol o ran y boblogaeth yn 2023 a 2044, byddai angen 1,978 o apwyntiadau ychwanegol erbyn 2034 a 1185 pellach erbyn 2043.

2.16.19 Amseroedd aros ac achosion cleifion allanol

O Ionawr 2025, roedd 24,074 o gleifion ar y llwybr cyfeirio at driniaeth o ran Gwasanaethau Offthalmoleg. Dangosir dadansoddiad o hyn yn y tabl isod.

Tabl 2.1.60 - Cleifion sydd ar y rhestr cyfeirio at driniaeth

Cyfrif cleifion ar y rhestr cyfeirio at driniaeth	Rhestr Aros Cleifion Allanol	Diagnosteg	Therapi	Gofal Dilynol	Rhestr Aros Achosion Dydd	Rhestr Aros Cleifion Mewnol	Cyfanswm
Offthalmoleg - cataract	7,230	3	1	41	1,416	3	8,694
Offthamoleg - cataract, rhanbarthol	2,227			3	138		2,368
Offthalmoleg - cyffredinol	1,847	7	6	66	143	5	2,074
Offthalmoleg - retina	1,669	36	48	146	77		1,976
Offthalmoleg - glawcoma	1,161	10	34	141	112		1,458
Offthalmoleg - ocwloblastig	1,145	3	1	155	127	8	1,439
Offthalmoleg - laser	1,176	1	31	110			1,318
Offthalmoleg	1,174	21		70	10	1	1,276
Offthalmoleg - pediatreg	965	38		47	53	1	1,104

Offthalmoleg - retinopatheg diabetig	1,028	3	23	25	1		1,080
Offthalmoleg - cornbilen	926	2	13	35	69	2	1,047
Offthamoleg - mân lawdriniaethau	118			8	5		131
Offthamoleg - AMD Gwlyb	59		2	15	7	1	84
Offthamoleg - USC	11			6	8		25
Prif Gyfanswm	20,736	124	159	868	2,166	21	24,074

Yr amser aros cyfartalog i gleifion (apwyntiadau wedi'u trefnu) ar y llwybrau hyn yw:

Tabl 2.1.61 - Amser aros ar gyfer cleifion lle bo apwyntiad wedi'i drefnu

Amser aros cyfartalog ar gyfer cleifion lle bo apwyntiad wedi'i drefnu-(wythnosau)	Rhestr Aros Cleifion Allanol	Diagnosteg	Therapi	Gofal Dilynol	Rhestr Aros Achosion Dydd	Rhestr Aros Cleifion Mewnol
Offthalmoleg - cataract	99			1	61	
Offthamoleg - cataract, rhanbarthol	82				37	
Offthalmoleg - cyffredinol	42			13	38	98
Offthalmoleg - retina	23	12	30	20	39	
Offthalmoleg - glawcoma	42			13	6	

Offthalmoleg - ocwloblastig	61	15		13	35	14
Offthalmoleg - laser	18	17	19	11		
Offthalmoleg	6	10		15		2
Offthalmoleg - pediatreg	36	10		20	59	
Offthalmoleg - retinopatheg diabetig	24	8	30	47		
Offthalmoleg - cornbilen	48		34	27	28	
Offthalmoleg - mân lawdriniaethau	43			7		
Offthamoleg - AMD Gwlyb	4			19		
Offthamoleg - USC	7				31	

Mae llawdriniaeth ar gyfer cataractau'n un o'r gweithredoedd mwyaf cyffredin[61].

Tabl 2.1.62 - Derbyniadau ar gyfer cataractau

	Derbyniadau ar gyfer cataractau
2019/20	3,967
2020/21	990

[61] Derbyniadau StatsCymru ar gyfer gweithredoedd cataractau

2021/22	3,027
2022/23	2,040

2.6.20 Crynodeb

Er mwyn lleihau'r galw am wasanaethau eilaidd, dylid canfod gwasanaethau cymunedol priodol a'u comisiynu er mwyn caniatáu darparu gofal yn nes at y cartref, gan glinigwyr sydd wedi'u hyfforddi'n briodol. Bydd hyn yn cynnwys adolygu cleifion yn barhaus sy'n derbyn sylw o dan y WGOS newydd i ganfod gwelliannau o ran patrymau a niferoedd cyfeirio, ond hefyd i ganfod ble mae bylchau'n parhau.

2.1.6 Crynodeb ac Argymhellion

Gall colli'r golwg a nam ar y golwg gael effaith sylweddol ar bob agwedd ar iechyd unigolyn, gan gynnwys risg gynyddol o gwympo, rheoli cyflyrau cronig eraill neu risg gynyddol o'u datblygu a'r effaith gyffredinol ar ansawdd bywyd. Efallai y bydd angen mwy o gymorth ar y rhai sydd wedi colli golwg i wneud addasiadau i'w hamgylchedd, cymuned neu efallai y bydd angen cymorth preswyl.

Mae ffactorau risg y gellir eu haddasu ac nad oes modd eu haddasu ar gyfer colli'r golwg.

Mae'n amlwg y dylai gwasanaethau iechyd y llygaid fod yn rhan o'r ymagwedd system gyfan tuag at gynllunio gwasanaethau iechyd a gofal ac ni ddylent gael eu trin fel endidau ar wahân. Dylai hyn gynnwys mynd i'r afael â ffactorau risg y gellir eu haddasu, mae'r Rhwydweithiau Gofal Cymdogaeth yn gyfrifol am wella'r sefyllfa hon ar gyfer y dyfodol.

Colli'r golwg

Gan yr amcangyfrifir bod 20,480 o unigolion yn byw gyda cholli'r golwg a chynnydd rhagfynegol o 14% dros y deng mlynedd nesaf, mae'n bwysig bod yr holl wasanaethau priodol ar gael i gleifion. Mae'n debygol mai amcangyfrifiad rhy isel yw'r ffigur hwn oherwydd y fethodoleg adrodd sydd ynghlwm wrth ddefnyddio'r dystysgrif nam ar y golwg.

Gall ymyrraeth gynnar leihau'r risg yn sylweddol o gael nam parhaol ar y golwg. Bydd sicrhau bod yr holl gleifion cymwys yn derbyn archwiliad iechyd y llygaid pan fo angen a phan fo un ar gael os bydd pryderon yn codi'n helpu i ganfod problemau cyn iddynt waethygu ac yn rhoi cleifion ar lwybrau gofal priodol i reoli eu cyflyrau.

Rydym yn gwybod bod demograffeg benodol nad yw bob amser yn manteisio ar wasanaethau iechyd y llygaid mor brydlon ag y dylent, os o gwbl.

Dylid annog cyfathrebu a rhaglenni allgymorth i ategu gwella gwybodaeth cleifion am bwysigrwydd cael archwiliadau golwg. Gall hyn fod ar draws y system gofal iechyd cyfan, gan gydgysylltu negeseuon ochr yn ochr â negeseuon am ofal iechyd cyffredinol, megis archwiliadau iechyd a nodiadau atgoffa am frechiadau.

Dylai canfod triniaethau newydd posibl gael eu monitro a'u hystyried ar gyfer comisiynu yn y GIG lle bo'n briodol.

Poblogaeth sy'n heneiddio

Gyda'r cynnydd rhagamcanol i'r boblogaeth, yn cynnwys cynnydd sylweddol i'r boblogaeth dros 65 oed (16.7%) a thros 85 oed (42.7%) dros yr ugain mlynedd nesaf ac felly mwy o unigolion a fydd yn gymwys am brawf golwg, mae'n bwysig bod gwasanaethau priodol ar gael, nid yn unig ar gyfer prawf golwg ar y GIG ond hefyd y gwasanaethau gofal iechyd ehangach, dylai Comisiynwyr ystyried anghenion y cleifion hyn yn erbyn gwasanaethau sydd wedi'u comisiynu, gan gynnwys WGOS 3-5 a gwasanaethau cymunedol eraill.

Cymhwysedd

Yn ogystal â phoblogaeth sy'n heneiddio, rydym yn gweld heriau mewn grwpiau cymhwysedd eraill a dylai cael dealltwriaeth bellach am y newidiadau hyn gael ei chynnwys mewn unrhyw Asesiadau o Anghenion Iechyd y Llygaid yn y dyfodol er mwyn edrych ar unrhyw anghydraddoldebau yn y boblogaeth.

Cydafiecheddau

Bydd y cynnydd rhagfynegol mewn cleifion sydd â chydafiecheddau fel gorbwysedd, diabetes mellitus a gordewdra, yn cael effaith ar ofal sylfaenol ehangach yn ogystal â gwasanaethau gofal eilaidd a dylid ystyried capasiti o ran gwasanaethau gofal eilaidd, ond bydd canfod lle y gellir rhoi gofal yn nes at y cartref, ar sail fwy ataliol, gan ddefnyddio'r gweithlu neu gomisiynu'n wahanol yn ffyrdd pwysig o ddiwallu anghenion cleifion. Gellir atal llawer o'r cydafiecheddau hyn gyda chyngor cynnar priodol ar ffyrdd o fyw iach a dylent gael eu hymgorffori i lwybrau gofal.

Gweithgarwch cleifion allanol

Achosion offthalmig i gleifion allanol sydd â'r ail lefel uchaf o apwyntiadau cleifion allanol yng Ngwent.

Mae angen i gapasiti o ran apwyntiadau a'r gweithlu gael eu hadolygu er mwyn sicrhau bod modd rheoli unrhyw gynnydd, ond gall galluogi gofal yn y gymuned naill ai gan optometryddion neu glinigwyr priodol eraill trwy lwybrau perthnasol helpu i leddfu rhywfaint o'r galw am y gwasanaethau hyn a gwneud gwasanaeth a allai fod yn fwy cyfleus i gleifion gael mynediad ato.

Llwybrau clinigol

Fel rhan o lwybr clinigol, gellir rheoli llawer o elfennau'n briodol yn y gymuned, fel mireinio cyfeiriadau, gofal dilynol cyn llawdriniaeth ac ar ei hôl ar gyfer cataractau, hidlo glawcoma. Dylai comisiynwyr adolygu llwybrau gofal er mwyn sicrhau bod y system gyfan yn cael ei defnyddio'n briodol a bod y defnydd gorau posibl o ofal yn cael ei wneud.

Y Gweithlu

Bydd canfod a defnyddio setiau sgiliau optometryddion a gweithwyr gofal iechyd eraill sydd â chymwysterau uwch a phrofiad mewn gwasanaethau llygaid yn y gymuned ac mewn ysbytai'n hollbwysig i reoli gofynion gofal yn y dyfodol. Dylid darparu hyfforddiant wedi'i dargedu er mwyn manteisio i'r eithaf ar eu potensial, gan sicrhau bod eu sgiliau'n cael eu defnyddio'n effeithiol, yn enwedig mewn lleoliadau cymunedol. Bydd yr ymagwedd hon yn caniatáu defnydd gwell o'r gweithlu sydd ar gael ac yn gwella darparu gwasanaethau ar y cyfan.

Nifer yr ymwelwyr

Ar adeg cyhoeddi, nid yw gwybodaeth yn ymwneud â ble mae claf yn byw yn erbyn ble maent yn mynd i gael eu gofal iechyd llygaid, o ran gofal sylfaenol ac eilaidd ar gael. Dylid ceisio casglu hyn ar gyfer Anghenion Iechyd y Llygaid yn y dyfodol er mwyn sicrhau bod modd cyfatebu gwybodaeth ynghylch teithio i ddarparwyr.

1. LlC. Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru. LlC. Cyrchwyd 25/11/24, 2024. https://statscymru.llyw.cymru/Catalogue/Community-Safety-and-Social-Inclusion/Welsh-Index-of-Multiple-Deprivation